

Cum a fost posibil?
Holocaustul evreilor din România

**Volumul a fost editat cu sprijinul financiar al The Conference on Jewish
Material Claims Against Germany**

**© 2007 by Editura Institutul Național pentru Studierea Holocaustului
din România „Elie Wiesel”**

**Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie
Wiesel”
București, Str. Vigilenței nr.3, sector 5**

Lya Benjamin

Alexandru Florian
(coordonator)

Anca Ciuciu

Cum a fost posibil?
Holocaustul evreilor din România

Cuprins

Introducere

Cine sunt evreii.....	11
<i>Primele mențiuni în spațiul românesc.....</i>	<i>12</i>
<i>Așezări stabile. Evreii în Țările Române.....</i>	<i>14</i>
<i>Implicarea evreilor în evenimentele istorice ale României moderne.....</i>	<i>18</i>
<i>Modernizarea vieții comunitare a evreimii din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.....</i>	<i>22</i>
<i>Evreii din România în perioada interbelică.....</i>	<i>26</i>
<i>Naționalism și antisemitism în România.....</i>	<i>30</i>
<i>Organizațiile evreiești în apărarea intereselor vitale ale evimii.....</i>	<i>36</i>
Holocaustul evreilor din România.....	39
<i>Ce este Holocaustul.....</i>	<i>39</i>
<i>Cum a fost posibil.....</i>	<i>42</i>
<i>Antisemitismul ca politică de stat în România.....</i>	<i>50</i>
<i>Statul național legionar.....</i>	<i>58</i>
<i>Antonescu și evreii după reprimarea rebeliunii legionare (27 ianuarie – 22 iunie 1941).....</i>	<i>74</i>
<i>Intrarea României în război alături de Germania nazistă. Aplicarea soluției finale în contextul românesc (1941, iunie 22 – 1943).....</i>	<i>88</i>
<i>Acțiuni de salvare.....</i>	<i>148</i>
Copiii evrei în Holocaust.....	157
<i>Măsuri de discriminare în România.....</i>	<i>157</i>
<i>Victime în pogromuri.....</i>	<i>158</i>
<i>Ghetoizare și deportare. Destinul copiilor evrei din Basarabia Bucovina, județul Dorohoi și ținutul Herței.....</i>	<i>160</i>
<i>Orfanii Holocaustului.....</i>	<i>164</i>
În loc de concluzii.....	173

Introducere

Un sondaj de opinie publică, realizat la sfârșitul lunii aprilie 2007 de TNSCSOP, la solicitarea Institutului Național pentru studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel” și finanțat de The Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research a măsurat, printre altele, opiniile despre Holocaustul evreilor din România și imaginea lui Ion Antonescu ca șef al statului. Câteva rezultate ale sondajului sunt relevante pentru a formula un răspuns afirmativ celor care, din diverse motive, susțin că „se vorbește prea mult despre Holocaust”. Cercetarea s-a făcut pe un eșantion național reprezentativ pentru populația României în vârstă de peste 15 ani. Reprezentativitatea este asigurată în funcție de sex, vârstă, mediu de rezidență și regiune¹.

Un prim aspect este faptul că problematica Holocaustului, subiectul în sine, nu reprezintă o temă de mare interes. Abia 6% din respondenți s-au declarat interesați sau foarte interesați de acest subiect, iar 23% se situează într-o zonă de expectativă. Acest tip de reacție constituie în sine o problemă, datorită faptului că atitudini preponderente de neutralitate sau dezinteres față de un subiect care a produs implicații umane deosebit de grave, poate fi un indicator pentru o societate cu un simț civic slab dezvoltat. Indiferența față de un capitol al istoriei recente în care crima împotriva umanității a fost elementul central solicită continuarea investigării asupra gradului de civism, a maturității conștiinței membrilor societății românești.

Un al doilea aspect este existența unei majorități pentru care Holocaustul ar putea fi un cuvânt sau un subiect cunoscut. Dintre respondenți, 65% *declară că au auzit despre Holocaust*. Dacă avem în vedere și alte răspunsuri legate de acest termen, ne dăm seama că cei mai mulți dintre aceștia au identificat mai degrabă cuvântul ca atare, fără a avea întotdeauna și semnificațiile lui posibile. De asemenea, 27% *au răspuns că nu au auzit despre Holocaust*, fiind practic lipsiți de orice informație asupra lui.

Dintre cei pentru care Holocaustul reprezintă un cuvânt cunoscut, mai bine de jumătate (54%) îl identifică cu *exterminarea evreilor de către germani*.

¹www.inshr-ew.ro/sondaje

La acestea se adaugă faptul că la solicitarea de a identifica unde a avut loc Holocaustul, marea majoritate (66%) au răspuns Germania și numai 28% dintre subiecți consideră că și în România a fost Holocaust.

Prin urmare, puțin mai mult de un sfert din populație știe că evreii din România, în timpul celui de al Doilea Război Mondial, au fost victime nevinovate ale unei politici antisemite și criminale. De asemenea, cea mai mare parte dintre cei care au informații despre destinul tragic al evreilor din România consideră că Holocaustul a însemnat depozedarea de drepturi și libertăți sau privarea de libertatea. Exterminarea sau pogromul ca manifestări ale Holocaustului au întrunit cele mai mici scoruri. Astfel, răspunsurile celor 28%, care au recunoscut existența Holocaustului în România, la întrebarea, cu posibilități multiple de alegere a răspunsurilor. „în ce a constat Holocaustul în România” se repartizează după cum urmează: deportarea evreilor 74%, arestări în masă 67%, exproprierea bunurilor 62%, persecuții și limitări ale drepturilor 55%, exterminarea sistematică 49%, execuții în masă (pogromuri) 26%.

Există deci o minoritate care recunoaște drama umană a evreilor din România în perioada 1938-1944, dar formele extreme ale acestei tragedii sunt identificate abia în cele din urmă.

Un al treilea aspect este opinia despre cei responsabili. La întrebarea „cine credeți că au fost responsabili pentru declanșarea Holocaustului în România”, marea majoritate a opiniilor celor 28% care au recunoscut Holocaustul din România, a indicat Germania nazistă (90%) și 47% au considerat responsabil guvernul Ion Antonescu.

Aceste aspecte prezentate succint aici, demonstrează că istoria Holocaustului în România este astăzi puțin cunoscută. Cei care susțin că se vorbește prea mult despre acest subiect o fac în necunoștință de cauză sau pentru a încerca să impună un fel de surdina asupra unei teme controversate, răscolitoare prin efectele sale asupra relațiilor interumane. Astfel nu fac decât să încurajeze conservarea acelor atitudini care fie minimizează, fie neagă o realitate istorică.

Această carte s-a născut din dorința de a aduce, în special tinerilor, surse diverse de informare despre o istorie politică, culturală, socială și individuală complexă. Dramatismul ei a rezultat din voința și capacitatea regimului politic totalitar al lui Ion Antonescu de a elabora legi și decizii, care au condus direct la moarte oameni nevinovați, oameni obișnuiți ce „păcătuiau” prin aceea că erau altfel: necreștini și împrăștiați de mii de ani prin lume, ei au fost privați de protecția unui stat.

Cartea oferă fotografii de epocă, extrase din documente sau scrieri ale vremii și o sinteză istorică a celor mai importante momente care au dus la tragedia Holocaustului din România.

Speranța noastră este ca o lectură lucidă, rațională, lipsită de prejudecăți să faciliteze aflarea acelor argumente sau răspunsuri la întrebări precum: de unde au venit evreii în România, de unde vine antisemitismul, au fost pogromuri în România, câți evrei au murit în Holocaust, de ce au fost persecutați evreii în timpul celui de al Doilea Război Mondial, de ce au fost persecutați și deportați romii, cum s-au comportat românii în timpul Holocaustului, ce s-a întâmplat la Iași, au salvat românii evrei în timpul Holocaustului?

Cine sunt evreii

Oamenii de știință care s-au ocupat cu studierea izvoarelor privind istoria poporului evreu, au conchis unanim că evreii au o vechime de peste 4000 de ani, fiind printre puținele popoare care au supraviețuit de-a lungul mileniilor. Dar importanța istorică a acestui popor nu consistă în primul rând în vechimea lui, ci mai degrabă în faptul că a dat omenirii o religie monoteistă, cu un pronunțat caracter etic. Dumnezeu lor nu a fost un Dumnezeu al războaielor ci un Dumnezeu al dreptății. Monoteismul iudaic a marcat o transformare teologică radicală față de idolatrie, când oamenii credeau în zeități, care chipurile acționau asupra tuturor evenimentelor din viața lor și le hotărau soarta. Monoteismul a însemnat credința într-un singur Dumnezeu invizibil care a înlocuit haosul creat de multitudinea zeităților, cu ordinea. Conform acestei religii oamenii reprezintă apogeul creației. Ei au fost făcuți după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Așa cum Dumnezeu a introdus ordinea în natură, misiunea oamenilor este să întroneze ordinea în societate. Oamenii nu depind de capriciile zeilor, ei sunt înzestrați cu capacitatea libertății voinței, ei pot decide între bine și rău. Codul etic al religiei monoteiste a fost dat prin Decalog: cele zece porunci preluate atât de creștinism, cât și de mahomedanism - celelalte două mari religii monoteiste.

Statul evreilor creat în jurul anului 1000 î.e.n. s-a localizat pe pământul Canaanului care se întindea între Egipt și Babilon. Primul mare rege a fost psalmistul David; el a instalat capitala țării la Ierusalim. Ulterior țara a fost cucerită mai întâi de babilonieni, iar apoi de greci și în sec. I e.n. de romani. Această ultimă cucerire a dus la răspândirea evreilor în majoritatea statelor din Europa. În epoca modernă au emigrat și în America. Evreii au supraviețuit timp de 2 000 de ani în condiții de diasporă, participând la dezvoltarea civilizației și culturii în țările unde au trăit.

Cu toate acestea au fost prizonieri și discriminați, de multe ori chiar uciși. Căci într-o lume în care creștinismul a fost considerat unica valoare spirituală ei au fost necreștini, iar în statele naționale în care autohtonismul era criteriul fidelității față de patrie, ei erau pecetluiți drept străini și venetici. Tot atâtea pretexte care au făcut ca prigoana antievreiască de-a lungul timpului să îmbrace uneori forme paroxistice.

Proclamarea statului Israel în anul 1948, după experiența tragică a Holocaustului din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a inaugurat o nouă epocă în istoria poporului evreu.

2.1. Primele mențiuni în spațiul românesc

Cercetările arheologice atestă prezența iudaică în Dacia – Romană începând din secolul al II-lea e.n. Armata romană, venită să cucerească Dacia, includea o multitudine de etnii provenite din provinciile cucerite de Imperiu. Din rândul acestora nu au lipsit nici iudeii. O dovedesc: antroponimele de pe unele inscripții de la Sarmizegetusa; textele funerare iudaice descoperite la Orșova; monezile iudaice din anii 133 – 134, semnalate încă de B. P. Hașdeu¹. Dar prezența unor iudei pe teritoriul Daciei romane a fost un fenomen trecător.

Informațiile despre evrei în spațiul românesc și în cele învecinate cu aceste teritorii reapar în secolele IX – XIII, când sunt pomeniți în legătură cu transportarea unor produse la mari distanțe – de la Constantinopol spre Lipsca și în sens invers. Aceasta este epoca în care s-au stabilit unele mici colectivități evreiești pe teritoriul Transilvaniei – aflată pe vremea aceea sub dominație Ungară – și la sud de Dunăre unde, în anul 1165, îi consemnează învățatul călător evreu, Benjamin din Tudela, descriind raporturile bune dintre Vlahii sud – dunăreni și comunitățile evreiești din Bizanț. Conform altor mărturii în secolele al XIII-lea și al XIV-lea evreii practicau comerțul între Bizanț, Rusia și Polonia, traversând Bulgaria și meleagurile dunărene.

În unele documente se menționează existența unui cartier evreiesc la Cetatea Albă (Basarabia) în secolul al XIV-lea.

Referiri la prezența evreilor pe teritoriul țărilor nord – dunărene, în secolul al XV-lea, găsim și la N. Iorga care scria în istoria comerțului românesc că: „singuri evreii băteau încă înainte de 1480 aceste drumuri, venind de-a dreptul din Constantinopol”².

Două informații de epocă atestă contactele domnitorului Ștefan cel Mare cu personalități de origine evreiască:

- o scrisoare din 1472 a lui Uzun Hasan, marele han al turcomanilor din Persia. Domnitorul Moldovei este anunțat de sosirea lui Isac Beg, medic și ambasador evreu pentru organizarea unei cruciade împotriva turcilor³;

- o scrisoare din 1504 anunță sosirea unui medic evreu din Crimeea, care „să aline durerile domnului moldovean”⁴.

¹ *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România.* vol. I întocmit de Victor Eskenazy, ediția a II-a revizuită, Editura Hasefer, București, 1995, II A, p. 161 (în continuare *IMER*).

² N. Iorga. *Istoria comerțului românesc [...]* I. *Până la 1700*, Vălenii de Munte, 1915 p. 140.

³ *IMER* I, p. 14-15.

⁴ *Idem*, p.23-24.

Jurnalul de călătorii al învățatului evreu Benjamin de Tudela (secolul XII) în care sunt consemnate informații despre valahii sud-dunăreni și relațiile lor cu evreii. Ediție din secolul al XVIII-lea aflată în biblioteca domnitorului Nicolae Mavrocordat.

Dar prezențele evreiești până în secolul al XVI – lea au fost ocazionale.

Despre o continuitate evreiască neîntreruptă pe teritoriul Țărilor Române se poate vorbi începând cu secolul al XVI-lea.

2.2. Așezări stabile. Evreii în Țările Române

Istoricul evreu dr. M. A. Halevy, bazându-se atât pe izvoare primare cât și pe mențiunile unor cărți de istorie, situează începutul unui comerț evreiesc important cu Țările Române pe la mijlocul secolului al XVI-lea, tot de atunci datează și continuitatea vieții comunitare evreiești pe teritoriile Țărilor Române. Un document din jurul anului 1550, din timpul primei domnii a lui Mircea Ciobanu în Țara Românească, atestă existența unei comunități sefarde în București¹. Erau evrei expulzați din Spania și Portugalia, care practicând marele negoț au ajuns să se stabilească în București.

În legătură cu Moldova documentele pun în evidență pentru această perioadă rolul evreilor în tranzitul diferitelor produse pe drumul moldovenesc între Imperiul Otoman și Polonia. Contactele între evrei și moldoveni sunt numeroase și variate. Evreii exportă din Moldova vite, pește, piei crude, ceară, vin de Cotnari și aduc în schimb postavuri leșești, articole de galanterie și nu de puține ori bani, zloți, galbeni ungurești și italienești de care țara avea atâta nevoie.

La începutul secolului al XVII-lea la Iași se afla, de acum, un rabin renumit, Shlomo Ibn Arvay. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea se stabilește aici rabinul Nathan Hanover în timpul căruia se pun bazele primei sinagogi importante la Iași². Prezența acestor personalități rabinice demonstrează existența în capitala Moldovei a unei vieți comunitare constituite.

În documentele epocii este menționat și un medic evreu, un anume Cohen ca unul dintre cele mai influente persoane de la curtea domnitorului Vasile Lupu³.

¹ *Idem*, p. 34.

² Dr. M. A. Halevy. *Comunitățile Evreiești din Iași și București până la Zavera* (1821). Publicat în *Evreii din România în texte istoriografice*. Antologie, Editura Hasefer, București, 2002, p. 427 (În continuare, *Texte istoriografice*).

³ *IMER* I, p. 110

a. Iosif Solomon Delmedigo, rabin și medic de vastă cultură iudaică. A trăit în Iași la începutul secolului al XVII-lea.

b. Obiect ritual evreiesc cu doi grifoni afrontali

Din această perioadă datează primele prevederi legislative referitoare la evrei.

Ele cuprind restricții precum cele din Cartea românească de învățătură alcătuită în timpul domniei lui Vasile Lupu în Moldova. Conform acestei Pravile jurământul evreului nu avea valabilitate în fața tribunalului. El era iertat de păcatul de a fi evreu doar dacă trecea la creștinism¹. Prevederi similare sunt cuprinse și în „Îndreptarea legii” din timpul lui Matei Basarab. Art. 24 stipula: „Nice eretic, nice ovreai nu mărturisește asupra creștinului”².

În secolul al XVIII-lea a crescut considerabil ritmul de imigrare a evreilor în Țările Române. Fenomenul s-a aflat în strânsă legătură cu direcțiile noi spre care s-a angajat societatea românească. În acest context meșterii și negustorii evrei au contribuit la constituirea pieței interne; au avut un rol important în continuitatea și regularitatea schimbului, în fluxul permanent al mărfurilor, în integrarea noului organism economic în cuprinsul pieței europene. Astfel, evreii au adus cu ei civilizația negoțului, a meseriilor și a capitalismului incipient atât de necesare societății românești. Abraham jidovul aducea mărfuri fine din Olanda; David argintarul era meșterul curții domnești și al multor boieri moldoveni; Herțel Marcovici este menționat de Nicolae Iorga ca fiind fondatorul unei fabrici de sticlă la Hârlău³. La curtea domnitorului Constantin Brâncoveanu, se afla și un spițer (farmacist) evreu pe numele Avram. La curtea domnitorului Constantin Mavrocordat îl găsim pe medicul și intelectualul evreu Daniel de Fonseca⁴.

Rolul și importanța populației evreiești în societatea românească sunt recunoscute de domnitori prin asigurarea unui statut juridic în virtutea căruia comunitatea evreiască beneficia de libertatea cultului și de autoadministrare. Capii religioși ai comunității – numiți în epocă – hahambașa – erau confirmați de domnitori și se bucurau de privilegii precum scutiri de dări, de taxe fiscale și vamale. Ei au avut prerogative de demnitar. În schimb hahambașa avea îndatorirea nemijlocită față de domnie „să povățuiască și chivernisească” în așa fel obștea încât „și vistieria să se folosească de toată breasla jidovească” (denumire dată în actele oficiale medievale comunității evreiești).

Populația evreiască a crescut numeric în secolul al XVIII-lea, în special în Moldova.

¹ *Idem*, p. 111.

² *Idem*, p. 117.

³ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XI, Editura Ministerului de Instrucție, 1906, p. 84.

⁴ *IMER* II /1, București, 1988, f.e. p. 33.

Pinkasul asociației Chevra Kadisha, Iași

Evreii au fost chemați să impopuleze și să reimpopuleze sate și să întemeieze târguri. Imigranții căpătau terenuri pentru construirea de sinagogi, băi rituale și amenajarea de cimitire. Pentru o anumită perioadă de timp ei erau scutiți de biruri. Foarte multe târgușoare din Moldova au fost impopulate și reimpopulate cu evrei. Dar cu toate privilegiile acordate, cu toate că evreii au muncit alături de ceilalți locuitori la ridicarea economică a principatelor, ei nu aveau drepturi egale cu autohtonii sau cu străinii de origine creștină. Numeroase măsuri legislative interziceau evreilor să fie proprietari de pământ sau de vii. Nici drept la luarea pământului în arendă nu aveau. Legislația care a stipulat clar că evreii nu pot avea drepturi egale cu creștinii a fost Regulamentul Organic introdus în Țările Române în anii 1831 – 1832.

2.3. Implicarea evreilor în evenimentele istorice ale României moderne. Revoluția din 1848.

Războiul de Independență din 1877 – 1878.

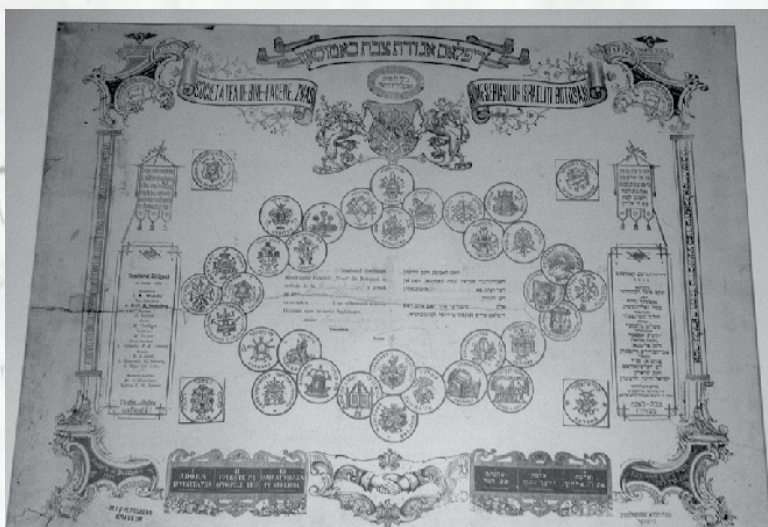
Noi măsuri discriminatorii împotriva populației evreiești

Apariția în principate a unui număr considerabil de negustori evrei a coincis și cu dezvoltarea sistemului de credit, cu activitățile zarafilor și bancherilor evrei. În viziunea lui Virgil Madgearu, cunoscut savant în domeniul științelor economice, bancherii evrei erau primii soli ai capitalismului apusean în Țările Române. Savantul român aprecia că „Michael Daniel, Avraam Halfon, frații Elias, Hilel Manoah, Iacob Marmoroș ș.a. sunt cei mai importanți dintre negustorii și împrumutătorii de bani, care vin în principatele noastre până la 1848”¹. Aportul negustorilor evrei la intensificarea relațiilor comerciale cu Occidentul a fost subliniat și de N. Iorga. El îi numea pe evreii care activau în acest domeniu „intermediari de căpetenie”². Iorga citează printre altele socotelile unor cheltuieli de nuntă din Iași din care rezultau următoarele: „stofele, atlasul, catifeaua se cer de la Leiba Grosul și Iancu Chiorul din Iași, de la o [jidoafcă] se iau giuvaerele, rochiile se iau de la Adam croitorul ”³. Evreii au adus în România și îmbrăcăminte pentru oștire și praf de pușcă.

¹ V. Madgearu. *Agrarianism, capitalism, imperialism. Contribuțiuni la studiul evoluției sociale românești*. Institutul de arte grafice “Bucovina” I. C. Torouțiu, București, 1936, p. 86-87

² N. Iorga. *Istoria comerțului românesc. Epoca mai nouă*. București, 1925, p. 143-144.

³ *Idem*.

Diploma de meseriaș ornamentală cu simbolurile meserilor practicate de evreii din județul Botoșani. Inscripțiile sunt în limbile română și ebraică.

Clădirea băncii Marmorosch et comp. creată în București în 1848. Inscripția se vede și astăzi pe grilajul de fier al noii cladiri.

O mare parte dintre locuitorii evrei din Iași trăiau din munca mâinilor lor ca meseriași. Cei mai mulți erau sticlari, tâmplari, tinichigii, croitori, pantofari, giuvaergii ș.a. Dintr-o statistică rămasă din epocă rezultă că la Iași în anul 1808 au fost înregistrați 301 meseriași evrei, practicând 49 de meserii. Cu timpul, însă se observă o concentrare a meseriilor, doar în câteva ramuri. În 1845, 288 meseriași evrei practica 11 meserii. După anii 1820 – 1821 au fost înregistrați, 127 meșteșugari din care 62 cu practicarea meseriilor¹.

În această etapă evreii încep să participe și la evenimente politice. Însuflețiți de prevederile Proclamației de la Islaz, care cerea „emanciparea israeliților și drepturi pentru orice compatriot de altă credință”, un număr de intelectuali evrei s-au alăturat Revoluției din 1848. Printre ei se aflau pictorii Barbu Iscovescu și Daniel Rosenthal, autorul renumitului tablou „România revoluționară”. Daniel Rosenthal și-a sacrificat viața pentru cauza Revoluției Române. Unii bancheri evrei precum Hilel Manoach, Davicion Bally ș.a., au acordat importante sume pentru sprijinirea revoluției, participând efectiv la evenimentele revoluționare.

Documentele epocii relevă participarea unor evrei la luptele împotriva turcilor pe Dealul Spirii; au fost printre ei gardiști, voluntari au contribuit la colectă de bani și bunuri pentru susținerea revoluției.

Înfrângerea revoluției a împiedicat realizarea idealurilor de libertate ale pașoptiștilor. Totuși, evreii au beneficiat după revoluție de unele drepturi civile: domnitorul A. I. Cuza care i-a numit „Români de cult mozaic”, a depus toate eforturile pentru a grăbi emanciparea românilor „de rit israelit”.

Statutul evreilor din România se înrăutățește în a doua jumătate a secolului al XIX-lea după adoptarea Constituției din 1866 care în art. 7 stipula că „din rândul străinilor numai creștinii pot dobândi cetățenia română”. În atari condiții evreii din România cu o vechime de secole pe teritoriul românesc, fără altă supușenie sau cetățenie, au devenit apatrizi. Printr-o serie de legi și măsuri discriminatorii se introduc restricții pentru evrei în domeniul dreptului la proprietate, al practicării diferitelor profesii, al învățământului, ș.a.

În pofida acestor restricții, în anii războiului pentru Independența de stat a României (1877 – 1878) peste 1 000 de evrei s-au înrolat în armată luând parte activă la operațiuni militare pe câmpul de luptă.

Unii dintre ei au fost citați pentru merite deosebite, cum au fost, de exemplu, sergentul Bercovici Florin și sublocotenentul Brociner Mauriciu.

¹ IMER III / 2, Editura Hasefer, București 1999, p. 321-340 și p. 442-452.

ÎN NUMELE POPOLULUI ROMÂN.
 ДІЯМИ НАРОДУ РОМАНСЬКОМУ
 ВІСЬМОГО ЛІТОПІСЬКАГО РОКУ
 1848
 ПОВІСЬКА КНИГА
 ПОВІСЬКА КНИГА
 ПОВІСЬКА КНИГА
FRACILOR ROMANI.

Fragment din Proiectul de Constituție cuprins în Proclamația de la Izlaz, 9 iunie 1848. La punctul 21 se prevede emanciparea israeliților

13. Emanciparea clăcașilor care se fac proprietari prin despăgubire.
14. Dezrobirea Țigănilor prin despăgubire.
15. Reprezentant al țării la Constantinopole dintre Români.
16. Instrucție egală și întreagă pentru tot Românul de amândouă sexele.
17. Desființarea rangurilor titulare ce n-au funcție.
18. Desființarea pedepsei degradatoare cu bătaia.
19. Desființarea atât în faptă cât și în vorbă a pedepsei cu moartea.
20. Așezăminte penitenciare, unde să se spele cei criminali de păcatele lor și să iasă îmbunătățiți.
21. Emanciparea israeliților și drepturi politice pentru orice compatriot de altă credință.

Un rol important a avut „Ambulanța Româno – Israelită Zion” creată din inițiativa Societății Israelite Zion din București. Ambulanța, aflată sub conducerea medicului evreu, doctor Al. Cohen – Cociu, a fost pusă la dispoziția directă a serviciului sanitar militar, fiind prezentă pe câmpul de luptă în timpul bătăliilor de la Plevna și Vidin.

În anul 1879, după războiul de independență, sub presiunea Congresului de pace de la Berlin, guvernul român a fost obligat să modifice art. 7 al Constituției din 1866. Conform noului articol 7 și locuitorii necreștini au putut dobândi cetățenia română. Pe baza acestei modificări, pentru sprijinirea și participarea la războiul de independență au dobândit cetățenia română 888 de evrei.

Noile prevederi legislative au creat posibilitatea ca evreii să solicite individual dreptul la cetățenia română. Cererile erau discutate în ambele Camere ale Parlamentului, adoptându-se, pentru fiecare caz acceptat, o lege specială. În perioada 1878 – 1912, ca urmare a demersului birocratic greoi, doar aproximativ 1 % din locuitorii evrei au obținut cetățenia română.

Statutul general al evreilor a fost în continuare precar. Nu aveau acces liber la învățământ, la exercitarea meseriilor și a anumitor profesii liberale.

2.4. Modernizarea vieții comunitare a evreimii din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea

În secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea viața comunitară și cultural – spirituală evreiască s-a desfășurat în perimetrul sinagogii și în spiritul prescripțiilor cărților sfinte evreiești. Băieții evrei începeau să învețe să citească și să interpreteze textele sfinte de la vârsta de 4 ani.

Primele semne ale modernizării culturale apar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Contribuie la înnoirea vieții evreiești personalități precum dr. Iuliu Barasch (1815 – 1863). În acest sens este de menționat: înființarea școlilor israelito-române în București, Iași și în alte orașe. Copiii evrei, pe lângă limba ebraică, religia și istoria evreilor învățau - de la profesori români - limba română, istoria și geografia României, limba germană ș.a. În anul 1857 apare în București ziarul Israelitul – Român, scris în limbile română și franceză cu scopul de a răspândi cunoștințe despre cultura și istoria României printre evrei și cunoștințe despre evrei printre români. În 1867 se inaugurează în București, Templul Coral, simbol al spiritului modern și al luminismului evreiesc.

a.Colonelul Mauriciu Brociner (1855-1946), erou al războiului de independență (1877-1878)

b.Familia Erlich din Bacău: tatăl combatant în 1877, fii combatanți în primul război mondial

c. Act de cetățenie acordat lui Ghiță Zeilic, combatant în războiul de independență

În 1876, la Iași „La pomul Verde” s-a înființat primul teatru evreiesc profesionist din lume sub direcția lui Avram Goldfaden (1840 – 1908). Teatrul idiș din Iași a devenit un centru de răspândire a ideilor iluministe evreiești. Poetul M. Eminescu (1850 – 1889) a fost unul dintre primii cronicari dramatici ai teatrului, subliniind importanța acestei manifestări culturale de pionierat.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea apar zeci de ziare și reviste evreiești în limba română.

Se afirmă o generație de intelectuali evrei precum: M. Gaster, Lazăr Șăineanu, H. Tiktin, frații Schwartzfeld, Adolf Stern și alții care sunt implicați atât în viața cultural – științifică românească cât și în modernizarea vieții culturale evreiești. Procesul de aculturație, de integrare a evreilor în societatea românească, devine tot mai evident.

2.5. Evreii în societatea românească la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX

Participarea la războiul de reîntregire a României (1916 – 1919)

Conform recensământului din 1899 în România trăiau în jur de 290.000 de evrei rezidenți, în primul rând, în centrele urbane. Prin structura sa socio-profesională populația evreiască a fost eminentamente urbană. Datele statistice de la începutul secolului XX sunt concludente cu privire la locul ocupat de evrei în ansamblul economiei românești. În anul 1913, 12, 2 % din toți salariații din industrie erau evrei, iar dintre proprietarii de întreprinderi 14, 2 %, cam de peste 3 ori ponderea evreilor în populația țării; procentul în activitățile comerciale industriale și de transport a fost de 31, 3 % aproape de 7 ori mai mare decât ponderea populației evreiești în totalul populației; în domeniul băncilor și asigurărilor sociale a fost de 70 %; în domeniul profesiunilor liberale practicate de evrei s-au aflat în „top” în primul rând medicina, medicina veterinară, stomatologia, ș.a.

Factori activi în dinamica societății românești, evreii, s-au perceput ca evrei – români; și-au însușit limba și cultura românească, împletind armonios tradiția și cultura lor iudaică cu spiritualitatea românească, și-au asumat destinul istoric al poporului român în sensul implicării lor în marile evenimente ale acestei țări.

În acest sens este concludent faptul că deși în majoritate nu erau cetățeni români, totuși, au luptat în războiul de reîntregire a țării (1916 – 1919)

a. Avram Goldfaden (1840-1908), „părintele teatrului de limba idiș din România”

b. Trupa Liebllich, care juca la teatrul „Jignița” din București

לשנה טובה תכתבו

Teatrul evreiesc „Jignița” din București, unde în 1877 a dat spectacole Avram Goldfaden

împreună cu poporul român pentru eliberarea provinciilor istorice aflate sub ocupație străină. Un număr aproximativ de 23.000 de evrei au fost înrolați în armata română, deci aproape 10 % din totalul populației evreiești. Conform unor date publicate în Monitorul Oficial au căzut pe câmpul de luptă 882 de ostași, 740 au fost răniți, 449 luați prizonieri și 3.043 dispăruți. Pentru fapte de arme pe front au fost decorați 825 de soldați și ofițeri evrei¹.

Evreii au aderat la hotărârile Consiliilor Naționale privind unirea cu România a Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei, cu atât mai mult cu cât în actele unirii alături de eliberarea românilor s-au promis drepturi egale și minoritarilor.

Moțiunea adoptată de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, care la 1 decembrie 1918 a proclamat Marea Unire, arăta: „Toate grupurile etnice din Ardeal vor fi respectate în credința lor și în sentimentele lor naționale”². Iuliu Maniu, Vasile Goldiș și Ciceo Pop au făcut declarații speciale privind respectarea drepturilor evreilor. În semn de recunoștință pentru garanțiile promise, Uniunea Evreilor Pământeni a salutat cu următoarele cuvinte pe regele Ferdinand cu ocazia festivităților de încoronare de la Alba Iulia în 1922: „Jertfindu-se fără preget întru mărirea Patriei, evreimea română a putut avea mulțumirea ca sub glorioasa domnie a Majestății Voastre să se îndrumeze spre dobândirea deplină a drepturilor cetățenești”³.

2.6. Evreii din România în perioada interbelică

Marea Unire din 1918 a dus la creșterea populației României. Prin alipirea noilor provincii s-a triplat numărul locuitorilor evrei. Conform cifrelor oficiale la începutul secolului XX în Vechiul Regat trăiau 230.000 de evrei, în Basarabia 267.000, în Bucovina 89.000 iar în Transilvania 181.340. Prin urmare, la cei circa 750.000 de evrei câți au fost înregistrați la recensământul din anul 1930 s-a ajuns prin înfăptuirea unirii din 1918, nu prin valuri de imigrări clandestine.

Creșterea ponderii populației evreiești în ansamblul populației din România interbelică și încetățenirea tuturor evreilor prin legi special adoptate în anul 1919 și consfințite prin art. 133 al Noii Constituții din 1923, au

¹ *Evreii din România în războiul de reîntregire a țării 1916-1919*, Editura Hasefer, București, 1996, p. 163-331.

² Scurtu I., Boar L. *Minoritățile naționale din România 1918-1925, Documente*, I., București, Arhivele Statului din România, 1995, p. 115.

³ “Curierul Israelit”, Anul XV, nr. 6, 22 oct. 1922, p. 1.

a. Soldați evrei participanți la războiul de reîntregire a României (1916-1919).

b. Diplomă de erou acordată lui Mendel Cleper, căzut în luptele din războiul de reîntregire a României (1916-1919)

c. Cimirul evreiesc din Iași. Parcela eroilor căzuți în războiul de reîntregire a României (1916-1919)

au favorizat implicarea fără rezerve a evreimii în modernizarea societății românești.

Potrivit datelor publicate în Enciclopedia României, în România interbelică evreii dețineau 31, 14 % din totalul întreprinderilor industriale și comerciale. În același timp mulți evrei continuau să fie meseriași și muncitori, în unele zone ca în Maramureș și Basarabia au fost și agricultori și crescători de animale, în primul rând oieri. Se remarcă, totodată, o orientare tot mai accentuată spre profesii intelectuale. În ajunul celui de-al II-lea Război Mondial din cei peste 8.000 de medici câți avea România, 2.000 erau evrei, peste 2.000 de evrei erau înregistrați în Asociația Inginerilor Români, în jur de 3.000 de evrei în Baroul Avocaților ș.a.

Numeroși scriitori, pictori, oameni de știință evrei s-au afirmat în cultura și știința românească. Un romancier de renume a fost Felix Aderca (1891 – 1962), eseistul Eugen Relgis (1895 – 1985) a introdus conceptul de umanitarism în scrisul românesc; M. Blecher (1909 – 1938) a rămas ca unul dintre cei mai originali romancieri ai timpului; Mihail Sebastian (1907 – 1945) rămâne memorabil cu piesele lui de teatru, cu Jurnalul 1935 – 1944, un document zguduitor despre destinul intelectualului evreu în perioada Holocaustului. În domeniul artelor plastice s-au impus Iosif Iser, Marcel Iancu, Max Herman Maxy, Victor Brauner, Margareta Sterian ș.a.

Printre oamenii de știință s-au afirmat Lazăr Edeleanu (1861 - 1941) în chimie, David Emmanuel (1854 – 1941), întemeietor al școlii matematicii moderne; matematicienii Solomon Marcus (n. 1925), profesor la Universitatea din București, membru al Academiei Române; Simon Sanielevici (1870 – 1963), profesor la Universitatea Al. I. Cuza din Iași, membru al Academiei Române; lingviștii: Lazăr Șăineanu, Hariton Tiktin, Al. Graur ș.a.

N. Iorga despre care nu se poate spune că îi simpatiza pe evrei, scria despre ei în termenii următori: „Astăzi evreii reprezintă o parte din intelectualitatea epocii noastre și nu pot, pentru nici o considerație, să fie excluși din viața societăților omenești”.

Perpessicius apreciind lirica poezilor evrei i-a considerat „cu același ochi și pe poeții români și pe poeții evrei [...]. Poezia românească îi revendică cu egală dragoste”, conchidea el. Gala Galaction sublinia simțământul patriotic la evrei atunci când arăta că „.....evreii, ca și noi, sunt deopotrivă înclinați ca să servească țara în care s-au născut”.

Personalități ale vieții cultural - artistice românești, de origine evreiască

a. Moses Gaster (1856-1939),
rabin, filolog și folclorist

b. Felix Adercă (1891-1962), prozator,
poet, estetician și eseist

c. Mihail Sebastian (1907-1945), scriitor, publicist și critic literar. În fotografie alături de elevii liceului evresc „Cultura B” din București.

d. Tristan Tzara (1896-1963), cofondator al mișcării culturale dadaiste. În fotografie, grupul avangardist „Simbolul” (de la stânga la dreapta: Tristan Tzara, Marcel Iancu, Iuliu Iancu, Poldi Chapier și Ion Vinea, 1912-1913).

„Sunt filosemit” mărturisea pictorul N. Tonitza – „fiindcă văd în elementul evreiesc un stimulent și nu o primejdie”¹.

2.7. Naționalism și antisemitism în România (Sfârșitul secolului al XIX – lea – începutul secolului XX-)

Recunoașterea contribuțiilor evreiești la dezvoltarea societății românești nu era unanimă. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea se amplifică și în societatea românească curentele antisemitismului modern, rasismul și xenofobia atingând forme paroxistice la mijlocul secolului XX.

În România rădăcinile curentului antisemit s-au împletit cu originile statului român modern și cu apariția tradiției culturale naționale care a însoțit unirea principatelor, independența și crearea României Mari².

Este semnificativ în acest sens faptul că generația intelectualilor participanți la Revoluția Română din 1848 și care în Proclamația de la Islaz au cerut emanciparea israeliților, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și-au abandonat vederile democratice privind acceptarea intrării evreilor în societatea românească.

În calitatea lor de exponenți ai curentului naționalist, i-au considerat pe evrei un pericol pentru statul și cultura română, situându-se pe pozițiile antisemitismului politic și cultural. Aceste concepții au început să se afirme cu deosebită vehemență în anii '60 - '70 ai secolului al XIX-lea cu ocazia adoptării primei Constituții moderne a României și a revizuirii ei în 1879.

Se poate afirma că Ion Brătianu, Cezar Boliac și mai apoi Vasile Conta ș.a., au fost printre cei care au elaborat retorica antisemitismului modern de calomnierea și culpabilizarea evreilor pe unicul motiv că erau evrei. Teoria lui Vasile Conta despre așa zisa rasă evreiască, incapabilă de integrare în statul român, străin și ostil statului român, prin sângele care îi curge în vene, exprimă substituirea principiilor libertății și democrației cu conceptul purismului etnic³.

¹ *Contribuția evreilor din România la cultură și civilizație*. Ediția a II-a revăzută. Coordonare generală acad. Nicolae Cajal, dr. Hary Kuller, Editura Hasefer, București, 2004, p. 24-30.

² Comisia Internațională pentru Studiarea Holocaustului în România (în continuare CIS-HR), *Raport final*, Ed. Polirom, Iași, p. 19.

³ Victor Neuman. *Repere culturale ale antisemitismului din România în secolul al XIX-lea*, publicat în: *Ideea care ucide. Dimensiunile ideologiei legionare*. Editura “Noua Alternativă”, București, 1994, p. 49.

a. Revista antisemită „Biblioteca Neamului”, în care evreii erau demonizați, instigând astfel opinia publică împotriva acestei populații

Antisemitismul ca doctrină presupune că evreii sunt cauza diferitelor nenorociri ale societății omenești.

Antisemitismul mai presupune că evreii n'au decât defecte și că ei trăesc ca paraziții națiunilor în mijlocul cărora se află.

Pentru a nu lungi vorba în zadar cred că antisemitismul ca doctrină e bazat pe concepții false și înguste eșite din capetele unor oameni ce n'au înțeles nimic din complexitatea fenomenelor sociale și în ale căror suflete sentimentul urei ține locul rațiunii.

(Cl Parhon, Răspuns la ancheta despre antisemitism a ziarului Cuvântul Nostru, anul 4, nr. 34)

În vederile lui Vasile Conta garanția democrației și a consolidării statului național se află în omogenitatea rasială a statului român iar acest lucru se putea realiza numai prin eliminarea evreilor¹. Teoria filosofului Vasile Conta crea astfel premisele doctrinare ale antisemitismului rasial în contextul societății românești. Dar curentul antisemit nu s-a manifestat doar pe tărâmul vieții politice. El s-a exprimat și în creațiile literar – artistice ale unor scriitori precum Vasile Alexandri sau în scrierile lui Slavici ș.a. Opera unor gânditori și istorici precum Bogdan – Petriceicu Hașdeu sau Nicolae Iorga conținea nenumărate teze antisemite de calomniere a poporului evreu și a religiei iudaice.

Printre exponenții curentului antisemit din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea se afla și Mihai Eminescu. Și pentru marele poet național prezența evreilor în cadrul statului român apărea ca un pericol pentru națiunea română. „El nu înțelegea ca evreilor să li se dea drepturi în baza teoriei « om și om » și spune că nu va face concesii ideilor veacului, că va stăruie pe calea conservării naționalității și țării”². Poate că acești mari intelectuali dacă ar fi realizat că teoriile lor vor constitui baza ideologică a faptelor criminale săvârșite în secolul XX, mai ales în epoca Holocaustului, nu s-ar fi lăsat cuprinși de fantezmele antisemitismului și naționalismului extremist, infirmate de mersul istoriei. Căci diaspora evreiască în statele europene și implicit în România nu numai că nu a dus la dispariția națiunilor, cum se temea spre exemplu Eminescu pentru viitorul națiunii române, ci dimpotrivă, evreii peste tot unde se aflau s-au implicat în procesul de consolidare a statelor naționale, inclusiv în România. Concepția despre comunitatea de sânge ca o condiție a propășirii unei societăți era anacronică în condițiile epocii moderne. Este relevant în acest sens punctul de vedere al sociologului român, Petre Andrei, care scria următoarele în anul 1937: „Nu se poate face din comunitatea de sânge o condiție a societății moderne. Civilizația este produsul contactului dintre oameni, iar migrația socială este un factor de civilizație, de schimbare a moravurilor”³.

¹ Vasile Conta. *Cine sunt jidanii [...] Discurs rostit în Camera Deputaților la 4 și 5 septembrie 1879 cu privire la modificarea art. 7 din Constituție*, Iași “Librăria Românească” I. V. Ionescu [1914], 35 p.

² Dumitru Murășanu. *Naționalismul lui Eminescu*, Editura “Pacifica”, București, 1994, p. 105.

³ Petre Andrei, *Sociologie generală*. Ediția a II-a îngrijită și cuvânt introductiv de M. Măciu, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare 1993, p. 373.

Astăzi când regimul este democratic, când poporul ia parte la afacerile publice, cum ar putea să fie unitate de acțiune și de direcțiune în conducerea Statului, când popoeul ce conduce statul nu ar fi de o singură rasă și prin urmare nu ar fi în el unitate de tendințe, unitate de aspirațiuni?

Domnilor este adevărat că aceasta nu împiedică admiterea străinilor la cetățenia unui stat, dar cu o condițiune: ca acei străini să se contopească în națiunea dominantă; cu alte cuvinte, să se amestece cu totul așa încât la urma urmei să rămână în Stat tot unul și același sânge...

Ce zice art. 7 din Constituție? Zice că împământenirea nu se poate acorda la străini de rit necreștin; și pentru ce? Pentru cuvântul foarte simplu că acei de rit necreștin nu se contopesc cu noi prin căsătorie și nu s-au contopit niciodată...

Domnilor, aș voi după aceasta să vă fac o expunere a primejdiei chestiunii jidovești și să vă arăt că în orice caz, oricum s-ar pune chestiunea, oricum s-ar interpreta, noi dacă nu vom lupta în contra elementului jidovesc, vom pieri ca națiune

Evreii au ajuns după cum știți să pună mâna pe aproape întreaga avere mobilă din România și pe o mare parte din averea imobilă din Moldova, direct sau indirect, prin mijlocul ipotecilor.

Dacă vom ține seama de forța economică care o au la noi, atunci înțelegeți foarte ușor, că pe lângă aceasta dacă vor mai avea și dreptul de a face legi, de a le interpreta după interesul lor, ei care sunt așa de părtinitori, atunci am fi cu totul supuși dsicrețiunea Jidovilor, care ne-ar înlocui ca națiune dominantă. Când vor ajunge ca să pună mâna pe imobilele din România și totodată să predomine în orașe, după constituția noastră ei ar avea puterea politică.

(Vasile Conta, Unde sunt Jidanii. Primejdia Jidovească. Discurs rostit în ședința Adunării deputaților din 4, 5 septembrie 1879, în legătură cu revizuirea art. 7 al Constituției din anul 1866.

Dar atari poziții lucide și altele asemănătoare nu au împiedicat procesul de acutizare a campaniei și a mișcărilor antisemite în România interbelică, mai ales după instaurarea hitlerismului la putere în Germania. Principalii protagoniști ai antisemitismului interbelic au fost Partidul Național Creștin în frunte cu A.C. Cuza și Octavian Goga și Garda de Fier în frunte cu C. Z. Codreanu. Antisemitismul lor a purtat atât amprenta antiiudaismului religios cât și al antisemitismului rasial. Au proferat cele mai abominabile acuzații împotriva evreilor, considerându-i rasă inferioară și periculoasă pentru societatea românească. Au incitat la pogrom și au comis crime. A. C. Cuza a elaborat un program de acțiune care, încălcând orice principiu al drepturilor omului, preconiza izgonirea evreilor din România.

Antisemitismul lui Codreanu avea aproape toate trăsăturile antisemitismului fanatic al lui Hitler. Pentru el evreul era încarnarea răului pe pământ. Dar cu ura lui antievreiască el nu lovea doar în evrei ci și în români. Codreanu acuza clasa politică din România că a devenit „o jucărie în mâna puterii iudaice”, că a vândut țara „jidaniilor”. În viziunea lui Codreanu clasa politică românească a fost deformată datorită jidanilor, structura rasială daco – romană a românilor a fost desfigurată de „jidani” creându-se o căzătură morală în persoana politicianului român. Toate aceste invective și altele de acest fel exprimau o depreciere de către legionari a culturii și demnității românești. Căci în măsura în care românii s-ar fi lăsat într-adevăr corupți de către evrei, cum susțineau legionarii, atunci acest lucru ar fi fost vina românilor și nu a evreilor. Codreanu îi considera pe politicienii români trădători, care trebuiau mai rău pedepsiți decât înșiși dușmanii.

În această mișcare, opusă idealurilor democratice și libertății individului, s-a implicat și un grup de tineri intelectuali din perioada interbelică în frunte cu Mircea Eliade, Emil Cioran și alții. Ei s-au afirmat ca adepții unei societăți românești etnocratice incompatibile cu prezența elementului evreiesc. În optica lor evreul nu poate fi acceptat nu numai pentru că este „străin” și de altă religie; el era identificat cu toate „viciile” politice (democrația, liberalism) sociale (corupția, inegalitatea socială, sărăcia) morale, culturale (cosmopolitism, influențe străine nocive), și spirituale (raționalism, individualism, marxism) care chipurile au provocat criza profundă a societății românești¹.

¹ Leon Volovici. *Ideologia naționalistă și «problema evreiască»*. Eseu despre formele antisemitismului intelectual în România anilor 30, Humanitas, 1995.

Domnilor deputați, generația aceasta a noastră trece ca o generație antisemită. Aș dori să știți că eu nu am venit aici să strig: jos jidanii, după cum cred că nu a făcut-o nimeni... Eu nu întrebuițez cuvântul de jidan, pentru că insult pe cineva. Eu le spun jidani, pentru că așa cred eu că se numesc ei și de altfel – mi se pare curios – este singura nație care fuge de numele propriu, de numele pe care îl are...

Pentru mine această populație, pe pământul țării mele – și rog să mă creadă toată lumea – atunci când eu am conștiința fermă că atacă existența nației mele, atunci când și ei au conștiința fermă că o atacă și că își caută să-și facă loc pe propriul nostru teritoriu, pentru mine, vă rog să credeți, s-a deschis o luptă pe viață și pe moarte și, nu-mi mai arde să fac glume sau să insult pe cineva. Pentru mine este clar și precis: inteligentă sau neinteligentă, parazitară sau neparazitară, morală sau imorală, această populație este o populație dușmană aci pe pământul țării și eu înțeleg să lupt împotriva ei prin toate mijloacele pe care mi le va pune la dispoziție mintea, legea și dreptul meu românesc. (Corneliu Zelea-Codreanu, Cuvântare în Parlament în numele Gărzii de Fier, decembrie 1931)

În deceniul al patrulea al secolului trecut antisemitismul îmbrăca forme diferite. Pe lângă diseminarea ideilor antisemite cu influență directă asupra unor grupuri sociale, începe adoptarea măsurilor legislative pentru limitarea drepturilor evreilor în exercitarea diferitelor profesii. Asociațiile profesionale trec la excluderea evreilor din rândurile lor. Barourile elimină avocații evrei. Toate aceste măsuri se conjugă cu violențe de stradă. Studenții evrei de la facultatea de drept, de la medicină ș.a. încasează zilnic băți și nu sunt lăsați să participe la cursuri. Începe o adevărată campanie atât în Parlament cât și în presă pentru revizuirea cetățeniei acordate evreilor prin prevederile constituționale din 1923. Antisemitismul devine politică de stat în perioada dictaturii regale și se transformă în politică de exterminare fizică a evreilor în epoca Holocaustului.

2.8. Organizațiile evreiești în apărarea intereselor vitale ale evreimii

O caracteristică a vieții evreiești în condițiile diasporei este autoorganizarea; crearea diferitelor instituții de cult, culturale, de învățământ, filantropice, de asistență socială și sanitară ș.a. Astfel de organizații instituționalizate au funcționat și în cadrul societății evreiești din România interbelică, statutul lor juridic fiind recunoscut oficial. Ele au asigurat satisfacerea multiplelor nevoi ale evreimii pe tărâm cultural, social și sanitar, apărând interesele lor în fața manifestărilor antisemite. Organizația principală a evreilor, cu caracter religios și laic în același timp, a fost și este până astăzi comunitatea evreiască cu o conducere bicefală laică și religioasă aleasă de membrii comunității. Comunitatea s-a creat și se creează în toate localitățile unde se află evrei. În România interbelică comunitățile s-au constituit în uniuni comunitare pe baze teritoriale. Astfel funcționa Uniunea Comunităților Evreiești în Vechiul Regat, în Ardeal, în Basarabia și Bucovina. În 1936 Uniunile respective s-au constituit în Federația Uniunilor de Comunități Evreiești din România.

Printre personalitățile care s-au aflat în fruntea vieții comunitare sunt de menționat: Iacob Ițhac Niemirower (1872 – 1939), șef rabin al Cultului Mozaic din România în perioada 1922 – 1939, senator de drept în Parlamentul României; dr. Alexandru Șafran (1901 – 2006), șef rabin al Cultului Mozaic (1940 – 1948); dr. Moses Rosen (1912 – 1994), șef rabin al Cultului Mozaic (1949 – 1994).

Lideri ai comunității evreiești din România, mai 1931

CONFERINȚE DIDACTICE ALE ANULUI ȘCOLAR 1933-1934.

COMUNITATEA EVREILOR DIN BUCUREȘTI
SECȚIA CULTURALĂ

Dintre conducătorii laici personalitatea cea mai importantă a fost dr. Wilhelm Filderman (1882 – 1963), președintele Federației Uniunilor de Comunități Evreiești din România (F.U.C.E.) între anii 1940-1941 și 1944-1947. În afara instituției comunitare un rol important în organizarea vieții evreiești a avut Uniunea Evreilor Români, creată în 1909 sub denumirea de Uniunea Evreilor Pământenii. În 1923 după acordarea drepturilor cetățenești, U.E.P. a luat titlatura de U.E.R. În 1930 s-a creat Partidul Evreiesc care a avut reprezentanți în Parlament. Încă din secolul al XIX-lea s-au creat numeroase organizații sioniste care au militat pentru refacerea statului evreu și pentru organizarea emigrării evreilor în Palestina. Printre instituțiile culturale – educative este de menționat în primul rând rețeaua școlară. Atât în București cât și în provincie au funcționat școli elementare, licee, școli profesionale unde copii evrei au învățat după programa analitică a școlilor românești. Totuși o particularitate a școlilor evreiești a constat în faptul că aici s-au învățat și materii ca limba ebraică, religia și istoria evreilor.

În numeroase localități au existat spitale evreiești unde erau îngrijiți bolnavii evrei și creștini deopotrivă. Organizațiile și instituțiile evreiești au publicat numeroase ziare și reviste în limbile română, maghiară, germană, idiș, cu multe informații despre viața comunitară și cultural – spirituală a populației evreiești din România. S-au publicat de asemenea broșuri și chiar cărți în care au fost combătute manifestările și tezele antisemite, demonstrându-se că antisemitismul nu este un curent ostil numai evreilor dar și românilor. Se demonstrează pe bază de fapte și documente legătura organică dintre antisemitism și antidemocratism.

Rețeaua instituțională a evreimii era un factor important în asigurarea supraviețuirii identității evreiești în condițiile diasporei.

Clădirea Școlii israelito-române „Lumina” din Craiova

Holocaustul evreilor din România

3.1. Ce este Holocaustul

În a doua jumătate a anilor treizeci din secolul trecut, timp de mai bine de un deceniu, viața evreilor din Europa a stat sub semnul arbitrarului și al crimei de stat. În statele europene, în care partide de orientare fascistă au ajuns la putere, viața cotidiană a evreilor a suferit modificări radicale. Evreii și-au pierdut drepturile și libertățile fundamentale, cum ar fi dreptul de a deține proprietăți, de a se educa, de a practica diferite profesii sau de a face armată, de a alege și de a fi ales. Cu alte cuvinte, ei nu au mai fost considerați de către regimurile politice fasciste cetățeni ai țărilor în care s-au născut și unde trăiau alături de ceilalți membri ai societății. În cele din urmă, însăși viața le-a fost pusă în pericol. Desconsiderați ca oameni, marginalizați și discriminați evreii au devenit ținta exterminării de către statele fasciste. Această tragedie în urma căreia comunitatea evreilor europeni a fost practic supusă genocidului avea să fie denumită în istoriografie Shoah sau Holocaust.

Shoah este un cuvânt din limba ebraică și care se traduce prin catastrofă. În istoriografie termenul este utilizat cu precădere în culturile francofone și desemnează distrugerea evreilor din țările ocupate de Germania nazistă sau aliații ei în timpul celui de al Doilea Război Mondial.

Holocaust este cuvânt de origine greacă. În Grecia antică, el desemna un ritual religios, arderea completă a unui animal. Așa cum se poate citi în Biblie, un asemenea ritual se întâlnea și în religia iudaică. Termenul a fost preluat de istoriografia anglo-saxonă pentru a descrie tragedia evreilor europeni în timpul fascismului.

Istoriografia din România utilizează mai cu seamă termenul Holocaust. Comisia Internațională pentru Studiarea Holocaustului în România (oct. 2003 - nov.2004) în Raportul final pe care l-a redactat a dat următoarea definiție:

„Holocaustul reprezintă persecuția sistematică organizată de stat și exterminarea evreilor europeni de către Germania nazistă, de aliații și colaboratorii săi între 1933 și 1945. Nu numai evreii au fost urmăriți, persecutați și uciși în această perioadă. Persecuții și arestări în masă au avut loc și împotriva altor grupuri etnice, ca sinti și roma, împotriva persoanelor cu dizabilități mentale, a oponenților politici, a homosexualilor și a altora”¹.

¹ CISHR, p. 387.

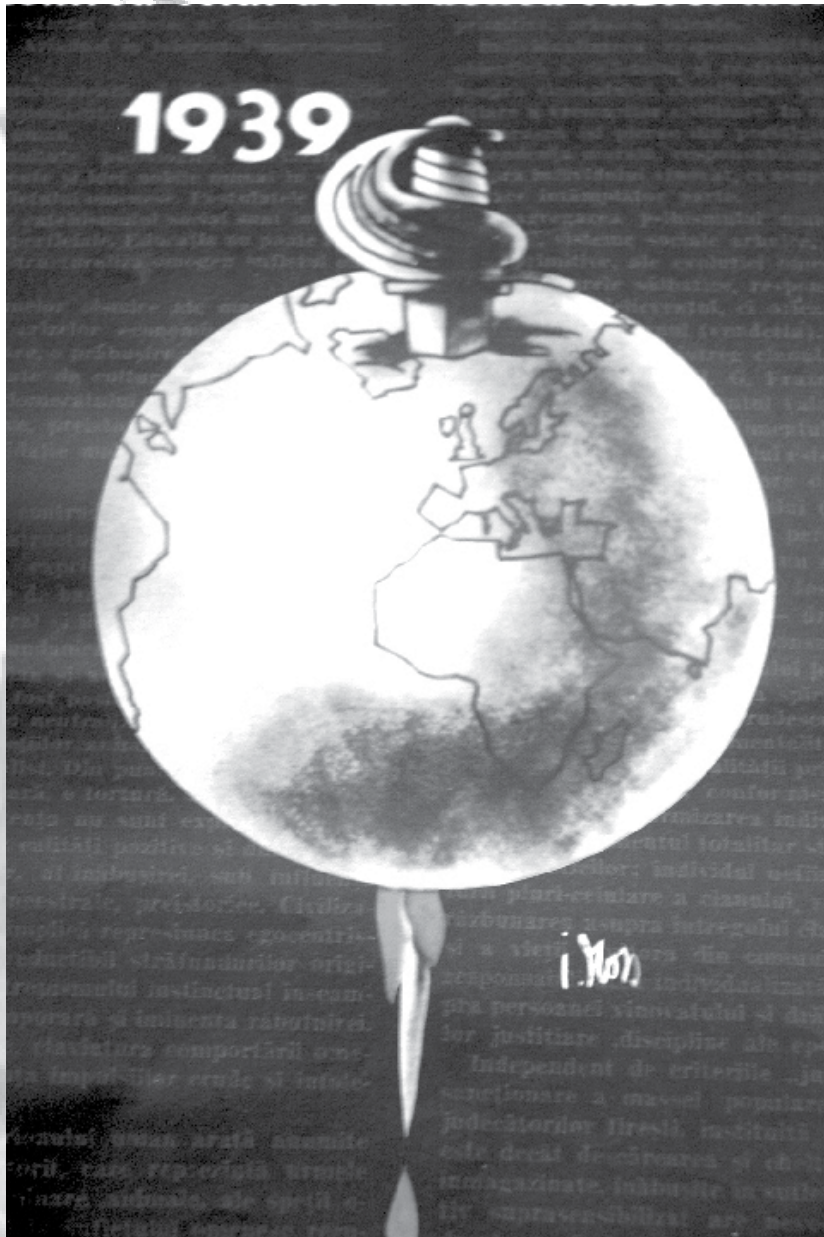
Acest enunț poartă în sine principalele trăsături caracteristice ale distrugerii evreilor europeni la mijlocul secolului XX:

- Ideologii politice antidemocratice, antisemite și anticomuniste, construite pe principiul urii și al respingerii celuilalt și în care evreul era elementul central de referință al acestui nihilism, au pus bazele simbolice ale regimurilor politice fasciste; ideologia nazistă, fascistă sau ideologia legionară.
- Elaborarea unei politici de stat privind așa numita problemă evreiască
- Germania nazistă a fost actorul politic central al masacrării evreilor
- Aliați sau colaboratori precum guvernele României din perioada 1938-1944, Ungaria horthystă, Italia, Franța în timpul guvernului de la Vichy au sprijinit sau inițiat acțiuni directe de persecutare și exterminare a evreilor.
- Drama existențială a evreilor a fost una graduală. Ea nu se reduce numai la exterminare. Au fost persecuții, pogromuri, deportări, exterminări, toate organizate sau susținute de statele fasciste.
- Privarea de libertate, deportarea în lagăre de concentrare, pierderea vieții au fost realități pe care le-au suportat și alte grupuri sociale discriminate pe criterii rasiale, politice, de gen, etc.

În România, Holocaustul a fost pregătit încă de primele guverne în care extrema dreaptă a fost prezentă. După alegerile parlamentare din decembrie 1937, Carol al II-lea numește un guvern minoritar al Partidului Național Creștin condus de O. Goga (prim ministru) și A.C. Cuza (ministru fără portofoliu). PNC era rezultatul fuziunii în 1935 dintre Partidul Național Agrar (O. Goga) și Liga Apărării Național Creștine (A.C. Cuza). Poetul național ardelen și profesorul de economie ieșean împărtășeau aceleași valori ale naționalismului și antisemitismului radical, care le-a facilitat asocierea într-un partid politic de extrema dreaptă. În scurta lor guvernare, decembrie 1937-februarie 1938, au fost luate primele măsuri ale antisemitismului de stat. Bulgărele politicii antisemite a început să se rostogolească. El va crește continuu până când legislația avea să fie înlocuită cu crimele în masă.

Între guvernul condus de Goga și ultimul guvern prezidat de Ion Antonescu, în august 1944, a fost o continuitate de viziune politică, ce s-a transpus în decizii și acțiuni politice împotriva evreilor și a romilor care au mers într-un ritm crescendo culminând cu exterminarea. O dovedește, între altele, una din declarațiile lui Antonescu de la începuturile anilor '40:

Desenul lui I.Ross evocă catastrofa mondială provocată de perspectiva unui nou război mondial.

România împlinește azi visurile și idealurile lui A.C. Cuza și Octavian Goga, pregătindu-se să rezolve problema evreiască conform cu programul nazist”¹.

3.2. Cum a fost posibil

Situarea antisemitismului ca politică de stat și parcursul ei până la exterminarea în masă a evreilor a devenit o realitate o dată cu fascizarea Germaniei. Cucerirea puterii în Germania de către naziști a fost rezultatul unei istorii sociale și umane complicate, generate de conjunctura economică și politică de după Primului Război Mondial. Germania, învinsă la sfârșitul războiului, a fost obligată la plata unor despăgubiri care i-au diminuat potențialul economic și militar. Ca urmare, ea și-a văzut dintr-odată mult diminuată poziția geostrategică în concernul mondial al națiunilor. Ea a „pierdut 13% din teritoriu, cuprinzând zone industrializate, 75% din zăcămintele de fier și 25% din minele de cărbune. Alsacia și Lorena au fost restituite francezilor care le cedaseră în 1870, o parte a Prusiei a fost anexată nou-născutei Polonii”², iar despăgubirile pe care ar fi trebuit să le plătească în 30 de ani au fost stabilite la 132 miliarde mărci-aur. Sfârșitul războiului aduce Germania în pragul revoluției. Monarhia a fost înlocuită cu republica. Simultan cu tendințele de consolidare a democrației reprezentative au loc acțiuni revoluționare conduse de grupuri comuniste. Guvernele democrate au fost, în general, slabe și lipsite de omogenitate și coerență politică. Acest demers instituțional de modernizare statală a fost însoțit de afirmarea acelor forțe sociale și politice care nu s-au împăcat cu statutul Germaniei de țară învinsă. Așa numita generație a tranșeelor, tinerii care s-au întors acasă decepționați și au resimțit înfrângerea ca o stare personală de frustrare, au putut fi repede ademeniți și înrolați în mișcări politice conservatoare, tradiționaliste sau chiar de extrema dreaptă. Liantul a fost mesajul refacerii Germaniei Mari, a denunțării clauzelor tratatului de pace și „salvarea” țării prin politici radicale în interior și în raport cu țările vecine câștigătoare. Criza economică de la sfârșitul anilor 20 ai secolului trecut a alimentat nemulțumirea unor categorii populare. La toate acestea s-a adăugat hotărârea unor grupări politice sau economice ale burgheziei, de a diminua pericolul stângii, a celui comunist mai ales. Pentru aceasta nu s-au dat înlături de a sprijini grupări sau mișcări politice ale dreptei radicale.

¹ *Blood Bath in Romania*, The Record, New York, 1942, cf. CISHR, p. 43.

² *Istoria ilustrată a nazismului*, Edit. RAO, 2004, București, p. 12.

Nu există om politic în lumea de astăzi care să-mi inspire o simpatie și o admirație mai mare decât Hitler. Există ceva irezistibil în destinul acestui om, pentru care orice act de viață câștigă semnificație, numai prin participarea simbolică la destinul istoric al unei națiuni. Căci Hitler este un om care nu are ceea ce se numește o viață privată. De la război încoace viața lui este o renunțare și un sacrificiu. Stilul de viață al omului politic numai atunci câștigă o adâncime, când dorința de putere și voința imperialistă de cucerire sunt însoțite de o mare capacitate de renunțare.

Mistica Führer-ului în Germania este pe deplin justificată. Însăși aceia care se cred adversari pasionați ai lui Hitler, care pretind că-l urăsc, sunt în realitate prinși în valurile acestei mistici care a făcut din personalitatea lui Hitler un mit.

(Emil Cioran, *Impresii din Munchen*, 1934)

Desemnarea lui Hitler, în ianuarie 1933, pe postul de cancelar al Germaniei, deschidea calea instaurării regimului politic totalitar fascist a cărui ideologie s-a structurat pe ura împotriva democrației, a evreilor și a comuniștilor. La scurtă vreme, pentru a-și consolida poziția politică, Adolf Hitler reușește și impune un nou calendar electoral. În martie 1933, după noi alegeri parlamentare, Partidul Național Socialist, condus de Hitler, obține o victorie zdrobitoare cu 43,9% din voturi și domină Reichstagul (parlamentul german). În aceste condiții, cancelarul nu i-a fost greu să obțină puterea absolută. Imediat după alegeri, la 23 martie, cu o majoritate impresionantă (444 pentru și numai 94 împotrivă), parlamentul votează Legea de împuternicire, care prevedea înlăturarea procedurilor și legislației parlamentare și transferarea puterii depline Führerului și guvernului său, care urma să conducă prin decrete-legi.

Astfel, s-a deschis calea spre dictatura totalitară. Prin legi și instituții noi Germania nazistă își va construi infrastructura pentru înarmare și pornirea celui de al Doilea Război Mondial, pentru persecutarea și exterminarea evreilor, pentru eliminarea opozanților politici. Iată câteva dintre cele mai importante decizii politice luate în acea perioadă și care au dus la instituționalizarea totalitarismului nazist ¹.

1933

- 4 februarie, Decretul „pentru apărarea poporului german”, care limita libertatea presei
- 28 februarie, Decretul „apărarea poporului și statului”, abolea drepturile fundamentale ale cetățeanului, autoriza arestările ilegale și scotea în afara legii partidul comunist
- 22 martie, organizarea lagărului de muncă de la Dachau unde vor fi internați opozanți politici de stânga, evrei, homosexuali
- 23 martie, Legea de împuternicire care conferă guvernului puteri absolute
- 19 mai, Legea „cu privire la mandatarii muncii” suprimă autonomia contractuală și conduce la desființarea pieței muncii
- 14 iulie, Legea împotriva reînființării partidelor legalizează partidul unic, NSDAP; Legea pentru prevenirea bolilor ereditare, care preconiza sterilizarea persoanelor cu deficiențe fizice sau mintale

¹ A se vedea o cronologie a ascensiunii și consolidării la putere a lui Hitler și a evenimentelor politice, militare și criminale pe care le-a declanșat în *Istoria ilustrată a nazismului*, op.cit., p. 187-189.

Adolf Hitler după alegerea sa în funcția de cancelar al Germaniei, 30 ianuarie 1933

- 12 noiembrie au loc alegeri cu listă unică de candidați pentru parlament, NSDAP obține 92,2% din voturi

1934

- 1 august, Decret pentru cumularea funcției de președinte cu cea de cancelar
- 2 august, moare președintele Germaniei, Paul von Hindenburg, Hitler devine Führer și cancelar. Crearea statului totalitar

1935

- 13 decembrie, înființarea asociațiilor *Lebensborn*¹ (Izvorul vieții), subordonate SS, militau pentru creșterea natalității și împotriva avortului, pentru o politică demografică rasistă; în aceste asociații erau pri-mite germane „pure” necăsătorite pentru a da naștere fiilor „sănătoși”, arienii rezultați în urma procreării cu membrii SS; în aceste centre s-au născut aproximativ 8 mii de copii; Politici și acțiuni antisemite și rasiste

1933

- 1 aprilie, boicotarea magazinelor evreiești
- 7 aprilie, Legea care elimină din instituțiile statului elementele nedemne de încredere politică și evreii

1935

- 15 septembrie, Legile de la Nürenberg: Legea „pentru apărarea sân-gelui și a onoarei germane”; în 1933-1945, 400 mii persoane au fost sterilizate forțat; Legea „cu privire la cetățenia germană”, prin care evreii sunt lipsiți de drepturi politice și ajung cetățeni de rang se-cund; definiția evreului avea 2 criterii: sângele și apartenența la religia mozaică
- 18 octombrie, Legea „pentru apărarea purității biologice ereditare a poporului german”, lege rasistă care interzicea căsătoriile între germani și alte grupuri rasile, mai ales evrei; s-a emis de asemenea un decret care interzicea căsătoriile între germani și romi sau negri

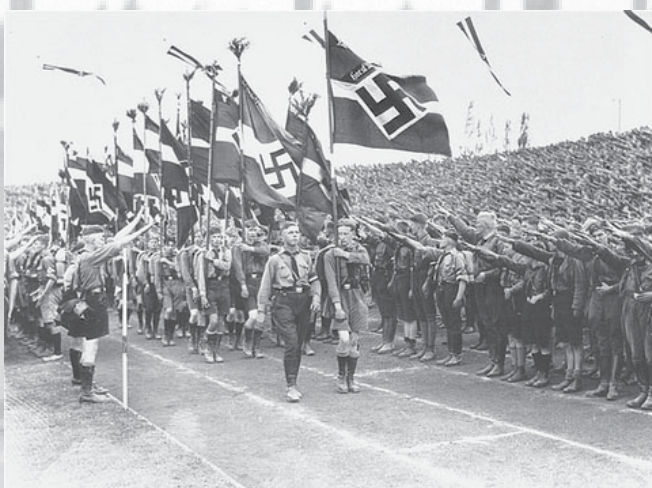
1936

- august, organizarea lagărului de concentrare de la Sachsenhausen

¹ <http://www.jewishgen.org/ForgottenCamps/General/LebensbornEng.html>

a. Joseph Goebbels, Ministrul Propagandei, ținând un discurs de instigare antisemită. Berlin, aprilie 1933

b. Demonstrație a tineretului nazist. Berlin 1934

1937

- iulie, crearea lagărului de concentrare de la Buchenwald

1938

- aprilie, arianizarea firmelor evreiești (trecerea în proprietate germană a proprietăților evreiești)
- 9 noiembrie, Noaptea de Cristal, pogromul evreilor din Germania și Austria; au fost uciși sute de evrei (aproximativ 400 de evrei), peste 25 mii de evrei au fost deportați în lagăre, au fost devastate și distruse mii de magazine, sute de sinagogi; anvergura dezordinilor, jafurile, atmosfera de teroare întreținută de populație, reacțiile externe au făcut ca „primitivismul” pogromurilor să fie abandonat, iar în scurt timp să fie înlocuit cu „soluția finală”; istoricul american Raul Hilberg scria cu îndreptățire că „pogromurile din noiembrie 1938 au constituit ultima ocazie lăsată violenței antievreiești să se dezlănțuie pe străzile germane¹”
- 8 decembrie, Decretul lui Himmler cu privire la recensământul și metodele de identificare a romilor; deși reprezentau numai 0,05% din populație, considerați ca inacceptabili pentru a se amesteca cu poporul german, potențiali antisociali, nereeducabili, romii au fost internați în lagăre de concentrare; zeci de mii de romi din Germania și din țări ocupate de naziști au fost uciși în lagărele de exterminare din Europa de Est

1940

- octombrie, în Europa de Est ocupată de naziști evreii sunt obligați să locuiască în ghetouri

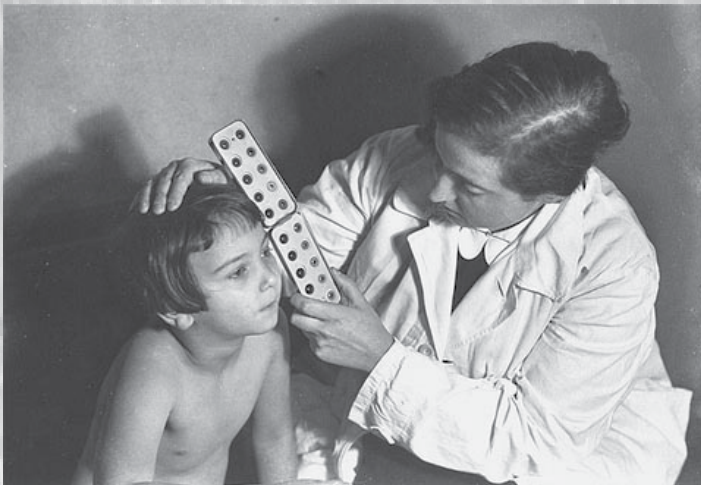
1941

- 1 septembrie, evreii sunt obligați să poarte steaua galbenă
- 1 octombrie, evreilor li se interzice să emigreze
- 14 octombrie, deportarea evreilor germani în ghetourile din Europa de Est

¹ Raul Hilberg, *Exterminarea evreilor din Europa*, vol. 1, Edit. Hasefer, București, 1997, p. 46

Măsurători pentru stabilirea „purității rasiale” în Germania nazistă

1942

- 20 ianuarie, Conferința de la Wannsee stabilește strategia exterminării planificate a evreilor, cunoscută ca „soluția finală în problema evreiască”; a fost începutul sfârșitului Holocaustului;
- martie, primele convoaie de evrei din Germania și Europa de Est ajung la Auschwitz; din cei 11 milioane de evrei europeni, între 1942-1945, 2,5-3 milioane dintre ei au fost uciși în lagărele de exterminare construite pe teritoriul Poloniei: Sobibor, Treblinka, Chelmo, Madanek, Belzec, Auschwitz- Birkenau

1944

- 24 iulie, armata sovietică eliberează lagărul de exterminare de la Majdanek
- 1 noiembrie, Himmler ordonă suspendarea exterminării evreilor la Auschwitz-Birkenau

1945

- 27 ianuarie, armata sovietică eliberează lagărul Auschwitz-Birkenau
- 30 aprilie, sinuciderea lui Hitler
- 7 mai, generalul Alfred Jodl semenează cu Aliații, la Reims(Franța), capitularea necondiționată a Germaniei

3.3. Antisemitismul ca politică de stat în România

La mijlocul anilor '30 în întreaga Europă iau amploare mișcările de extremă dreapta cu puternice accente antisemite. Criza economică mondială accentuează aceste manifestări și duce la măsuri de discriminare și persecuție a cetățenilor evrei, care începe prin măsuri economice. În România au fost adoptate măsuri legale de discriminare, mergându-se de la limitarea dreptului la muncă până la „românizarea” economiei și chiar pierderea cetățeniei pentru evrei. Toate acestea vor avea ca rezultat pierderi economice pe termen lung, din cauza pierderii specialiștilor în domenii importante.

În 1934, s-a adoptat *Legea pentru folosirea personalului românesc* în întreprinderi, care prevedea că angajații cetățeni români trebuie să fie într-un procent de minim 80%. Această lege avea în vedere în special marile rafinării, unde consiliile de administrație erau alcătuite în majoritate din cetățeni străini.

„Cuzismul” se prezintă cu sistemul său propriu, complet, unitar, științific, al doctrinei naționaliste creștine, dovedind din totalitatea elementelor ei, biologice, teologice, economice, sociologice, istorice, și din fiecare în parte, că singura soluție posibilă a problemei jidănești, este eliminarea jidanilor: care presupune acțiunea imediată pe toate terenurile, și de orice moment, pe baza unui program lămurit, cu scopul acestei eliminări, necesare și realizabile.

(A.C.Cuza, Doctrina naționalistă) creștină, 1928)

Președintele consiliului de administrație nu putea fi decât un cetățean român de religie creștină. Astfel se dorea stabilirea originii etnice a personalului din industrie.

De asemenea, în societatea românească încep să se aplice discriminări etnice: *numerus clausus* (sau *numerus proportionalis*), potrivit cărora contribuția evreilor în societate, cultură și economie trebuia să fie de maxim 4, 2% atât cât aveau reprezentare demografică și *numerus nullus*, care prevedea excluderea totală a evreilor. Astfel de măsuri au fost aplicate în principal în facultăți și în asociațiile profesionale.

Prin guvernul Goga a început construcția regimurilor politice nedemocrate. O constantă a acestor guvernări a fost naționalismul și antisemitismul. Politica antisemită nu a fost însă una unilaterală, ce afecta numai un segment al corpului societății românești. Această politică de discriminare a populației evreiești a fost o componentă, cea mai antiumană, din complexul de politici pe care s-au așezat regimurile dictatoriale în România între 1938-1944. „Intrarea în vigoare a unei astfel de legislații, în principal, între anii 1938-1944, a fost posibilă în contextul suprimării structurilor democratice în stat și instaurării treptate a unor regimuri de tip etnocratic sau fascist, inspirate de doctrina naționalismului extremist”¹.

Indiferent dacă a fost vorba de regimul de autoritate al lui Carol al II-lea, de Statul Național Legionar sau de sistemul totalitar de putere al mareșalului Ion Antonescu, ideologia împărtășită de guvernanți a fost una nedemocrată, antiliberală, naționalistă, ortodoxistă și antisemită. Suspendarea Constituției din 1923 și promulgarea celei din 1938 (februarie), restrângerea drepturilor și libertăților cetățenești, interzicerea ziarelor democratice, a partidelor politice au fost decizii politice cu importante urmări instituționale de închidere politică și socială care afectau întreaga societate, lipseau de drepturi și libertăți politice sau civice pe fiecare cetățean indiferent de apartenența sa etnică sau rasială.

În această perioadă, prima lege românească împotriva populației evreiești a fost Decretul-lege nr. 169/21 ianuarie 1938, pentru revizuirea cetățeniei. Deși legea nu se referea numai la evrei, ea a fost aplicată numai populației evreiești. Ca principiu legea solicita persoanelor ce au dobândit cetățenie prin 1) înscrierea în Registrul de naționalitate (persoane înscrise din oficiu) și 2) înscrierea în Registrele privitoare la acordarea drepturilor cetățenești (în urma unei proceduri judecătorești), să fie repuse în discuție

¹*Evreii din România între anii 1940-1944, vol. 1, Legislația antievreiască* (vol. alcătuit de Lya Benjamin), Edit. Hasefer, 1993, p.XX, (în continuare Legislația antievreiască).

Pornind de jos în sus, din adâncimile rezervorului nostru de energie etnică, un val de protestare împotriva străinismului cotropitor, un impuls organic de sănătate a strigat de la un capăt al țării la altul:

Vrem România românilor!...

Temeiul deci pe care stăm din primul moment e bine definit și nimeni nu are dreptul să-l conteste – nici aici, nici peste hotare – dacă vrea să ne judece cu bună credință. Reprezentăm ideea unei reparații naționale cerută de toată lumea românească, alături de nevoia unei grabnice îmbunătățiri a condițiilor de viață pe seama țărănimii noastre...

După aceste lămuriri preliminare, iată măsurile grabnice pe care guvernul le-a avut în vedere: am suprimat ziarele Adevărul, Dimineața și Lupta, sprijinit pe credința ce am că spiritul public al țării mele cere modelarea unor autohtoni cu întreită garanție: națională, morală și intelectuală. Pomenitele gazete erau injoncțiuni străine în patrimoniul de gândire al unui neam care nu trebuie tulburat în zbuciumul lui creator de amestecuri subversive sau incerte... Am retras biletele de liberă circulație pe CFR a peste 120 de gazetari evrei care luminau România de ieri, realizând astfel un beneficiu material și dând țării un sentiment de siguranță morală. Am pus în lucrare retragerea imediată a tuturor licențelor de băuturi spirtoase acordate evreilor din comunele rurale pentru a fi înlocuiți cu invalizi de război. Am luat în studiu pentru o rezolvare cât mai promptă reexaminarea cetățeniilor post-belice ale elementului semit care cu sutele de mii a invadat România de după război, rămânând aici din poftă de câștig prin corupție și fraudă.

(Octavian Goga, extras din Cuvântarea ca președinte al Consiliului de Miniștri, privind programul de guvernare, 31 decembrie 1937)

și să redovedească cu acte (unele greu de obținut într-un timp scurt) îndreptățirea de a fi cetățean român. Efectul legii la aproape 2 ani de la intrarea în vigoare a fost pierderea cetățeniei române de către 36,5% dintre cei cărora li s-a aplicat procedura.

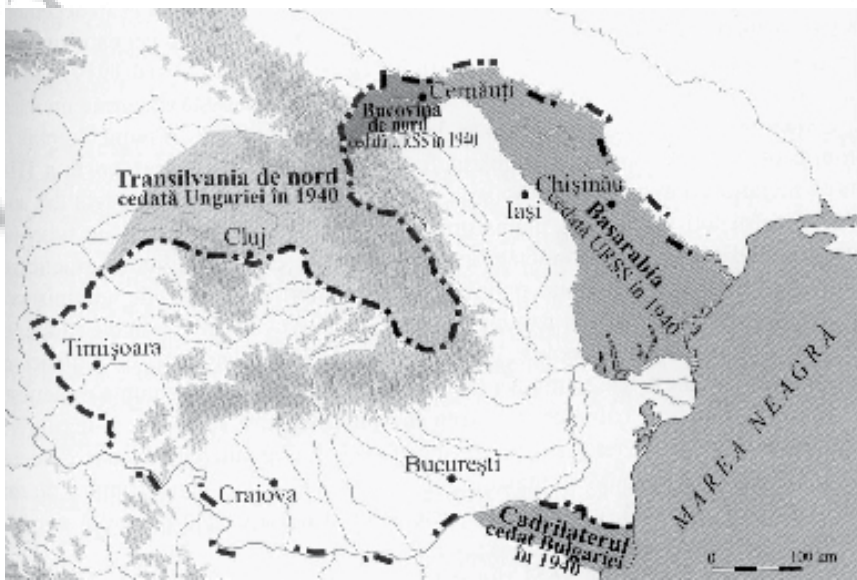
Drept urmare, 225 222 evrei din România și-au pierdut cetățenia și ajungeau persoane fără drepturi, la care se mai adaugau încă 44 848 evrei care nu erau înscriși în niciun fel de registru și au fost catalogate ca tolerate¹. Cu alte cuvinte din cei 728 115 evrei înregistrați la recensământul din 1930, în noiembrie 1939, 270 170 (37%) aveau un statut juridic incert care avea să le producă dificultăți serioase privind statutul economic și social.

Cedarea Basarabiei și a nordului Bucovinei în urma ultimatumului URSS din 1940 a fost urmată de manifestări de violență fizică împotriva evreilor. La retragerea armatei române din teritoriile cedate, grupuri de militari, fără a avea încunviințarea unor eșaloane superioare, s-au dedat la agresarea și uciderea unor evrei. Acțiuni pogromiste au avut loc la Dorohoi și Galați. Astfel, la 1 iulie, în cimitirul din Dorohoi, în timpul unei ceremonii funerare a unui ofițer român și a unui soldat evreu din armata română, soldații au deschis focul și au ucis 10 evrei. Atacurile antisemite ale militarilor români au continuat în diverse locuri din oraș. Oficial au fost omorâți atunci 53 de evrei. Violențele au încetat doar la intervenția comandantului Corpului 8 armată, generalul Constantin Sănătescu. La Galați, retragerea armatei a fost de asemenea prilej de noi crime asupra populației civile. Au fost omorâte 300 de persoane, în majoritate evrei. Deși anchetele ulterioare au dovedit culpabilitatea unor ofițeri și soldați, nu s-au pronunțat decât pedepse administrative. Vinovații nu au fost deferiți Curții Marțiale². Tolerarea acțiunilor pogromiste din partea unor militari asupra populației civile avea să se transforme, în anii următori, când România va participa la război alături de Germania nazistă, în acțiuni de distrugere a evreilor, organizate și susținute de stat.

În august 1940, *Decretul-lege nr. 2650 privitor la starea juridică a locuitorilor evrei din România*, își propunea să facă un pas mai departe în procesul de segregare a evreilor. În viziunea guvernanților din epocă, nevoia unei reglementări cu putere de lege care să stabilească cine este EVREU decurgea din însăși doctrina naționalismului etnicist. Prin identificarea evreilor și separarea sau izolarea lor de români s-ar fi creat premisa pentru o Românie a românilor, un stat în care, pentru prima oară românii s-ar fi aflat cu adevărat în propria casă.

¹ *Idem.*, p. 35.

² CISHR, p. 82-84.

Cedările teritoriale impuse României în vara și toamna anului 1940

**Iosif Grünberg, împușcat
de militari români la
cimitirul din Dorohoi**

Cu alte cuvinte, ar fi putut avea condițiile obiective și subiective pentru a-și manifesta și a-și împlini specificul identitar. În Referatul de motivare al decretului-lege, ministrul justiției Ion Gruia nu se sfia să declame: „Problema evreiască constituie o problemă politică, juridică și economică, în marginile Statului român autoritar și totalitar, care descifrează, prin conținutul și felul satisfacerii ei, însăși legea destinului Nației. Se poate spune că, prin rezolvarea acestei probleme, se statornicește dreptatea poporului român”¹. Evreii au fost împărțiți în trei categorii: categoria I- cei intrați în România după 30 decembrie 1918; categoria II-cei naturalizați individual până la 30 decembrie 1918, veteranii de război, orfanii de război sau urmașii veteranilor; categoria III-cei încetățeniți în masă, majoritatea, pe baza decretelor legi din 1919.

În acord cu legile rasiste de la Nürenberg, legea din august 1940, definea evreul în funcție de 2 criterii: sângele și religia. Astfel, era evreu cel care avea cel puțin un bunic evreu sau care era de religie mozaică. Conform acestui decret-lege erau socotiți evrei, cei de religie mozaică, de etnie evreiască și până la cei atei, creștini sau botezați, dar cu unul dintre părinți era de origine evreiască.

Au fost stabilite 7 situații în funcție de ascendență și de apartenența la religia mozaică care caracterizau o persoană ca fiind evreu. De asemenea, persoana definită ca fiind evreu, în funcție de rolul pe care l-a avut în istoria României (participarea la Războiul de Independență sau la Primul Război Mondial de exemplu), de perioada când s-au stabilit pe teritoriul României se clasificau într-una din cele 3 categorii juridice pe care le stabilea legea. Apartenența la o categorie sau alta însemna un număr mai mare sau mai mic de interdicții în ceea ce privește practicarea unor profesii, deținerea unor funcții în administrația de stat etc.

Pentru prima și ultima categorie se impuneau o mulțime de interdicții: ocuparea de funcții publice, carieră militară, dobândirea de proprietăți, practicarea meseriei de avocat sau de notar public, de a fi comercianți în mediul rural, negustori de băuturi alcoolice, deținători de mijloace de propagandă: proprietari de cinematografe, editori de cărți, reviste sau de ziare etc. Nici cei din categoria a II a nu erau exceptați pe deplin de la aceste măsuri și lor le era interzisă participarea la viața politică, cariera militară, dreptul de a deține proprietăți rurale etc. Pe 9 septembrie 1940, Cultul mozaic este eliminat dintre cultele istorice protejate și autorizate.

¹ *Legislația antievreiască*, p. 37.

Holocaustul Evreilor din România 57

Textul unor legi rasiste adoptate în timpul regimului lui Carol al II-lea, publicate în ziarul „Universul” din 10 august 1940

Prin urmare, așa cum era definit în această lege, evreul era o persoană care nu putea fi membru al societății românești, nu putea avea sau dobândi proprietăți, nu putea practica profesiuni. Evreul era o ființă de semn negativ. A fost doar începutul. Imediat au urmat o serie de decrete care ofereau evreilor interdicții: interzicerea căsătoriilor dintre români de sânge și evrei (Decretul-lege 2651/8 august 1940), înlăturarea personalului evreiesc din teatrele naționale, operele române și teatrele particulare, interdicția de a se achiziționa obiecte de cult creștin din magazine evreiești (decizii ale Ministerului Cultelor și Artelor).

3.4. Statul Național Legionar (14 septembrie 1940 – 27 ianuarie 1941)

Amplificarea și extinderea măsurilor și a legislației antievreiești pentru eliminarea evreilor din societatea românească sunt legate, nemijlocit, de evenimentele din 5,6 și 14 septembrie 1940.

Prin Decretul Regal nr. 3052 din 5 septembrie 1940 a fost suspendată Constituția promulgată la 27 februarie 1938. Articolul 2 al aceluiași Decret stipula dizolvarea Corpurilor Legiuitoare, însărcinându-l pe generalul Ion Antonescu cu funcția de președinte al Consiliului de Miniștri și cu aplicarea în practică a prevederilor Decretului.

Decretul Regal nr. 3053 cu aceeași dată (ambele decrete fiind semnate de regele Carol al II-lea) l-a investit pe generalul Antonescu cu depline puteri pentru conducerea statului român. Prerogativele regale au fost limitate la atribuții ca: baterea de monedă, conferirea de decorații, grațieri, primiri de ambasadori, semnarea de tratate. Regele Mihai I, înscăunat pe tron după abdicarea regelui Carol al II-lea îndeplinea o funcție mai mult simbolică. La 6 septembrie Mihai I semnează Decretul Regal nr.3072, prin care reconfirmă investirea generalului Ion Antonescu, președintele Consiliului de Miniștri, cu depline puteri în conducerea statului¹.

La 14 septembrie regele Mihai I semnează Decretul Regal nr. 3151 pe baza căruia „Statul Român devine Stat Național Legionar, mișcarea legionară fiind singura mișcare recunoscută în noul stat”. Generalul Ion Antonescu este „conducătorul Statului Legionar și șeful Regimului Legionar”. Conform articolului 4: „Horia Sima este conducătorul Mișcării Legionare”². Acest nou tip de stat s-a autodefiniț „naționalist-creștin și totalitar”³.

¹ Monitorul Oficial, partea I (în continuare M.O.P), nr.208 din 8 septembrie 1940

² M.O.P I, nr. 214 bis/ 14 septembrie 1940, p. 5414.

³ M.O.p I, nr.216/17 septembrie 1940, p. 5437.

Ion Antonescu și Horia Sima la o manifestație legionară, după proclamarea Statului Național Legionar. București octombrie 1940

În noul regim se guverna fără Constituție, fără corpuri legiuitoare. Totalitatea puterilor politice, de legiferare și guvernare a fost concentrată în mâna generalului Antonescu, totodată comandantul suprem al armatei. Conducătorul Statului s-a afirmat după modelul Führerului ca deținător al puterii personale, totalitare și supreme, având puterea deplină de a guverna exclusiv prin decrete-legi.

3.4.1. Excluderea evreilor din societatea românească, procesul de românizare

Problema evreiască se afla în atenția noului regim. La preluarea puterii, generalul Ion Antonescu se pronunța în următorii termeni privind evreii:

„Problema evreiască este o problemă vitală. Voi urmări cu mijloace civilizate înlăturarea treptată a evreimii din toată organizarea economică românească [...] generalul Antonescu și-a luat angajamentul să rezolve această problemă metodic și progresiv, pentru a nu aduce dezechilibrarea vieții economice”¹.

Programul de guvernare referitor la această problemă l-a comunicat cu prilejul interviului pe care l-a acordat ziarului italian „Stampa”, la 30 septembrie 1940:

„Eu voi rezolva problema evreiască în cursul reorganizării statului, substituind încetul cu încetul pe evrei cu români și în primul rând cu egionari. Bunurile evreilor vor fi în mare parte expropriate, în schimbul unei indemnizații. Evreii care au venit în țară după 1913 vor fi înlăturați îndată ce aceasta va fi cu putință, chiar dacă au devenit cetățeni români”².

Măsurile de aplicare a acestor declarații au fost hotărâte în primele ședințe ale Consiliului de Miniștri sau de cabinet. În acest cadru, Horia Sima, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, exercita presiuni pentru accelerarea ritmului în înlăturarea reformelor de românizare.

¹ Extras din directivele date de conducătorului statului presei și radiodifuziunii. Publicat în *Evreii din România între anii 1940-1944*, vol. II. *Problematika evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*. Volum alcătuit de Lya Benjamin. Editura Hasefer, București, 1996, (În continuare Problema evreiască).p.129.

² *Idem.*, p.135.

Montaj de articole din presa vremii privind măsurile discriminatorii adoptate împotriva evreilor în perioada 1940-1941

Astfel, în ședința din 27 septembrie 1940, Horia Sima semnala că “este o oarecare tulburare în opinia publică pentru că noi nu am luat nici un fel de măsură în problema jidovească...exproprierea bunurilor rurale jidovești este minimum ce trebuie să facem”. În replică, conducătorul statului preciza: “Îi dăm afară de peste tot, îi aruncăm fără mijloace de existență, îi dăm afară din școli, din situații sociale, din profesiunile libere, tot ce este profesiune liberală nu mai poate câștiga existența decât în mediul evreiesc”¹.

În ce privește depozedarea evreilor de orice bunuri în mediul rural, conducătorul statului a stabilit principiul de expropriere. Deși promitea acordarea unei rente perpetue, a decis ca despăgubirile să fie blocate până la terminarea războiului. În spiritul celor discutate în ședința Consiliului din 27 septembrie 1940 și în cele imediat următoare, la începutul lunii octombrie au fost promulgate decretele de expropriere a bunurilor rurale, de eliminare a evreilor din învățământ, din profesiunile libere și în general din servicii, de instalare a comisarilor de românizare în întreprinderile industriale și comerciale ș.a.m.d.

Legislația pe baza căreia evreii au fost expropriați de bunurile lor, era prin conținutul ei rasistă și discriminatorie. Nu era o măsură de pedeapsă pentru încălcarea legilor în vigoare, evreii au fost eliminați din profesiunile lor nu pentru că s-ar fi demonstrat incompetența sau inutilitatea lor profesională; au fost decretați ostili nu pentru că s-ar fi găsit dovezi că au comis acte antistatale – într-un cuvânt au fost desființați prin lege civic, material, profesional și moral, deoarece datorită ascendenței și descendenței lor etnice și apartenenței la religia mozaică erau considerați “rasă inferioară” și incompatibili cu societatea românească. Pe acest criteriu au fost anulate toate drepturile cetățenești acordate și garantate lor prin Constituția din 1923, introducându-se principiul inegalității în drepturi în fața legii.

Legile elaborate în perioada Statului Național Legionar (peste 20 de decrete– legi) și apoi după înlăturarea legionarilor de la putere, au aplicat prevederile enunțate în Statutul juridic din 8 august 1940, mergând însă pe linia restrângerii drepturilor și a exceptărilor acordate de legea carlistă. Astfel, în lunile septembrie-decembrie 1940, restricțiile s-au înăsprit față de situația din luna august, după cum urmează:

¹ *Idem.*, p.133.

Decret-lege pentru trecerea proprietăților rurale evreiești în patrimoniul statului, (4 octombrie 1940)

Art. 1. Evreii nu pot stăpâni, dobândi sau deține proprietăți rurale, în România, sub nici un titlu și în nici o calitate, precum proprietari, uzufructuari, asociați, administratori etc. etc.

Art. 2. Sunt socotiți evrei în sensul legii de față toți aceia având ambii părinți evrei sau numai unul, fără distincție, dacă ei sau părinții lor sunt sau nu botezați în altă religie decât cea mozaică, dacă sunt sau nu cetățeni români, sau dacă domiciliază sau nu în cuprinsul țării.

Art. 3. Sunt proprietăți rurale, în înțelesul prezentului Decret-lege, terenurile arabile, fânețele, izlazurile, terenurile neproductive, baltile, iazurile, viile, conacurile, livezile de pomi fructiferi, pepinierele, crescătoriile de animale și păsări, stupurile, grădinile de zarzavat și grădinile de flori în scop de comercializare, fără distincție, dacă aceste bunuri sunt situate în perimetrul municipiilor, comunelor urbane sau suburbane sau comunelor rurale.

Într-o, de asemenea, în prevederile legii de față și locuințele, cu toate anexele lor, aflate pe proprietățile mai sus enumerate.

Art. 4. Trec în patrimonial statului, în puterea legii de față și din momentul publicării ei în Monitorul Oficial, toate proprietățile mai sus enumerate, aparținând evreilor, precum și folosința acestor proprietăți. Trec, de asemenea, în patrimonial statului, în condițiunile sus-zese și întreg inventarul viu și mort, precum și stocurile de cereale și nutrețuri aparținând evreilor, aflate pe proprietățile vizate în prezenta lege sau deținute de către acești evrei. (Monitorul oficial partea 1 nr.233, 5 octombrie 1940, p.5703-5704).

Legile din august au menținut pentru evrei dreptul să frecven- teze învățământul de stat și par- ticular de diferite grade, într-un procent de 6%,	legislația antonesciană a anulat acest drept, interzicând total accesul evreilor în învățământul de stat și particular de toate gradele;
Legea din august a interzis evreilor din categoria I și III să fie colportori de imprimate românești,	legea antonesciană a extins această prevedere și asupra celor din categoria a II-a;
Legea din august dispunea că regimul cultului mozaic rămâne sub protecția normelor constituționale,	regimul antonescian a scos cultul mozaic de sub protecția normelor constituționale și a legii pentru regimul general al cultelor;
Decretul din august nu interzicea evreilor să fie artiști,	regimul antonescian a legiferat îndepărtarea tuturor artiștilor evrei din teatrele românești de stat și particu- lare, chiar și a evreilor din categoria a II-a;
În august evreii încă mai erau membri în anumite societăți pro- fesionale,	în timpul guvernării antonesciene ei au fost excluși din Societatea Scriitorilor Români, din Societatea Compozito- rilor, din Sindicatul artiștilor;
Legea din august interzisesese tuturor categoriilor de evrei să dețină proprietăți rurale, dar le-a dat dreptul să le vândă conform prevederilor legale,	legea antonesciană a dispus expro- prierea imediată a tuturor proprietăților rurale a evreilor de orice categorie. În domeniul industriei și comerțului, legea antonesciană a interzis și evreilor de categoria a II-a să fie agenți oficiali la bursă; au fost loviți micii comercianți, mulți dintre ei fiind obligați să-și închidă magazinele; s-au numit comisari de românizare pe lângă comercianții și industriașii evrei.

**Decret-lege pentru reglementarea situației evreilor în
învățământ, 11 octombrie 1940**

Art.1. Evreii sunt liberi să-și organizeze, în cadrul legii învățământului particular, școli proprii de grad primar și secundar.

Art. 2. Școlile evreiești prevăzute la articolul precedent nu pot funcționa decât cu personal evreiesc și nu pot fi frecventate decât de elevi evrei.

Art.3. Cei neșcuți din ambii părinți evrei sau numai din tată evreu, indiferent de religie, nu pot funcționa în calitate de personal didactic și administrative și nu sunt admiși ca elevi sau studenți în școlile românești de grad primar, secundar sau superior de stat sau particular și nici în școlile celorlate unități entice creștine.

În mod excepțional și de la caz la caz, Ministerul Educației Naționale, Cultelor și Artelor poate autoriza pe cei neșcuți din tată evreu creștin și mamă creștină de altă origine etnică să funcționeze sau să urmeze în școlile particulare și confesionale creștine, dacă au fost botezați în religia creștină până la vârsta de 2 ani.

Copiii naturali urmează condiția juridică a mamei.

(Monitorul oficial partea I, nr.240, 14 octombrie 1940, p.5867-5868.)

În domeniul muncii și sănătății, legislația din august a interzis medicilor evrei din categoria I și III să fie angajați la stat,	conform legislației antonesciene a fost concediat tot personalul evreiesc din domeniul sanitar, inclusiv evreii din categoria a II-a. Colegiul medicilor a eliminat medicii evrei, li s-a luat dreptul de a îngriji pacienți creștini; evreilor li s-a interzis să practice profesia de farmacist;
În domeniul justiției, prin legea din august au fost concediați funcționarii judecătorești din categoriile I și III,	prin legislația antonesciană au fost eliminați inclusiv cei din categoria a II-a;
Legea din august interzisesese exercițiul profesiei avocaților din categoria I-a și a III-a, dar li se lăsase dreptul de a-și lichida afacerile în termen de 6 luni,	legea antonesciană a interzis exercitarea profesiei pentru avocații din categoriile I și III fără respectarea dreptului de lichidare, iar avocații din categoria a II-a aveau dreptul de a pleda și a da consultații numai evreilor persoane fizice.

Unele excepții au fost făcute în favoarea invalizilor, orfanilor de război și a unora dintre decorați. Unul dintre decretele legi cu consecințe dintre cele mai grave pentru situația materială a majorității populației evreiești a fost aceea promulgată în noiembrie 1940. În scopul românizării toți evreii angajați în instituții și întreprinderi particulare și de stat trebuiau concediați până în decembrie 1941¹. Dacă decretul-lege din 8 august 1940 stipulase pentru categoria I și a III-a, transformarea obligațiilor militare în obligații fiscale, decretul-lege din 4 decembrie 1940 privind statutul militar al evreilor stipula excluderea din serviciul militar al tuturor categoriilor de evrei².

Legislația antonesciană a mers, deci, din primul moment mult mai departe cu măsurile antievreiești decât cele preconizate (și ele foarte dure) de regimul autoritar al regelui Carol al II-lea.

¹ Referire la Decretul-lege nr. 3825/12 noiembrie 1940, în M.O. P I, nr.270, 16 noiembrie 1940, p. 6472.

² Decretul-lege nr.3981, 4 decembrie 1940. în M.O. P I, nr.287, 5 decembrie 1940, p. 6703-6704.

Decretul-lege pentru completarea decretului-lege din 5 octombrie 1940 privitor la trecerea proprietăților rurale evreiești în patrimoniul statului, 12 noiembrie 1940

Art.1. Trec în patrimoniul statului următoarele bunuri aparținând evreilor, persoane fizice sau asociații evreiești:

a) pământurile, împreună cu toate construcțiile, instalațiile, uneltele, liniile de căi ferate, mijloacele de transport, aflate pe terenul acestor pământuri;

b) morile de orice fel și oriunde ar fi situate, pivele și teascurile țărânești de ulei și pivele țărânești de postav situate în comunele rurale și suburbane, împreună cu terenul din jurul lor, construcțiile, instalațiile, uneltele, întregul lor inventar viu și mort și toate stocurile de produse și materii prime;

c) fabricile agricole de spirt, oriunde ar fi situate, împreună cu terenul din jurul lor, construcțiile, instalațiile, uneltele, întregul lor inventar viu sau mort și toate stocurile de produse și materii prime;

d) industriile forestiere, cu tot terenul, construcțiile, instalațiile, mașinile, uneltele, liniile de căi ferate, mijloacele de transport de orice natură, întreg inventarul viu și mort necesar normalei lor funcționări și aparținând evreilor persoane fizice sau societăți;

e) stocurile de cereale, nutrețuri, și recoltele de orice natură ce s-au găsit pe proprietățile rurale evreiești, trecute în patrimoniul statului în virtutea Decretului-lege din 5 octombrie 1940, pentru trecerea proprietăților rurale evreiești în patrimoniul statului;

f) întreg inventarul viu sau mort, precum și recoltele de orice natură aparținând evreilor persoane fizice sau societăți evreiești și care au servit sau au rezultat din exploatarea imobilelor rurale care au fost obiectul contractelor declarate nule prin art. 10 al Decretului-lege din 5 octombrie 1940.

(Monitorul Oficial, Partea a I-a, nr. 271, 17 noiembrie 1940, p. 6486)

Concomitent cu impunerea unei suite de legi antievreiești s-a dezlănțuit un val de teroare și violență contra evreilor ca persoane fizice: sute de evrei din București și din orașele de provincie au fost jefuiți de bunurile lor, izgoniți din casele și magazinele lor, maltratați, bătuți și câteva zeci asasinați încă înainte de pogromul din ianuarie 1941. Prin amenințări și violențe exercitate de echipe de legionari, au fost confiscate sume importante de bani de la diverși negustori, mulți fiind obligați să semneze acte de vânzare a magazinelor sau imobilelor lor pentru sume derizorii. Pe vitrinele magazinelor evreiești s-au lipit afișe cu inscripția: “Cine cumpără de la jidani este trădător, va fi fotografiat, iar fotografia publicată!”

Metodele legionarilor aflați la putere în “era libertății”, ca să cităm sintagma folosită de Horia Sima pentru caracterizarea respectivei etape istorice, sunt reflectate în diverse documente de epocă. Legionarii au ridicat teroarea, jaful și violența la rang de guvernare. Conducătorul statului a fost sistematic informat de conducerea comunității evreiești despre toate nelegiuirile comise. A și luat unele măsuri pentru anchetarea cazurilor semnalate. Numai că cei care au fost desemnați pentru efectuarea acestor investigații au fost chiar legionarii implicați în comiterea nelegiuirilor. Ei au avut grijă să mușamalizeze faptele comise și să oblige victimele să-și retragă plângerile.

3. 4.2. Pogromul legionar de la București, 21-23 ianuarie 1941

Teroarea legionară antievreiască și-a atins punctul culminant în zilele rebeliunii legionare din 21-23 ianuarie 1941. Rebeliunea a fost declanșată de legionari împotriva generalului Ion Antonescu cu scopul de a prelua întreaga putere în stat. În acest context rebelii au pus la cale un sângeros pogrom împotriva evreimii din București: “pogromul a fost o parte a planului de luptă elaborat de Legiune”¹. El a fost pus la cale de membri legionari ai guvernului în frunte cu Horia Sima, vicepreședintele Consiliului de Miniștri. “A fost organizat și executat de aparatul polițienesc al Ministerului de Interne, al Siguranței Statului și al Prefecturii Poliției Capitalei, precum și de toate organizațiile politice cu ființă legală în acel timp (Mișcarea legionară, Cuiburile legionare, Corpul Muncitoresc Legionar, Consiliul Economic Legionar, etc.), la care s-au adăugat o mică parte a muncitorimii și drojdia mahalalelor.

¹ CISHR, p.111

Templul sefard din București zis „Cahale Grande”, devastat și incendiat de legionari în timpul pogromului din ianuarie 1941

Ororile comise atunci au avut aspectele cele mai diverse, dintre care cele mai importante au fost: I. arestări și maltratări; II. asasinare și masacre; III. jafuri, devastări, dărâmări și incendieri de temple, sinagogi și instituții evreiești; IV. devastări, incendieri, jafuri în întreprinderi și gospodării evreiești”¹.

Pogromul s-a desfășurat în principal în următoarele cartiere bucureștene locuite de evrei: Calea Dudești-Văcărești, Calea Moșilor, Calea Rahovei. Din cele 616 magazine evreiești devastate în București, 241 se găseau în cartierul Dudești, 150 în cartierul Moșilor, 115 în cartierul Rahovei, 69 în cartierul Văcărești, iar restul în Calea Griviței și în alte străzi. Multe case și magazine din Calea Văcărești-Dudești au fost incendiate. Flăcările se vedeau din depărtare. Câteva mii de evrei au fost ridicați din case, din stradă, din sinagogi, de la instituțiile evreiești, fără deosebire de sex și de vârstă (de la 15 ani, la peste 70, chiar și 85 de ani). Mulți dintre ei au fost maltratați la Prefectura Poliției Capitalei, la Comisariatul XV de Poliție din strada Matei Basarab, în interiorul sinagogii Malbim din strada Bravilor, sau în sediul Federației Uniunilor de Comunități Evreiești din strada Burghilea nr.3.

La Comisariatul XV de Poliție din strada Matei Basarab, a fost reținut, alături de alți coreligionari, avocatul și scriitorul Matatias Carp, pe atunci secretarul general al Federației Uniunilor de Comunități Evreiești. El relatează următoarele în evocările sale: *„am fost bătuți aproape în permanență, începând din ziua de 21 ianuarie orele 18, până în ziua de 23 ianuarie orele 13....În tot timpul celor 46 de ore de deținere, veneau la fiecare ceas vizitatori de la alte centre legionare, rămâneau numai 10-15 minute, în care timp băteau pe toată lumea și apoi plecau... Fiecărui deținut i s-a găsit câte un cap de acuzație pentru care a fost pedepsit cu 50-100 lovituri cu vâna de bou.... Declarații de fapte imaginare și de sinucidere ca și cereri către Procuror de a nu se autopsia cadavrele s-au smuls aproape tuturor evreilor arestați la acest centru de teroare. În trei rânduri s-au făcut pregătiri de executare în masă, în felul următor: au fost adunați toți evreii din cele trei celule din pivniță într-una singură, prin ale cărei gratii se putea împușca. S-au adus lămpi cu petrol pentru a fi luminate victimele. S-a dat tuturor apă cu mențiunea că este o caritate pentru condamnați. S-a ordonat tuturor rugăciunea de pe urmă, pentru biruința legionară. S-au tras câteva focuri în aer, iar apoi s-a spus că s-a amânat executarea. Cea de a treia încercare a dat tuturor impresia irevocabilă a sfârșitului.*

¹ Matatias Carp, *Cartea neagră. Suferințele evreilor din România, 1940-1944*, Ediția a II-a, București, Editura Diogene, 1996, vol.I, (în continuare *Cartea Neagră*), p. 181.

a. Magazin evreiesc pe Calea Văcărești, nr. 44, devastat în timpul pogromului legionar din București ianuarie 1941

b. Evrei uciși în pădurea Jilava, în timpul pogromului legionar (București ianuarie 1941)

În ultimul moment a intervenit un miracol salvator: vizita unui grup de legionari străini...care a provocat o nouă amânare și puțin după aceea a venit eliberarea”¹.

În zilele pogromului au fost uciși 151 de evrei bucureșteni și 60 au fost răniți ². Printre ei se aflau copii și bătrâni, meseriași și intelectuali, veterani de război cu numeroase decorații pentru faptele de eroism din timpul războiului de reîntregire a României (1916-1919). Cele mai multe dintre aceste victime au fost târate și împușcate în pădurea Jilava. Cadavrele mutilate găsite în pădure au fost o dovadă cutremurătoare a torturilor la care cei reținuți au fost supuși înainte să fi fost uciși. Publicistul Brunea-Fox, care s-a deplasat la fața locului, descrie astfel în *Orașul măcelului* cele văzute în pădurea din preajma Bucureștiului:

„Tineri și bătrâni, bărbați în floarea vârstei, adolescenți, băieți încă neconfirmați au pășit în lumea de mai bine, cu aceeași terifiantă și indescifrabilă mască. ...Oamenii ăștia despuiați, complet goi, de parcă ar fi fugit în masă din feredeu, își tăinuiesc chipul într-un tulburător joc al grimasei și schimonosirii. Zac în grupuri, câte trei sau individual, perechi sau răzleți, așa cum au fost întovărășiți în clipita morții. Cu brațele ridicate deasupra capului, unii, întinse dealungul trupului, alții sau răsucite cu partea unghiilor în sus, singurele mădulare urnite din înțepenirea definitivă de operațiunile jefuitoare veniți imediat după carnagiu, din comunele apropiate”³.

Un document grăitor despre asasinatelor săvârșite de rebeli este lista victimelor întocmită de Institutul Medico-Legal din București. Sunt indicate locurile unde au fost găsite cadavrele, numele, profesiunea lor, vârsta și apartenența etnică. Printre locurile indicate se află și Abatorul comunal unde au fost găsite 11 cadavre – toți evrei. Unica vină a tuturor celor torturați și asasinați a fost faptul că s-au născut evrei. Pentru acest “păcat” au trebuit să plătească cu viața. Pentru ca să nu existe nici o îndoială asupra urii sălbatice a legionarilor împotriva a tot ce este evreiesc ei nu s-au temut nici de Dumnezeu atunci când au trecut la devastarea și incendierea lăcașurilor sfinte ale evreilor. 25 de Temple și Sinagogi bucureștene, printre care monumente de arhitectură unice, au fost devastate sau incendiate de legionari.

¹ *Cartea neagră*, vol.I, p.183-184.

² I. Calafeteanu, “Gâlceava cifrelor” în *Magazin istoric*, ian. 2007, nr. 1 (478), p. 57.

³ F.Brunea-Fox, *Orașul măcelului*, București, Editura Hasefer, 1997, p.40.

*Victime ale pogromului
legionar din București*

Josef Gutfman.

Mișu Kaufman.

Iancu Gutfman.

Meșor Sami Ruder.

Lazăr Bălan.

Lucian Rosen 716 anii.

Leon Nienbamer.

Leon Goldenberg
Elev liceului.

„Nu pot uita și nici nu vreau să uit ororile pe care le-am trăit”, nota M. Sebastian despre pogromul din București în jurnalul său. „Ceea ce te încremenește mai ales în măcelul din București este ferocitatea absolut bestială cu care s-au petrecut lucrurile. Ea străbate până și în termenii seci ai comunicatului oficial, care anunța deunăzi că în pădurea Jilava au fost asasinat 93 de persoane (ultim eufemism pentru evreu: «persoană») în noaptea de marți, 21. Dar ceea ce se povestește este cu mult mai cutremurător decât ceea ce se comunică oficial. Acum se dă ca absolut sigur că evreii măcelăriți la abatorul de la Străulești au fost atârnați de beregată de cârligele abatorului în locul vitelor tăiate. Pe fiecare cadavru se lipise o hârtie: «carne cușer». Cât despre cei asasinați la Jilava, ei au fost mai întâi despuiați (pentru că hainele era păcat să rămână acolo) și pe urmă împușcați și aruncați unul peste altul. Nu găsesc în Dubnow¹ întâmplări mai cumplite”².

3.5. Antonescu și evreii după reprimarea rebeliunii legionare (27 ianuarie – 22 iunie 1941)

După reprimarea rebeliunii legionare, noul guvern, format din generali și tehnicieni s-a constituit la 27 ianuarie 1941. Statul Național Legionar a fost abrogat prin Decretul – regal nr. 314 din 14 februarie 1941.

Înlăturarea legionarilor de la guvernare și din viața publică nu a însemnat schimbări esențiale în politica internă și externă a regimului Antonescu pentru că diferențele nu au fost de natură doctrinară. De fapt a fost o luptă pentru putere. În Consiliul de Miniștri din 7 februarie 1941 Conducătorul statului preciza:

„Liniile mari de guvernare rămân cele stabilite la preluarea puterii în septembrie 1940. Actualul minister nu este decât o continuare a ministerului anterior”³.

Nici în politica antievreiască nu au intervenit schimbări esențiale. Ea s-a menținut printre preocupările politice majore ale regimului. Pentru conducătorul statului „problema evreiască” a rămas „o problemă vitală”. În Consiliul de Miniștri din 3 februarie 1941, a repetat decizia sa enunțată la preluarea puterii și anume că va da afară „jidanii” din viața economică,

¹ Referire la unul dintre cei mai mari istorici evrei pe care Sebastian îl citea în acea perioadă.

² Mihail Sebastian, *Jurnal 1935-1944*, Text îngrijit de Gabriela Omăt. Prefață și note de Leon Volovici, București, Editura Humanitas, 1996, p. 299.

³ *Legislația antievreiască*, p. 291.

Așa am crescut eu: cu ură împotriva turcilor, jidanilor și ungurilor. Sentimentul acesta de ură împotriva dușmanilor patriei trebuie împins până la ultima extremi-tate. Îmi iau eu această răspundere. Într-un fel se bate un soldat împotriva unui străin care îi este indiferent și altfel se luptă el cu un dușman pe care îl urăște.
(Generalul Ion Antonescu, Ședința Consiliului de Miniștri, 8 aprilie 1941)

că le va lua fabricile, magazinele și apoi proprietățile mai mici. În viziunea lui Ion Antonescu „ignorarea problemei evreiești sau ocultarea ei prin soluții aparente” ar fi fost „o trădare a românismului”¹.

De aceea, în primele sale declarații publice date după eliminarea legionarilor din viața politică, Antonescu a ținut să asigure opinia publică de continuarea consecventă a politicii de românizare, de faptul „că nu se va abate de la drumul naționalismului și va înlătura vâscul și influența străină”. Pentru Conducătorul statului, românizarea a rămas una din marile probleme ale țării, „una din problemele capitale care stau la baza pietrei unghiulare a statului nou”. În acest scop, el a cerut ministerului de justiție alcătuirea urgentă a unei legi pentru stabilirea „bazelor principiale ale românizării și a etapelor succesive în care se va realiza”.

Antonescu a repudiat numai metoda legionară de înfăptuire haotică a românizării prin jaf și teroare, prin obligarea evreilor să cedeze pe loc proprietățile în favoarea unor legionari, dezorganizând astfel viața economică. „Sunt lucruri oribile care se petrec în țară” – spunea conducătorul statului în ședința Consiliului de Miniștri din 11 ianuarie 1941- [Legionarii] „se duc în prăvăliile jidanilor și iau fonduri de comerț, distrugând astfel comerțul și creditul. În aceeași situație, ne vom pomeni peste două luni cu o catastrofă economică”².

Intenția Conducătorului era ca românizarea să fie înfăptuită pe baza unei legislații „bine gândite”, dar efectele erau aceleași: violarea dreptului la proprietate și la muncă al evreilor. Românizarea era concepută ca o restructurare etnică a societății românești și ca o reformă socială de anvergură. Ea și-a continuat cursul și după înlăturarea legionarilor de la putere. Conform aprecierii istoricului german, A. Hillgruber, Antonescu a intensificat în perioada post – legionară ritmul românizării pentru a dovedi netemeinicia acuzațiilor aduse din partea unor legionari cum că el ar fi în slujba iudeo – masoneriei³. Este semnificativă în acest sens și următoarea declarație a Conducătorului statului în fața reprezentanților presei, la sfârșitul lunii ianuarie 1941: „Numai dușmanii adevărului pot să creadă că generalul Antonescu se va abate de la drumul forțelor creatoare ale națiunii române și de la încadrarea neamului nostru în spiritul nou al vremii și în alcătuirea viitoare a sud-estului Europei

¹ *Problema evreiască*, p. 133.

² Idem, p. 180.

³ Andreas Hillgruber. *Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938-1944)*. Ediție și studii bio-bibliografice de Stelian Neagoe, București, Humanitas, 1994, p. 220.

Dupa ce evreii au fost sărăciți de jaful legionar si de măsurile de românizare, au fost obligați să contribuie la constituirea de stocuri de îmbrăcăminte, lenjerie de pat și piese de mobilă în interes social și pentru înzestrarea armatei.

Acest stat nou va fi un stat întemeiat pe primatul românesc în toate domeniile și se va întemeia pe structura noastră agrară și țărănească. Naționalul și socialul vor fi pietrele de temelie. Toate reformele necesare înlăturării vâscului și influențelor străine pentru asigurarea destinului nostru național le voi înfăptui fără șovăire. Toată lupta și așezarea marii revoluții național socialiste germane și înfăptuirile fasciste ne vor sluji ca temeuri de experiență pentru a altoi pe sufletul și nevoile românești, rodul acestor organizări de popoare, temeuri de lume nouă”¹.

Prin urmare nu numai considerentele social-economice de redistribuire a proprietăților evreiești printre românii etnici au stat la baza politicii de românizare, ci mai ales, considerente de natură politico-ideologică, adeziunea lui Antonescu la „idealurile” rasist antisemite ale Germaniei naziste. Totuși, Antonescu era preocupat ca dezvoltarea economică a țării să nu fie afectată prin înlăturarea evreilor, recunoscând astfel indirect utilitatea lor. Societatea românească a avut nevoie de capitalul evreiesc, de profesionalismul negustorilor, industriașilor, bancherilor evrei. De aceea românizarea trebuia înfăptuită treptat.

Politica de românizare în etapa februarie – iunie 1941

a) S-a continuat limitarea dreptului la muncă.

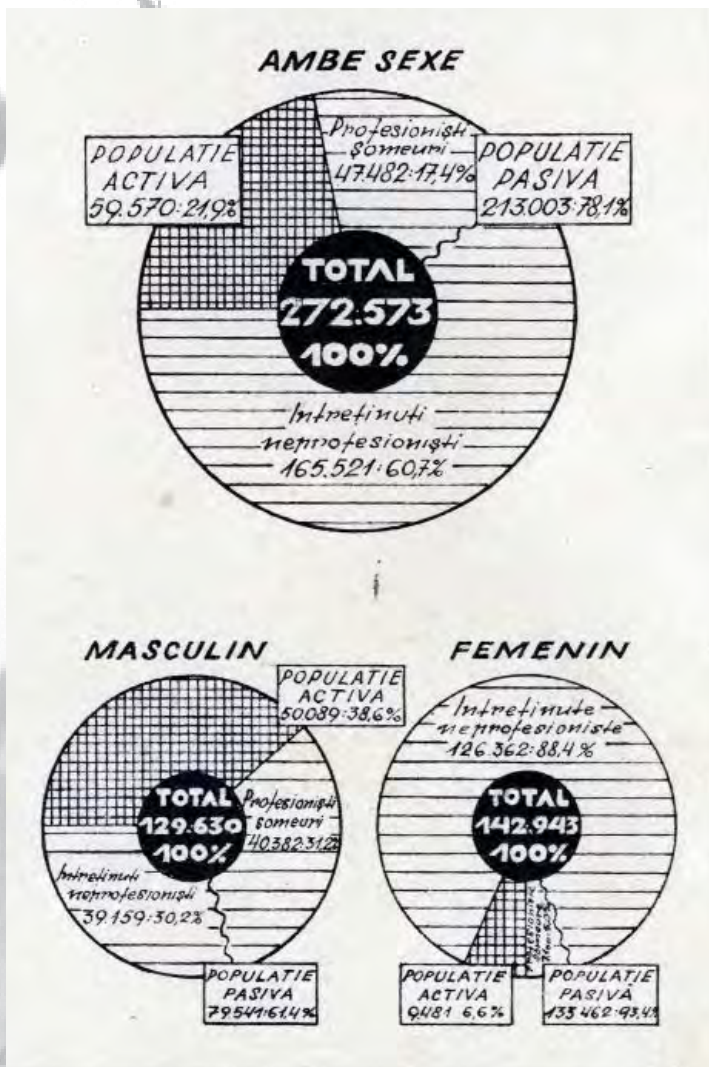
După Decretul – lege nr. 3825 din 16 noiembrie 1940 pe baza căruia a început concedierea salariaților evrei din întreprinderile particulare și de stat, o nouă decizie ministerială nr. 97484/08.03.1941 a știrbit grav dreptul la existență a altor categorii de angajați: a ucenicilor și meseriașilor. Ea a dispus anularea contractelor de muncă ale ucenicilor evrei. Dr. Filderman, conducătorul obștei evreiești, într-un memoriu adresat autorităților a comparat Decizia cu un pogrom rece. Căci răpind tinerilor dreptul la muncă le-a răpit dreptul la viață. „Un copil căruia i se interzice a învăța o meserie devine o vită” – scria dr. Filderman într-un memoriu adresat conducătorului statului – „El este condamnat să moară de inactivitate și de foame. Nu există țară în lume unde să se fi adus o asemenea legislație”².

Decretul-lege nr. 1981/10.07.1942, pentru reglementarea calificării profesionale în industrie, stabilea că „sunt admiși la calificare profesională în industrie și deci se pot angaja ca ucenici, pot face un angajament de

¹ Ion Antonescu. *Declarațiile domnului general Antonescu făcute presei*. București, Tip. MAN, 1941.

² Dr. Wilhelm Filderman. *Un avocat al etniei sale, un avocat al cauzei naționale a României. Articole, discursuri, memorii, 1921-1948*, vol. 2, Fundația Dr. W. Filderman, f.a., f.e., p. 208.

*Date statistice care reflectă amploarea șomajului
în urma lipirii evreilor de dreptul la muncă.*

Breviarul statistic al populației evreiești din România, 1943

învățătură sau pot dobândi cărțile de capacitate profesională de «calfă», «meșter» și «lucrător industrial» numai cetățenii români care nu sunt evrei”¹. Drept urmare au fost anulate cărțile de capacitate și adevărurile a 807 meseriași evrei.

În general evreilor li s-a blocat orice posibilitate de angajare în viața activă. Conform noilor Decrete – Legi sau Decizii ministeriale, pentru a fi angajat în orice domeniu de activitate trebuia să demonstrezi că ești de origine ariană și creștină.

b) Continuarea politicii de expropriere; intensificarea controlului exercitat de stat asupra întreprinderilor neromânizate; îngrădirea activităților comerciale.

Una din legile cele mai dure adoptate în această perioadă a fost aceea cu privire la exproprierea caselor și a locuințelor în care stăteau evreii.

La 27 martie 1941, a intrat în vigoare Decretul-lege nr. 842 pentru trecerea imobilelor urbane evreiești în patrimoniul statului. Exponenții regimului au subliniat și de această dată considerentele strict naționaliste care au stat la baza acestei măsuri, faptul că acționează în spiritul ideologiei Germaniei naziste. Generalul Antonescu considera respectiva lege ca fiind o dovadă a „integrării poporului român în spiritualitatea naționalistă care străbate Europa, fixând temeliile viitoare și sănătoase ale vieții națiunilor”².

Mihai Antonescu, ministru de stat, autorul textului de lege, aprecia că „nu s-a urmărit doar interzicerea pentru totdeauna ca evreii să aibă drept de proprietate în România, ci și o restructurare a societății românești”. [...] După proprietatea rurală care a fost deja naționalizat, arată Mihai Antonescu, „un alt element de securitate națională și de refacere a structurii românești se îndeplinește prin acest decret, urmând ca prin naționalizarea proprietății urbane evreiești să se asigure o temelie de vitalitate și reconstrucție a națiunii noastre, prin cinstirea tradiției istorice a naționalismului creștin românesc și prin unitatea de spiritualitate cu lumea libertăților naționale în plămădirea europeană”³.

Prin aplicarea acestei legi au fost expropriate peste 75 000 de apartamente evreiești. Evreii au fost alungați din casele lor pe ploaie, pe frig și zăpadă, bolnavi și chiar paralitici, fără obligația autorităților de a li se asigura o altă locuință. De multe ori, li s-a pus în vedere să-și părăsească casa de la o

¹ *Legislația antievreiască*, p. 220.

² *Idem.*, p. 132.

³ *Idem.*, p. 124.

Decretul-lege pentru trecerea proprietăților urbane evreiești în patrimoniul statului și pentru oprirea evreilor de a dobândi proprietăți similare urbane sau anumite drepturi reale asupra acestor imobile, 27 martie 1941

Art. 1. Imobile urbane care sunt proprietatea evreilor persoane fizice sau a societăților evreiești intră de plin drept în patrimoniul statului, de la data publicării decretului-lege de față.

Tot astfel, trec în patrimoniul statului drepturile de suprafață aparținând persoanelor fizice sau societăților prevăzute mai sus, asupra imobilelor urbane.

Art. 2. Sunt socotite imobile urbane, în înțelesul legii de față, imobilele situate înăuntrul perimetrului municipiilor, comunelor urbane sau suburbane, cu excepția bunurilor care erau socotite rurale, potrivit art. 3 al Decretului-lege pentru trecerea proprietăților evreiești în patrimoniul statului, din 4 octombrie 1940, sau care sunt prevăzute de art. 1 al Decretului-lege din 17 noiembrie 1940, pentru completarea Decretului-lege din 4 octombrie 1940.

(Monitorul Oficial, Partea I, nr. 74, 28 martie 1941, p. 1531-1533)

oră la alta, iar mobila li se arunca în stradă. Locuințele au fost închiriate de stat sau vândute la licitație românilor etnici.

Legea a dus la sărăcirea totală a unei importante părți a populației evreiești. Cei evacuați din casele lor erau de multe ori nevoiți să accepte orice fel de locuință în anumite cartiere prestabilite, iar chiriile la care erau supuși au fost exorbitante. Deși exista o lege a chiriilor prin care se interzicea specula în acest domeniu, legea nu se aplica în cazul evreilor.

Tot în această perioadă au mai intrat în patrimoniul statului: fermele, brutăriile, instalațiile de prelucrat paste făinoase; orice alte industrii anexe ale morilor, fabricile de spirt, rafinăriile de alcool, cazanele pentru fabricarea rachiului și țuicii; fabricile de medicamente, materialele lemnoase aparținând proprietarilor de păduri sau de industrii forestiere: inventarul viu și mort, unelte, instalații, linii de căi ferate ale tuturor acestora. Ulterior s-au mai expropriat casele de sănătate, spitalele și sanatoriile.

Întreprinderile neromânizate au fost subordonate controlului de stat. Acțiunile la purtător ale societăților anonime trebuiau nominalizate pentru a se cunoaște originea etnică a posesorilor. S-au înființat oficii speciale pentru românizarea industriei și comerțului de fierărie, a industriei și comerțului de pielărie, de textile și de lemnărie.

Deși comerțul nu a fost românizat în totalitate, totuși, mai ales pe plan local și în mediul rural, au fost aplicate numeroase măsuri de îngrădire a acestuia.

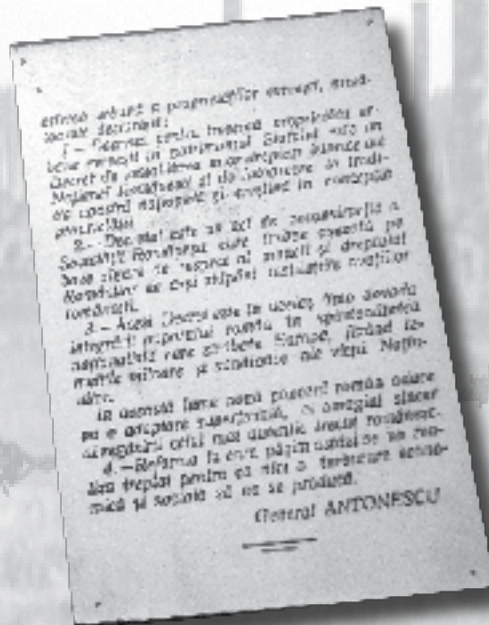
În ciuda tuturor reclamațiilor înaintate de organizațiile evreiești și de persoanele victime ale terorii și jafului legionar, magazinele luate de la evrei de către legionari nu au fost restituite proprietarilor.

c) Măsuri de instituționalizare a românizării.

Pentru înfăptuirea „operei” de românizare, care implica măsuri economice și organizatorice, dar, nu mai puțin, și politico – administrative, trebuia creat un cadru instituțional corespunzător. În acest sens, aveau un rol important de îndeplinit: Ministerul Economiei Naționale, Ministerul Muncii, Sănătății și al Ocrotirilor Sociale și, în special, Ministerul de Interne. Au fost create și organisme speciale, precum Direcția Românizării, Colonizării și Inventarului, Centrul Național de Românizare, înființat în mai 1941. Ca organism special pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, Centrul avea ca principală atribuție să facă din exproprierea bunurilor evreiești

Declarațiile generalului Antonescu referitoare la legea de expropriere a caselor evreiești

„o mare reformă constructivă, educativă și întăritoare a elementului românesc”¹.

Reorganizat de câteva ori pe parcursul celor aproape patru ani de existență, în esență menirea acestui organism nu s-a schimbat: a centralizat întreaga activitate de românizare; a organizat, condus și supravegheat lucrările pentru luarea în primire a bunurilor evreiești trecute în patrimoniul statului; a administrat provizoriu aceste bunuri; a distribuit și lichidat bunurile evreiești, după normele stabilite de lege.

În relațiile cu populația evreiască, Centrul Național de Românizare s-a afirmat ca un organism represiv, polițienesc, cu drepturi discreționare asupra proprietăților evreiești; își întemeia activitatea pe administratori și giranți și recurgea masiv la serviciile unor denunțatori plătiți față de evrei. Despre comportamentul abuziv al Centrului Național de Românizare un martor ocular al timpului declară următoarele: „Ministerul românizării arunca pe evrei în stradă și le lua casele și lucrurile personale. Depozitele Ministerului erau umplute până la refuz cu averile evreilor, miniștrii înșiși își făceau averi de milioane”².

Ca instituție ce administra bunurile expropriate ale evreilor, C.N.R. devenea rentabil pentru stat, aducând un venit anual de peste două miliarde lei, sumă ce provenea din arendarea și închirierea bunurilor expropriate.

Din prevederile Decretului – Lege nr. 231, din 2 februarie 1944, referitoare la modul de repartizare a încasărilor realizate de Centrul Național de Românizare, rezultă rolul care s-ar fi atribuit acestui organism dacă țările Axei câștigau războiul. Din veniturile provenite prin valorificarea bunurilor luate de la evrei Centrul Național de Românizare trebuia să realizeze un fond special pentru opera de colonizare a românilor în zonele cucerite pe teritoriul Uniunii Sovietice.

d). Alte măsuri antievreiești

¹ Raportul d-lui ministru de Stat, Mihai Antonescu către conducătorul statului român și președinte al Consiliului de Miniștri pentru motivarea Decretului – lege de înființare a Centrului Național de Românizare. *Publicat în Legislația antievreiască*, p. 134.

² Din procesul-verbal al interogatoriului arestatului Lecca Radu Dumitru, Moscova, 23 iulie 1945 în *Lotul Antonescu în ancheta Smerș, Moscova, 1944 – 1946*. Documente din arhiva FSB. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Radu Ioanid. Traducerea documentelor din limba rusă de Radu Pârpăuță, Edit. Polirom, Iasi, 2006, (În continuare *Lotul Antonescu*) p. 382.

Decret - Lege pentru interzicerea pentru evrei de a folosi postul de radio receptie

Art.1 Autorizatiile date evreilor s-au socetatilor evrestii de societatea Romana de radio difuziune pentru folosinta de posturi de receptie radiofonice se anuleaza pe data publicarii prezentului decret lege.

Art.3 Evreii posesori de aparate de radio sunt obligati ca in termen de 15 zile libere de la data publicarii prezentului decret lege sa dpuna aparatele la autoritatea politieneasca in raza carea domiciliaza iar i comunele rurale la postul de jandarmi respectiv .

Art.6 Cei care nu vor depune in termenul prescris la art.3 aparatele de radio sau care le vor instraina sau schimba cu alte aparate se vor pedepsi cu inchisoare corectionala de la 1 la 6 luni si cu amenda pana la 50 mii lei dat la Bucuresti i 6 mai 1941

(Monitorul oficial partea 1 nr.106, 7 mai 1941 pag 2431).

Conform legilor în vigoare, evreii vinovați de încălcarea legilor privind ordinea publică erau pedepsiți cu dublul pedepsei aplicate creștinilor. Ei au fost excluși de la adunările plebiscitare din martie și noiembrie 1941 chemate să-și exprime aprobarea sau dezaprobarea asupra modului în care mareșalul Antonescu conducea țara.

Printr-un articol de lege, special promulgat, evreilor li s-a interzis convertirea la creștinism. Scopul acestei prevederi a fost „ferirea” neamului românesc de „amestecul cu sânge evreiesc” și împiedicarea „infiltrației” evreiești în „comunitatea națională”¹.

Recensământul general al populației efectuat în aprilie 1941 înregistrează populația evreiască pe formulare speciale². Conform acestui recensământ la data respectivă în România se aflau în jur de 300.000 de evrei. Prin pierderea Basarabiei, Bucovinei de Nord și a Transilvaniei de Nord – Vest numărul evreilor rămași în România a scăzut simțitor.

Decretul – lege nr. 846, a exclus cultul mozaic de la subvențiile acordate cultelor din bugetul general al statului³.

Conform Decretului–lege nr. 968/9 aprilie 1941, funcționarii publici nu aveau voie să se căsătorească decât cu persoane de origine etnică română. Ministerul Justiției poate da dispensă, pe motive grave, însă numai pentru căsătorii cu persoane de origine etnică străină, alta decât cea evreiască.

Evreii nu aveau drept la liberă circulație dintr-o localitate în alta; se preconiza introducerea pentru ei a unui regim de restricții în privința rației alimentare.

Conducătorul statului informa membri guvernului în ședința din 14 martie 1941 că a dat „dispozițiuni să se studieze dacă nu putem aplica sistemul ca în orașele din Moldova, locuite în mare parte de evrei, să interzicem cu desăvârșire pâinea și să dăm evreilor să mănânce mămăligă”⁴.

După intrarea României în război, din alimentele raționalizate evreii nu aveau dreptul la cantități egale cu creștinii. Ei s-au legitimat cu cartele barate.

O altă măsură abuzivă, a fost adoptarea Decretului–lege nr. 1253/6 mai 1941, prin care li s-a interzis evreilor folosirea posturilor de

¹ Decretul-lege privitor la modificarea art. 44 din Legea pentru regimul general al cultelor, 18 martie 1941. *Legislația antievreiască*, p. 119 – 121.

² *Problema evreiască*, p. 84 – 85.

³ *Monitorul Oficial*, nr. 78 din 1 aprilie 1941.

⁴ *Problema evreiască*, p. 210 – 211.

Primăria Orașului Roma..

Serviciul Aprovizionării

INȘTIINȚARE

Nr. 17.482
din 28 Noiembrie 1942

Se aduce la cunoștință generală că începând din 30 Noiembrie a. c. se va distribui zahărul pentru populația orașului pe luna Octombrie astfel:

Creștinii vor primi câte 500 gr. de persoană	
Evreii	100 gr. de persoană
Țigani	200 gr. de persoană

Evreii vor primi zahărul dela magazinele: David Avram Str. Principala la Ulica și Iosif Marcu Str. Mare, iar Țiganii vor primi dela zahăr dela magazinul M. Martese Str. Banat 18.

Zahărul se va vinde cu 140 lei/kg., cubie și lei 100/kg. 105, și se va distribui pe baza bonului Nr. 3.

Comerșanții vor distribui zahărul până la data de 10 Decembrie 1942 consumatorilor, și vor depune justificările la Primărie până la 14 Decembrie 1942.

Primar, N. C. PIPA

Șeful Serviciului Aprovizionării
Tr. Constantin

radio-recepție. Ei au fost acuzați că recepționează știri de propagandă contra intereselor generale ale țării și sub acest pretext li s-a ridicat dreptul de a avea aparate de radio. Au fost obligați să-și depună aparatele la autoritatea polițienească în raza căreia domiciliau¹.

Pentru populația evreiască a încetat să funcționeze principiul cetățenesc al libertății individuale. Dar faptul că viața evreilor sau moartea lor depindeau de autoritatea statului totalitar a devenit evident odată cu intrarea României în războiul alături de Germania nazistă.

În ceea ce privește, însă, prima jumătate a anului 1941, ea s-a scurs sub semnul continuării măsurilor de excludere a evreilor din viața societății românești. După aprecierea unui membru al guvernului Antonescu, în perioada respectivă „în România s-au dat mai multe legi discriminatorii, care, în final, se reduceau la crearea premiselor pentru exterminarea întregii populații evreiești din țară”².

3.6. Intrarea României în război alături de Germania nazistă. Aplicarea soluției finale în contextul românesc (1941, iunie 22 – 1943)

3.6.1. O nouă etapă în politica de culpabilizare a evreilor

Politica de culpabilizare a etniei evreiești de către regimul Antonescu a îmbrăcat noi forme în contextul intrării României în război alături de Germania nazistă, la data de 22 iunie 1941. Conducătorul statului i-a declarat pe evrei dușmani ai României și ai poporului român „mai periculoși decât cei din afara țării”. Stigmatizați în bloc cu invectiva de iudeo-bolșevici, evreii au fost acuzați de pactizare cu bolșevismul, cu Uniunea Sovietică: acuzație extrem de gravă în condițiile când România s-a aflat în plin război împotriva Uniunii Sovietice. În acest context, Conducătorul statului a inițiat un complex de măsuri dintre cele mai dure pentru prevenirea unor pretinse acțiuni antistatale pe care chipurile ar putea evreii să le întreprindă.

Conștientă de gravitatea situației în care a fost împinsă populația evreiască, conducerea Federației Uniunilor de Comunități Evreiești din România a adresat nenumărate petiții Conducătorului statului și ministerelor de resort, solicitând reîncadrarea evreilor în armată și acceptarea participării lor la operațiunile militare pentru eliberarea Basarabiei și Bucovinei.

¹ *Legislația antievreiască*, p. 147 – 149.

² *Lotul Antonescu*, p. 386.

*Adolf Hitler și Ion Antonescu: consfințirea colaborării cu
Germania nazistă și a intrării României în războiului
antisovietic (iunie 1941)*

Ei au fost excluși din armată pe baza Decretului – lege nr. 3984 din 5 decembrie 1940. Pornind de la concepția antisemită că evreii sunt dușmani înrașiți ai României și ai poporului român, autoritățile antonesciene au gândit această lege ca o măsură punitivă și de umilire a populației evreiești impunând în schimbul obligației militare un regim de taxe speciale și de muncă forțată. În fața acestei situații conducerea obștei a considerat necesar pentru supraviețuirea evreilor demonstrarea faptului că populația evreiască nu numai că nu este ostilă României, ci dimpotrivă, este gata să lupte pentru apărarea intereselor ei.

Într-un memoriu adresat lui Ion Antonescu la 23 iunie 1941, deci a doua zi după intrarea României în război, dr. W. Filderman, președintele Federației Uniunilor de Comunități Evreiești din România scria următoarele: „Prin două memorii am rugat să binevoiți a reveni asupra măsurilor prin care s-a îndepărtat din armată populația evreiască. Urmașii veteranilor din Războiul pentru Independență; veterani, frați și copii ai veteranilor din războaiele balcanice și de reîntregire din 1916 – 1919 ca și toți ceilalți evrei însuflețiți de cel mai curat patriotism, așteaptă să-și jertfească pe altarul patriei viața lor. Nădărdum că veți binevoi a da curs dorințelor unanime ale populației evreiești”. Când pe zidurile capitalei au apărut afișe care instigau populația împotriva evreilor, arătându-i ca susținătorii și chiar „stăpânii bolșevismului”, comunitatea evreilor a adresat un protest Ministerului de Interne, cerând să fie oprită campania antievreiască care pune în pericol viața evreilor. De asemenea, a cerut ca evreii să fie lăsați să lupte pentru eliberarea Basarabiei și Bucovinei. Autoritățile antonesciene nu au ținut cont de cererile conducerii obștei evreiești, nici nu puteau ține cont.

Războiul dus împotriva Uniunii Sovietice a fost și un război pentru exterminarea poporului evreu. În momentul declanșării războiului, Germania nazistă trimitea pe frontul de Est unități de șoc pregătite special pentru exterminarea fizică a populației civile, în primul rând pentru exterminarea evreilor din spatele frontului.

Era deci contextul favorabil și pentru regimul Antonescu să aplice în practică politica purificării etnice, de curățire a țării de evrei. În ziua de 3 septembrie 1941 mareșalul Antonescu îi comunica lui Mihai Antonescu „Trebuie să se înțeleagă de toți că nu este luptă cu slavii, ci cu evreii. Este o luptă pe viață și pe moarte”¹.

¹ Extras din telegrama Mareșalului Antonescu adresată de pe front profesorului Mihai Antonescu. În *Problema evreiască*, p. 290.

. Decret-lege pentru înființarea unui impozit excepțional de reîntregire, 9 martie 1942

Art. 1. Persoanele fizice și juridice cu domiciliul ori reședința sau sediul principal ori secundar în România sunt supuse unui impozit excepțional de reîntregire, egal cu sumele socotite potrivit tabloului anexă, care face parte integrantă din prezentul decret-lege.

Sumele stabilite în funcție de surse de venituri diferite ale aceluiași contribuabil se cumulează în vederea stabilirii totalului impozitului datorat în baza decretului-lege de față. Impozitul se percepe o singură dată.

**TABLOU DE SUMELE DATORATE CA IMPOZITE
DE
REÎNTREGIRE**

I. Profesioniștii de orice fel, meseriașii și toți cei care exercită o ocupație necomercială obișnuită, impuși pentru venituri brute mai mari de 48 000 lei anual, vor fi supuși unui impozit egal cu impozitele stabilite pentru exercițiul 1941/1942.

II. Beneficiarii de tantieme, dividende, drepturi de fondatori, dobânzi de creanțe și chirii ori arenze din închirieri ori arendări de întreprinderi comerciale și industriale vor fi supuși unui impozit egal cu 35% din valoarea brută a drepturilor și îcasărilor din anul 1941.

III. Salariații și pensionarii publici și particulari cu salarii sau pensii mai mari de 8000 lei lunar vor fi impuși cu o sumă egală cu salariul sau pensia brută a lunii octombrie 1941.

IV. Întreprinderile comerciale și industriale, persoane fizice sau juridice, vor fi impuse cu o sumă egală cu impozitele directe stabilite pentru exercițiul 1941/1942.

.....
.....
VII. Evreii de orice categorie datorează împătritul impozitelor prevăzute sub punctul I-VI inclusiv.

(Monitorul Oficial, partea I, nr. 59, 10 martie 1942, p. 1748 – 1750)

Cum ar fi fost posibilă participarea evreimii la un astfel de război ?

Unii consideră și astăzi că s-a făcut o favoare evreilor prin faptul că nu au fost trimiși pe front. În realitate dr. W. Filderman a demonstrat după război că procentul pierderilor suferite de evrei prin pogromuri, ghetoizări, internări în lagăre și prin deportările în Transnistria a fost mult mai ridicat decât dacă ar fi luptat pe front. Și, în orice caz, nu ar fi murit copii, bătrâni și femei lipsite de apărare. Tot atâtea evenimente care au constituit o variantă locală a „soluției finale a problemei evreiești” aplicată pe baza unui plan propriu elaborat de autoritățile antonesciene.

3.6.2. Evacuări, strămutări și internări în lagăre

Ion Antonescu a fost informat de Hitler încă din mai 1941 cu privire la pregătirea atacului împotriva Uniunii Sovietice. În acest context ordinul de evacuare a evreilor din mediul rural și semiurban dat de Ion Antonescu la 21 iunie 1941, se înscria, de acum, în noua fază a Holocaustului determinată de declanșarea războiului. Prin telegrame fulger erau anunțați toți prefecții județelor că:

„Domnul general Antonescu, conducătorul statului ordonă următoarele:

1.Toți evreii valizi între 18 și 60 ani din satele dintre Siret și Prut vor fi evacuați în lagărul din Târgul Jiu și în satele din jurul acestui oraș. Primele trenuri pleacă cu începere de azi 21 iunie a.c.

Restul familiilor evreiești din celelalte sate din Moldova vor fi evacuate cu cele ce le este necesar pentru trai în comunele urbane de pe teritoriul județelor respective prin grija Prefecturilor de județe. Evacuarea acestor familii în satele din Moldova se va face în 48 de ore de la primirea ordinului.

2.Toate familiile evreiești care se găsesc în satele din țară vor fi evacuate cu ceea ce le este necesar pentru trai în comunele urbane de pe teritoriul județului respectiv, prin grija prefectului, în timp de 4 zile de la primirea prezentului ordin. Pentru toți evacuații se vor întocmi tabele care vor fi predate poliției respective pentru a ține evidența lor – în scop ca orice eventuală deplasare să se poată face cu înlesnire. Familiile evacuate nu au voie să mai intre în comunele din care au plecat.

Lagărul de internare de la Târgu Jiu, unde au fost deportați mii de evrei, în special din Moldova

Căminele celor evacuați, precum și orice alte bunuri care au rămas, vor fi date în primire autorităților administrative locale. Acei care cu ocazia acestei evacuări vor fi prinși în flagrant delict de devastare a bunurilor sau își vor însuși recolta, vor fi deferiți Tribunalelor Militare și vor fi sancționați cu pedeapsa cu moartea.

De asemenea, vor fi pedepsiți în mod extrem de sever toți acei care se vor dovedi că au fost necorecți cu ocazia acestor evacuări. Pedepsele la care se expun cei ce vor distruge sau vor fi necorecți se vor aduce la cunoștință oamenilor din comună prin afișare și batere de tobă, pentru a nu cădea în greșală. Evacuații la Târgu Jiu vor fi sfătuiți să-și ia cu ei lenjerie, veselă, bani.

Prefecții județelor vor lua măsuri pentru aprovizionarea celor evacuați și vor veghea ca măsurile ce se iau față de ei să fie civilizate.

Pentru transportul pe C.F.R. se va cere de prefectură, la Garnizoană, foi de drum. Ministerul Apărării Naționale, Aer și Marină a dat deja aprobarea.

Se va raporta de executarea evacuărilor”¹.

Conform acestor dispoziții evreii trebuiau concentrați în reședințele de județe. S-au revocat aprobările date pentru evacuarea în alte localități urbane din județ.

Pentru evreii din micile comune rurale aceasta reprezenta o a doua evacuare, prima fiind începută încă în etapa Statului Național Legionar. De astă dată numărul celor care afluiău spre capitalele județelor de care aparțineau era înzecit, coloanele erau nesfârșite iar drumul parcurs până la destinație, de zeci de kilometri, era făcut pe jos, întrucât căruțele însoțitoare transportau puținele lucruri care se mai îngăduiau a fi luate dintr-o gospodărie constituită într-o viață de om.

Acest autentic „pohod na Sibir” (marș spre Siberia) care deși nu se desfășura în peisaj hibernal (ca cel din Siberia), ci dimpotrivă, sub o arșiță cumplită, ori pe o ploaie torențială, îi ducea pe evacuați spre o destinație la fel de nesigură.

¹ Publicat în facsimil în *Cartea Neagră*, vol. II, planșa IX.

Grozavă a fost aducerea în lagăr a evreilor din satele din Moldova. Era în luna Iulie 1941. Apare un tren lung, de marfă cu vagoane închise la fabrica de chibrituri și un zvon în lagăr că trenul este plin cu oameni aduși să fie internați. Trenul a stat aproape 24 de ore în gară, la doi pași de locul de debarcare, deși venea de foarte multe zile pe drum și înăuntru, cum am aflat mai târziu, erau oameni masați unul în altul până la refuz. Voiajul lor a durat mult, nimeni nu putea preciza, unii spuneau mai târziu că erau 10 zile, alții o lună și alții ridicau din umeri și spuneau că nu pot ști. Au murit oameni de foame și de sete, pe drum au născut femei, peste corpuri de oameni transformați în pat de suferință, căci nimeni n-a vrut să-i scoată din tren. 5 000 poate 6 000 de evrei, bărbați, femei și copii de toate vârstele, au fost strânși din târgușoarele și satele Moldovei, încărcați în vagoane de marfă închise, cu ușile sigilate și expediate în voiaj îngrozitor, fără mâncare, fără apă pe căldurile lui cuptor, în lagărul de la Tg. Jiu. Pe la orele 4 după amiaza s-a pornit debarcarea. Deși lagărul era o curte deschisă fără nici un acoperiș, în momentul când puhoiul de oameni, bărbați, femei și copii, au intrat în curtea lagărului s-a încins atmosfera de putoarea care exala din veșmintele și bagajele lor.

Odată cu intrarea evreilor moldoveni, în țarcurile din fund, dinadins golite, au apărut două ordine de la comandamentul lagărului: nimeni din cei noi veniți nu va putea fi încartiruit în barăci mai înainte de a fi deparazitat și apoi nimeni nu poate intra în porție de mâncare mai înainte de a fi încartiruit. Deocamdată s-au aruncat cu toți înnebuniți la robinetele cu apă și nu se mai săturau să bea.

După câteva săptămâni femeile și copiii au fost trimiși din lagăr. Bărbații au rămas, fiind repartizați la Bumbesti Livezeni unde au lucrat la șosele și la terasamentele C.F.R. ale noilor linii.

(ACSIER, Fond memorii, dosar 1 / 1941)

Proprietățile rămase au fost fie preluate de autorități, fie jefuite de localnici. În unele comune localnicii au scos din fostele case evreiești, până și ușile, ferestrele, dușumelele, sobele, tablele de pe acoperișuri ș.a.m.d. Până și pietrele de pe morminte au fost scoase și serveau drept prag la ușa de la intrare a unor case. Zeci de mii de evrei au fost aduși la o stare de totală sărăcire. Ajunși în capitalele de județ – în majoritate cu posibilități limitate de cazare, aprovizionare, servicii publice etc. izbucnirea unor epidemii ca și confruntarea cu gravele probleme social – economice, au devenit inevitabile. Prevederea ordinului cum că prefectii să vegheze ca măsurile ce se iau să fie civilizate și să asigure aprovizionarea celor evacuați a fost pur formală. În realitate s-a interzis autorităților să asigure cel mai mic sprijin celor evacuați și totul era lăsat pe seama comunităților evreiești.

În intervalul de șase săptămâni au fost evacuați 50 – 60. 000 de evrei din întreaga țară, aproape 25 % din totalul locuitorilor evrei rămași în România după pierderile teritoriale suferite în vara anului 1940. Toate satele și comunele rurale au fost curățate de evrei.

O măsură concomitentă cu evacuările în capitalele de județe a fost aceea a internărilor în lagăre. Bărbații între 18 – 60 de ani, din multe orașe, au fost internați în lagăre sau cu domiciliu obligatoriu în localitățile unde se aflau: Galați (3 700 bărbați), Piatra Neamț (1500 bărbați), Vaslui, Tecuci, Fălțiceni, Focșani (toți bărbații), Huși, Dorohoi, Botoșani, Iași, Roman, Bacău (o parte din bărbați), R. Sărat, Buzău, Ploiești (toți bărbații). Din Constanța, toată populația evreiască, inclusiv bătrânii, femeile și copiii, (cca. 2000 de suflete), a fost internată în lagăre, întâi la Cobadin, apoi transferată și internată la Moreni, Osmancea și Ciobănița.

Condițiile în care s-a făcut transportarea și internarea celor de mai sus, au fost inumane. În câteva ceasuri – în unele localități, chiar într-un singur ceas – toți evreii au trebuit să se adune cu ceea ce puteau lua în mână și să pornească la drum.

Transportul spre lagărele din Oltenia, s-a făcut în vagoane de marfă în care erau înghesuiți până la 150 de persoane într-un vagon. Majoritatea vagoanelor au fost plumbuite, neîngăduindu-se nimănui să coboare în stații, nici pentru o bucată de pâine, nici pentru puțină apă, nici măcar pentru nevoile fiziologice. Evreii transportați în lagărul de la Târgu Jiu au ajuns la destinație într-o stare de totală degradare.

Evacuați. Desene de epocă

În afară de lagărul de la Tg. Jiu au funcționat lagăre și în alte localități, înființate special pentru evrei. Sunt de menționat lagărele din Galați, Craiova, Slatina, Găești, Videle – Vlașca ș.a. La Teiș – Târgoviște au fost internați evreii din Ploiești. Zonele petrolifere trebuiau curățate de evrei.

Întreaga acțiune de evacuare și internare a evreilor în lagăre din tot cuprinsul României s-a declanșat și s-a desfășurat conform ordinului dat de Ion Antonescu. În viziunea consilierului german pentru soluționarea problemei evreiești în România (acreditat pe lângă Ambasada Germană din București), concentrarea evreilor în capitalele de județe și în lagăre de internare a înlesnit în mod firesc supravegherea lor, a dus la curățirea satelor de evrei și a constituit un pas important spre înlăturarea lor totală din România.

3.6.3. Pogromul de la Iași (28 iunie – 6 iulie 1941)

După evacuările din mediul rural și din anumite localități urbane, după internările în masă în diferite lagăre, special create pentru deținerea evreilor, a urmat pogromul de la Iași, „unul dintre cele mai înfiorătoare asasinate din perioada celui de-al doilea război mondial”¹.

Capitala Moldovei aflată în apropierea frontului, vechi focar al propagandei antisemite (leagănul cuzismului și al mișcării legionare), oferea teren propice pentru experimentarea politicii de exterminare fizică a evreilor preconizată de regimul Antonescu. Unii istorici care vor să justifice această crimă acreditează ideea că la Iași trăiau foarte mulți evrei, fapt ce putea să pună în pericol siguranța spatelui frontului. Este adevărat că în perioada respectivă la Iași au trăit 45 000 de evrei. Dar era o populație pașnică, formată din industriași, negustori, meseriași, intelectuali, liber profesioniști; era o populație integrată în societatea românească, atașată culturii și spiritualității românești. Nu exista nici un temei pentru o culpabilizare colectivă, care să justifice masacrul care s-a pus la cale.

Și totuși pogromul trebuia să aibă loc. El făcea parte din planul Conducătorului statului de curățire a țării de evrei. Obsesia purificării etnice I. Antonescu o avea cu mult înainte de începerea războiului.

În Consiliul de Miniștri din 1 martie 1941, el cerea să se lucreze „foarte activ în Moldova de Nord, căci este un centru comunist. Ar fi bine să putem prinde un jidan și să-l omorâm. Aceasta ar fi de făcut imediat.

¹ *Cartea Neagră*, vol. II, p. 9.

*Evrei mânați spre Chestura Poliției în timpul
pogromului din Iași, 29 iunie 1941*

Ajung până acolo încât spun că trebuie să inventez acest lucru, să omor pe unul, ca să-i vindec pe toți. Când va fi prins unul și va fi împușcat pleacă toți jidanii cu boarfele din Țara Românească. Dacă nu-l găsiți și nu-l prindeți, ce să vă fac eu ? Să-l fotografiem împușcat și să-l expunem și să scăpăm de toți jidanii din Țara Românească”¹. În aceste indicații este anticipată metoda folosită ulterior, în pregătirea și executarea pogromului. Metoda înscenărilor și a culpabilizării colective.

La 19 iunie 1941, cu două zile înainte de începerea războiului, s-a transmis către Ministerul Propagandei Naționale, următorul ordin în rezoluție din care rezulta clar că Ion Antonescu pregătește o acțiune antievreiască: „Să se închidă toate cafenelele evreiești comuniste din Moldova” ordona conducătorul statului. „Să fie identificați – pe regiuni – toți jidanii, agenții comuniști sau simpatizanți. Ministerul de Interne trebuie să știe unde se află, să le interzică circulația și să fie în măsură a face cu ei ceea ce voi ordona, când va fi momentul oportun”. În optica lui Matatias Carp, unul din primii autori importanți ai istoriei Holocaustului în România, ordinul constituia prologul pogromului².

În ziua de 22 iunie 1941, prima zi de război, orașul Iași a fost inundat cu afișe lipite pe garduri, pe ziduri, pe stâlpi și în vagoanele de tramvai, pe pereții birourilor oficiale, înfățișându-i pe evrei ca vinovați de provocarea războiului, de colaboraționism cu bolșevismul și cu U.R.S.S. Sloganurile puse în circulație prin aceste afișe, instigau la pogrom. Oamenii de pe stradă dădeau crezare tuturor acuzațiilor lăsându-se isterizați de pericolul evreiesc.

Psihoza antievreiască a populației a crescut după primele atacuri aeriene sovietice din zilele de 24 și 26 iunie 1941. Stricăciunile după primul bombardament au fost neînsemnate totuși, populația în mod firesc a fost cuprinsă de panică. Pentru a distra atenția populației de la pericolele reale pe care le comporta războiul, oficialitățile puneau totul pe seama evreilor, acuzându-i de legături oculte cu aviatorii sovietici cărora chipurile le semnalau obiectivele ce urmau să fie bombardate. Acuzația s-a reiterat după bombardamentul din 26 iunie când au fost atinse obiective importante precum clădirea Comandamentului Diviziei XIV, Palatul telefoanelor, Spitalul Sf. Spiridon. Au fost și mulți morți din care 38 de evrei. După acest bombardament a apărut în presă

¹ *Problema evreiască*, p. 202

² *Cartea neagră*, p. 40.

Aspecte de stradă în timpul pogromului din Iași, 29 iunie 1941

Pe strada I.C. Brătianu, în dreptul casei cu No. 137, grup de evrei
jantugi la zid, cu mâinile ridicate, pișigi de soldați, dintre care unul în
uniformă civilă, dar cu boneta militară.

un comunicat semnat de generalul Gheorghe Stavrescu, comandantul Diviziei XIV. El a insinuat existența unor „indivizi în slujba inamicului”, care își vor primi pedeapsa cuvenită. Aluzia era la adresa evreilor.

În această isterie antievreiască artificial creată și după atacurile aeriene ale sovieticilor din 24 și 26 iunie au început arestările izolate din rândul evreimii locale; în ziua de 26 iunie au fost împușcați doi evrei din inițiativa personală a unui sergent T.R. Fapta lui a rămas nepedepsită. El știa că are mână liberă în uciderea evreilor. În ziua de 27 iunie are loc un pogrom la Sculeni, localitate la o distanță de câțiva kilometri de Iași. Au fost împușcați peste 300 de evrei printre care câteva zeci de copii sub 18 ani. În aceeași zi la Iași s-au împușcat șase evrei de același sergent T.R. care a ucis doi evrei cu o zi înainte. În 28 iunie continuă arestările evreilor aflați în evidența siguranței ca simpatizanți ai orientărilor de stânga.

Iată câteva evenimente premergătoare pogromului propriu – zis. Ele de fapt anunțau pericolul în pregătire.

Pentru punerea în practică a pogromului au fost mobilizate importante forțe represive: Secția a II-a a Marelui Cartier General, Serviciul Special de Informații, Ministerul de Interne. Organele de execuție au fost: Regimentele 13 Dorobanți și 1 Transmisiuni din Divizia 14; eșalonul 1 al S.S.I.; Jandarmeria orașului și a județului; o unitate de jandarmi originară din Basarabia, poliția locală. Ordinul pentru declanșarea pogromului a fost transmis de conducătorul statului colonelului N. Lupu, Comandantul Garnizoanei Iași, în noaptea de 28 / 29 iunie orele 23 în termenii următori:

„Vei da o ordonanță, care o vei semna dumneata ca Comandant militar al orașului Iași, bazată pe Înaltele Decrete existente și având și în vedere starea de război.

La primirea de focuri de armă dintr-o locuință, se va încercui acea locuință cu armata, vor fi arestați toți locatarii (afară de copii) și după o instrucție sumară, acei găsiți în vină vor fi executați.

Aceleași sancțiuni se vor aplica și acelor care vor dosi persoanele care au săvârșit infracțiunile de mai sus.

Evacuarea populației evreiești din orașul Iași este necesară și va fi făcută totală (inclusiv femei și copii). Evacuarea se va face pe pachete, pachete, mai întâi la Roman și apoi la Tg. Jiu. Pentru aceasta vei lua înțelegere cu Ministerul de Interne și Prefectura de Județ, chestiunea trebuind bine studiată.

a. Printre cadavre răzlețe zac muribunzii și răniții. În curtea Chesturii Poliției din Iași, 30 iunie 1930

b. Evrei obligați să spele sângele vărsat de coreligionarii lor în timpul asasinatelor din curtea Chesturii de Poliție din Iași, 30 iunie 1930

Vei lua toate măsurile ca să se intre imediat în ordine și pentru aceasta am dat ordin Marelui Cartier General să transmită la Iași un batalion de jandarmi și două autocamioane”¹.

În aceeași noapte s-a dezlănțuit un schimb viu de focuri.

Se trăgea în aer dar și în plin asupra trupelor ce mășăluiau spre front. Deși s-a tras asupra unei coloane militare române și germane în marș, totuși, nu a fost nimeni rănit. Cum au dovedit cercetările ulterioare totul a fost o înscenare pusă la cale conform indicațiilor Conducătorului. Dovezile trebuiau create pentru ca evreii să poată fi acuzați că au armament și că trag asupra armatei române și germane. În realitate, deși s-au percheziționat sute de case evreiești nu s-a găsit niciodată la nici un evreu, nici o armă.

Totuși era prestabilit că se poate trece la acțiuni și fără corpuri delictive, pe baza culpabilizării colective. În dimineața zilei de 29 iunie 1941 din toate cartierele au început să curgă nesfârșitele convoaie de oameni chinuiți – majoritatea bărbați, părinți alături de copii, bunici alături de nepoți, soții alături de soți, unii îmbrăcați dar cu hainele răvășite, cu vânătăi și răni deschise cu mâinile permanent ținute sus.

Așa veneau mereu convoaiele evreiești din diferitele direcții ale orașului Iași; călcând peste cadavrele aruncate pe străzi, trecând prin fața prăvăliilor jefuite. Convoaiele au fost mânați spre Chestura de Poliție, imensa curte devenind neîncăpătoare pentru miile de oameni înghesuiți acolo. Masacrul a început la orele 15. Cei care au încercat să se salveze sărind gardul au fost urmăriți de focurile ucigașe. Timp de câteva ore s-au desfășurat aici scenele cele mai sălbătice de maltratare, chinuire, jaf și mitraliere. Această zi sângeroasă a rămas în istorie sub denumirea de „Duminica cea”. Supraviețuitorii masacrului au fost mânați la gară pentru ca în conformitate cu ordinul Conducătorului statului să fie evacuați din Iași.

Acțiunea s-a desfășurat în condițiile unei barbarii nemaiîntâlnite. „Evreii au fost înghesuiți în vagoane de marfă sub o ploaie de lovituri, înțepături de baionetă, lovituri cu bastonul și insulte. Intenția de exterminare era clară de la bun început”². Vagoanele în care au fost înghesuiți evreii erau folosite pentru transportul de carbid și de aceea emanau un miros și un aer sufocant. Deși în vagon nu intrau mai mult de 40 de persoane, s-au înghesuit între 100–150 de persoane. După ce ușile au fost ferecate, s-au bătut în scânduri toate ferestrele și crăpăturile vagoanelor.

¹ CISHR, p. 119.

² *Idem*, p. 123

Descărcarea cadavrelor din Trenurile Morții - iulie 1941

În astfel de condiții au fost puse în mișcare două trenuri supranumite pe drept cuvânt „trenurile morții”. În primul tren, în direcția Călărași – Ialomița, conform ultimelor cercetări ale istoricului israelian J. Ancel, au fost băgați 5 000 de evrei din care au supraviețuit 1 011, în al doilea tren spre Podu Iloaiei, au fost îmbarcați 2 700 de evrei din care au supraviețuit 700 ¹.

Drumul până la Călărași a durat până la data de 6 iulie, la Podu Iloaiei, pe o distanță de 15 km, trenul a făcut opt ore.

Din cauza căldurii și a lipsei de apă unii au înnebunit, alții au pierit în chinuri groaznice. Asasinarea prin asfixiere și deshidratare a fost o invenție locală, ea a anticipat camerele de gazare care așteptau să fie puse în funcțiune de naziști la Auschwitz.

În total în timpul masacrului la Chestura din Iași și apoi în trenurile morții au pierit peste 13 000 de evrei. Unii au încercat să pună această abominabilă crimă pe seama germanilor. În realitate așa cum conchide istoricul J. Ancel, fără prezența acestora, organizarea pogromului nu ar fi fost posibilă, dar planul și execuția aparțin autorităților antonesciene. Fapt recunoscut de însuși Consiliul de Miniștri, care în ziua de 30 iunie dădea publicității un comunicat prin care aducea la cunoștința populației că „la Iași au fost executați 500 iudeo – comuniști care trăseseră focuri de arme din case asupra soldaților germani și români”². Comunicatul a dezinformat populația, de la început până la sfârșit, căci nu 500 de evrei au fost executați, ci peste zece mii; evreii nu au tras asupra armatei; ei au fost executați fără nici o dovadă a vinovăției pentru unica vină de a fi fost evrei. Totuși, documentul este relevant, întrucât, Consiliul de Miniștri și-a asumat oficial crima săvârșită, justificând-o prin culpabilizarea evreilor.

Consternat de conținutul comunicatului transmis la radio în ziua de 30 iunie 1941, la ora 14, Constantin Argetoianu nota în jurnalul său:

„La ora 2,00 ne-a mai dat un comunicat ca să ne anunțe că 500 iudeo-comuniști din Iași au fost împușcați [...] au tras asupra trupelor româno-germane în trecere prin oraș... Se pune întrebarea cu ce ? Nu a fost dezarmată toată lumea după evenimentele din ianuarie ? Să sperăm că n-au fost împușcați 500 de nenorociți și că ni se spune numai așa ca să învețe minte jidanii care n-au fost transportați la Gorj (adică în lagărul din Tg. Jiu – n.n.).

¹ Jean Ancel, *Preludiu la asasinat. Pogromul de la Iași*, 29 iunie 1941, traducere de Carol Bines, prefată de Yehuda Bauer, Editura Polirom, Iași, 2005, p.237-238.

² *Legislația antievreiască*, p. 155. Reprodus din *Monitorul Oficial* P. I nr. 153 din 1 iulie 1941, p. 3759.

Victime ale pogromului din Iași

DAVID SOREL
MORTAL DE TRAI
Anul-Toda 1944

DAVID SOREL
MORTAL DE TRAI
Anul-Toda 1944

Cum jidanii n-au arme, rămân comuniștii înarmați de mișcarea legionară [...] Să fie un mijloc întrebuițat de generalul Antonescu pentru a se debarasa de foștii săi tovarăși de guvernare ? Toate sunt posibile într-un regim care a suprimat legalitatea”¹.

La 4 iulie conducătorul statului, a trimis un ordin circular la unitățile militare, de jandarmerie și de poliție prin care a înfierat jaful și asasinatelor la întâmplare săvârșite de unii militari în timpul pogromului. Dar nu a pomenit nimic despre vărsarea de sânge de la Chestură sau despre trenurile morții ca și cum întregul eveniment s-ar fi redus la niște crime de drept comun săvârșite de indivizi fără căpătâi. În final reiterând teza necesității izgonirii evreilor din România, conducătorul statului conchidea: „Neamul evreiesc a supt, a sărăcit, a speculat și a oprit dezvoltarea neamului românesc timp de câteva secole. Nevoia de a scăpa de această plagă a românismului este de nediscutat, dar numai guvernul are drept de a lua măsurile necesare. Aceste măsuri se află în curs de aplicare și ele vor fi continuate după normele ce voi hotărî”².

Așadar, strategia antonesciană în legătură cu aprecierea pogromului din Iași a fost reducerea evenimentului la jaf și dezordine provocate de indivizi răzleți printre care se aflau și militari. La antipod, însă pentru diplomații străini acreditați în București, evenimentul a avut altă semnificație. Reprezentantul Statelor Unite era interesat să afle dacă toți cei 500 de evrei pomeniți în Comunicatul Consiliului de Miniștri, că au fost executați, au tras în adevăr ? Dacă a avut loc un proces care să permită examinarea probelor sau dacă drept dovezi s-au folosit acuzațiile și zvonurile?

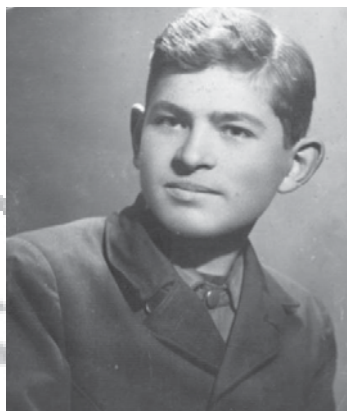
Diplomatul american a remarcat faptul că „execuțiile au fost duse la îndeplinire de forțele armate ale guvernului, spre deosebire de pogromul din București din ianuarie trecut, când acțiunea s-a datorat legionarilor și nu autorităților oficiale”³. Diplomatul american a înțeles exact sensul evenimentelor. Evreii au fost uciși fără proces, fără probe ale așa-zisei crime, căci în cazul evreilor funcționa principiul potrivit căruia era suficient ca ceva să fie socotit crimă pentru ca acea crimă să nu rămână fără pedeapsă.

¹ ANIC, fond Argetoianu, dosar 75, fila 235.

² Referire la Ordinul 255 al generalului Ion Antonescu conducătorul statului către unitățile militare și de jandarmerie din țară. *Problema evreiască*, p. 263.

³ Extras din telegrama trimisă de șeful Legației americane acreditată la București Secretariatului de Stat din Washington la 3 iulie 1941. Publicat în *Evreii din România între anii 1940-1944*, Vol. III, 1940-1942. *Perioada unei mari restriști*, Editura Hasefer, București, 1997, 2 vol., partea I-a, p. 255 – 256.

Victime ale pogromului din Iași

3.6.4. Politica de purificare etnică în Basarabia și Bucovina. Pogromuri, deportări, internări în lagăre (iulie –septembrie 1941)

Evenimentele din timpul Pogromului de la Iași au demonstrat că și în România s-a trecut la politica de exterminare fizică a evreilor. Promovarea acestei politici a fost facilitată de faptul că România a intrat în război alături de Germania nazistă, pentru care un obiectiv politic esențial a fost nimicirea fizică a evreimii europene. La acest context istoric favorabil s-a referit Mihai Antonescu, prim – vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, în ședința guvernului din 17 iunie 1941, când a expus linia politică pe care regimul Antonescu intenționează să o urmeze față de populațiile din Basarabia și Bucovina: „A sosit momentul istoric așteptat de multe veacuri, pentru trecerea la purificarea etnică a populației din Basarabia și Bucovina”. Măsurile „vor aminti de politica lui Titus în ce privește anumite populațiuni de origine etnică”. Se preconiza o „totală și violentă înlăturare a elementului evreiesc”¹.

În legătură cu înfăptuirea purificării etnice, de curățire a teritoriilor Basarabiei și Bucovinei de evrei, Mihai Antonescu a dat următoarele îndrumări membrilor viitoarei administrații din provinciile respective: 1. Acțiunea de purificare etnică se va desfășura prin îndepărtarea sau izolarea în tabere de muncă, în locuri de unde nu-și vor putea exercita influențele nefaste a tuturor evreilor, cât și a celorlalți străini de neam a căror atitudine este îndoielnică; 2. Dacă va fi nevoie pentru desăvârșirea operei de purificare etnică, guvernămintele provinciilor vor aviza și lua măsurile de migrațiune forțată a elementului evreiesc și a tuturor celorlalte elemente străine care trebuie trecute peste graniță ².

În ședința Consiliului de Miniștri din 8 iulie 1941 cu ocazia expunerii planului de acțiune al guvernului pentru purificarea etnică a Basarabiei și Bucovinei Mihai Antonescu a dat mână liberă subalternilor ca „la nevoie să tragă cu mitraliera” ³.

Acțiunea pogromistă în aceste teritorii a fost dezlănțuită de trupele române și germane care au pătruns în orașele și satele Basarabiei și Bucovinei în primele zile după declanșarea războiului.

¹ *Problema evreiască*, p. 234 – 235.

² Mihai Antonescu. Pentru Basarabia și Bucovina. Îndrumări date administrației dezrobitoare, București, 1941. Vezi și *Problema evreiască*, p. 261 – 262.

³ *Problema evreiască*, p. 267.

Localități din Basarabia și Bucovina unde autoritățile militare ale regimului Antonescu au creat ghetouri și lagăre, organizând execuții sumare împotriva locuitorilor evrei (iulie – august 1941)

<i>Atachi</i>	<i>Chișinău</i>	<i>Mălăiești</i>
<i>Baimachia</i>	<i>Cimisăuți</i>	<i>Măscăuți</i>
<i>Bălți</i>	<i>Ciuluc</i>	<i>Olănești</i>
<i>Berlinți</i>	<i>Codreni</i>	<i>Pelenia</i>
<i>Boldurești</i>	<i>Dubăsari</i>	<i>Râșcani</i>
<i>Briceni</i>	<i>Edineț</i>	<i>Rezina</i>
<i>Bulăiești</i>	<i>Eschimăuți</i>	<i>Săliștea</i>
<i>Cahul</i>	<i>Fălești</i>	<i>Sărățeni</i>
<i>Călărași</i>	<i>Golărcani</i>	<i>Slobozia</i>
<i>Ceadâr Lunga</i>	<i>Gura Galbenă</i>	<i>Soroca</i>
<i>Cepelăuți</i>	<i>Hotin</i>	<i>Storujineț</i>
<i>Cernăuți</i>	<i>Lăpușna</i>	<i>Teraclia</i>
<i>Cetatea Albă</i>	<i>Leorca</i>	<i>Tighina</i>
<i>Chilia</i>	<i>Limbenii Noi</i>	<i>Vâșnița</i>
<i>Chiperceni</i>	<i>Lipscani</i>	<i>Vertujeni</i>

Membrii ai comunității evreilor din Bălți înainte de execuție, 1941

Pogromurile în localitățile Basarabiei și Bucovinei s-au ținut lanț. În câteva zile au fost uciși mii de evrei în Noua Suliță, în satul Ciudei în orașul Storojineț și în satele învecinate, la Banila pe Siret, în orașul Herța, în Vijnița, la Bălți și nu în ultimul rând în Cernăuți și în Chișinău. Paralel cu acțiunea criminală a trupelor române la Cernăuți s-a desfășurat un al doilea masacru organizat de trupele germane. A fost incendiată impozanta clădire a sinagogii din Cernăuți, iar rabinul, dr. Mark a fost executat împreună cu 400 de evrei.

Trupele germane și române intră în Chișinău la 17 iulie 1941. Se dezlănțuie un măcel de proporții. „Nu se cunoaște și nu se va cunoaște vreodată numărul exact al victimelor”, scrie Matatias Carp, „dar judecând după numărul celor care au supraviețuit pentru a fi închiși după câteva zile în gheto, se presupune că la ocuparea orașului au fost omorâți circa 10.000 de evrei”¹.

Pentru supraviețuitorii pogromurilor urmau primele deportări dincolo de Nistru pe care istoricul Jean Ancel le numește deportări pripite, pentru că s-au făcut haotic ². Evreii au fost închiși în lagăre improvizate încercuite cu sârmă ghimpată, fără asigurarea unei elementare aprovizionări cu alimente și lichide. Aruncarea peste Nistru s-a întâmplat în condițiile când Transnistria se mai afla sub ocupație militară germană. Destinul acestor evrei s-a transformat într-un adevărat calvar. Armata germană nu a acceptat să-i primească în Transnistria, iar armata română avea ordin de la Conducătorul statului ca evreii care se întorc din Transnistria să fie împușcați pe loc fiind spioni.

La 17 august trupele germane retrimite convoiul de evrei basarabeni ce fusese trecut în Transnistria de trupele române la sfârșitul lunii iulie. În convoi mai sunt 12 500 de evrei. Din cei 25 000 de evrei goniți de trupele române dincolo de Nistru se pare că a pierit jumătate. Majoritatea a fost ucisă, mulți au murit de foame, mizerie și istovire. Ei au petrecut aproape o lună de zile mânați când spre est, când spre vest, bătuți, chinuiți, și jefuiți la tot pasul.

Supraviețuitorii acestui calvar, la revenirea din Transnistria, au fost internați în lagărele de tranzit, create pe teritoriul Basarabiei, de la Vertujeni, Securenii, Edineț și Mărculești. Aici s-a trăit și s-a murit în condițiile unui adevărat regim de exterminare. Din aceste lagăre a început al doilea val de deportări în Transnistria în septembrie 1941.

¹ *Cartea Neagră*, vol. III, p. 38.

² Jean Ancel, *Contribuții la istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, Traducere din limba ebraică de Carol Bines, Vol. I, Partea a II-a, București, Editura Hasefer, București, 2001, p. 143.

Familie de evrei din Basarabia, exterminată în vara anului 1941

3.6.5. Regimul de ostatici și semnul distinctiv. Noi forme de umilire a populației evreiești.

Concomitent cu politica de exterminare fizică promovată în Basarabia și Bucovina, în vechiul regat și sudul Transilvaniei, se introduce regimul de ostatici - măsură luată exclusiv împotriva evreilor. În Consiliul de Miniștri din 5.08.1941, generalul Ion Popescu subsecretar de Stat la Ministerul Internelor raporta că: „pentru a nu se petrece nici o tulburare, Conducătorul statului a dat ordin să se ia ca ostatici persoanele mai importante evreiești, președinții de comunități evreiești sau membrii cultului religios etc. Ordinul a fost dat în iulie 1941”¹.

La 4.07.1941 Prefectura Poliției Capitalei comunica la 30 fruntași evrei din București că sunt considerați ostatici morali, răspunzând cu viața de faptele populației evreiești din țară. Măsura fusese aplicată izolat, la Tecuci încă din 01.07. 1941, prin ordonanța nr. 10399 care la punctul 7 prevedea „luarea unui număr de 20 ostatici dintre fruntașii populației evreiești a orașului Tecuci care, în cazul când evreii comuniști, legionarii, comuniștii etc. se vor da la acte de sabotaj, terorism, agresiune etc. vor fi împușcați”. Ord. Nr. 10 din 19.07. a Prefecturii Târnava Mică, prevedea de asemenea că „dacă se vor produce acte de rebeliune sau terorizări (din partea oricui, n.n.) ostaticii evrei vor fi împușcați”².

Prin această măsură s-a reiterat o practică legionară abuzivă din perioada oct. – dec. 1940 când guvernării cu cămașă verde se considerau a fi în stare de război cu evreii. Căci ostatici nu se iau decât din tabăra inamicilor. Este deci încă o dovadă că guvernul Antonescu și fără legionari s-a considerat a fi în stare de război cu evreii, practica luării de ostatici reinstalându-se din iulie 1941. Nu au trecut, însă, decât câteva zile când o telegramă cifrată „fulger” a M.A.I., Cabinetul Secretarului General anunța toate prefecturile ca rabinii și șefii de comunități israelite, internați sau reținuți ca ostatici, să fie pe dată eliberați pentru a veni la București „și primi dispoziții de la dl. Filderman, cu privire la subscrierea evreilor la Împrumutul pe care-l lansează ministrul de Finanțe”. La 16.08. M.A.I. comunica președintelui Filderman, în mod confidențial, conținutul telegramei de mai sus. Așadar, câtă vreme notabilii evrei trebuiau folosiți pentru stimularea subscripțiilor evreiești la Împrumutul de Reîntregire, ei nu au mai fost ostatici. Ceea ce nu a însemnat abrogarea ordinului. Regimul luării de ostatici a continuat până în anul 1944.

¹ *Legislația antievreiască*, p. 301 – 310.

² ACSIER, fond III, dosar 25 / 1941.

Semne distinctive impuse populației evreiești

Internații din lagărele Teiș-Târgoviște, Tg. Jiu ș.a. erau „din oficiu” considerați ostatici – garanți pentru orice tulburări produse în țară; în anumite cazuri puteau fi considerați ostatici și cei aflați la muncă obligatorie. Au fost cazuri în care tineri de 15 – 16 ani, aflați la muncă obligatorie în orașul lor de rezidență erau reținuți drept „garanți” și puși în fața unor mitraliere pentru a fi secerați în eventualitatea că în acea localitate ar fi avut loc un sabotaj. Este notoriu, în acest sens un caz petrecut la Bacău în august 1944.

Ca regulă generală, însă, ostaticii propriu – ziși erau cei prevăzuți de ordinele speciale date de Mareșalul Antonescu sau de M.A.I.

Faptul că asupra acestor ostatici atârna în orice moment „sabia lui Damocles” spune mult despre stresul sub care se aflau cei reținuți, familiile lor, și chiar întreaga comunitate. Viața evreilor în atari situații limită, s-a desfășurat sub semnul provizoratului dar și a speranței că neprevăzutul nu va acționa stihinic.

O altă hotărâre care a marcat grav viața de zi cu zi a evreilor s-a referit la obligarea lor de a purta ca semn distinctiv cusut pe haină Steaua lui David. La început ordinul a avut un caracter local. El apare afișat pentru prima dată pe zidurile orașului Bacău la 4 iulie 1941¹. Apoi a fost extins și în alte orașe, precum: Galați, Botoșani, Huși, Fălticeni, Iași. La nivel guvernamental hotărârea a fost luată în ședința Consiliului de Miniștri din 5 august 1941. Mihai Antonescu a ordonat ministrului de Interne ca semnul să fie purtat².

Drept urmare la data de 7 august Ministerul de Interne a transmis ordinul circular privind introducerea pentru evreii din „toată țara a semnelui distinctiv”³. Văzând în această decizie un real pericol pentru securitatea vieții evreiești, conducerea Federației Comunităților Evreiești a declanșat o adevărată bătălie împotriva aplicării ei. Astfel, dr. Filderman, conducătorul evreimii române a adresat un memoriu Conducătorului statului arătând că purtarea acestui semn va provoca grave dezordini. În unele orașe unde fusese introdus, au avut loc insulte și loviri. „Aceste tulburări sunt inevitabile, se scria în memoriu, când toată presa îi acuză pe evrei de asasinat, trădări, speculă, sabotaj”. Conducătorul statului s-a lăsat convins de argumentele invocate, și a revocat Ordinul pe 9 septembrie 1941.

¹ Lya Benjamin (ed.), *Prigoană și rezistență în istoria evreilor din România. 1940-1944. Studii*, Editura Hasefer, București, 2001, p. 160.

² *Problema evreiască*, p. 277.

³ *Ibidem*.

PRIMA ORĂȘULUI BACĂU

157

ANUNT

In 48 ore, orice evreu și evreică, va purta pe piept în partea stângă, o saua evreiască (două triunghiuri prapuse) din postav galben, a căror latură vor fi de 6 cm. fletare, fără de cei îmbrăcați militari în serviciul armatei.

Cei ce nu se vor conforma, după această dată, vor fi arestați și redați organelor polițienesci și mandaturii militare.

4 IULIE 1941

Șeful Poliției,
Subinspector I. CUFTOR

Y.B.D. - Tip. Print, Iași - 200

441

Dar în Moldova, Basarabia, Bucovina și Transnistria semnul distinctiv s-a purtat în continuare ¹.

3.6.6 Munca obligatorie

După angajarea României în război munca obligatorie impusă evreilor în schimbul serviciului militar a fost militarizată. Toți bărbații între 18-50 de ani (ulterior de la 15 ani, la un moment dat și femeile) au fost înscriși în evidența cercurilor de recrutare. Evreii mobilizați pentru munca obligatorie au trecut în subordinea Marelui Stat Major. Ei au fost supuși la un regim sever de disciplină militară. Conform ordinului dat de Conducătorul statului, la 14 iulie 1941, evreii trebuiau puși la muncă grea și dacă „vreunul încearcă să fugă, să fie împușcat unul din zece. Dacă nu muncesc cum trebuie să nu li se dea mâncare; nici să nu fie lăsați să primească sau să cumpere. Dispoziție formală pentru toate lagărele de evrei și prizonieri”².

Evreii concentrați să presteze munca obligatorie au fost organizați în detașamente. Drepturile bănești, hrana și întreținerea medicală cădeau în sarcina instituțiilor în folosul cărora lucra detașamentul. Numai că instituțiile respective nu au asigurat aprovizionarea. În același timp printr-un ordin al Marelui Stat Major s-a interzis trimiterea de colete cu alimente sub pretextul că nu sunt suficiente produse alimentare pe piață. Cazarea trebuia asigurată tot de instituția la care se lucra. Pentru îngrijirea medicală a funcționarilor un medic evreu la 500 de oameni. În condiții extrem de grele au lucrat evreii mobilizați pentru repararea și construirea liniilor ferate și a șoselelor. Pe lângă faptul că nu li s-a asigurat minimala hrană, s-au introdus și forme de pedepse printre care bătaia. Conform Instrucțiunilor Marelui Stat Major din 27 iunie 1942 „cei absenți sau îndărătnici la lucru erau trimiși în Transnistria împreună cu familiile lor”³.

Frigul, bolile, subnutriția și munca peste puteri i-a secerat pe cei mai puțin rezistenți fizic. În timpul muncii evreii au purtat haine civile, pe brațul stâng având o brasardă galbenă, lată de 10 cm, cu denumirea Cercului de recrutare din care proveneau. Uneltele de muncă trebuiau să fie asigurate de comunitatea evreiască.

¹ Stenograma Consiliului de Miniștri din 9 septembrie 1941 în *Problema evreiască*, p.307– 309.

² *Perioada unei mari restriști*, Partea I, p. 396.

³ *Problema evreiască*, p. 427 – 428.

Lagărul de muncă forțată de la Ciușlea-Siret

Evrei la muncă obligatorie

La finele anului 1941 s-a acceptat înlocuirea muncii obligatorii cu o taxă de obținere a carnetelor de scutire de la munca obligatorie. Dar nu oricine își putea permite să intre în posesia unor astfel de carnete. Munca obligatorie despre care unii negaționiști susțin că a constat din curățatul zăpezii, în fapt a fost una din formele de ostracizare a evreimii din Vechiul Regat și Transilvania de Sud. Ea a însemnat scoaterea din munca activă și lucrativă a peste 50 000 de bărbați (de multe ori și femei și adolescenți) în majoritate întreținători de familie. Munca obligatorie a marcat viața multor evrei. Mulți s-au îmbolnăvit grav, au rămas invalizi pentru toată viața. Cei accidentați sau familiile celor decedați nu au beneficiat de pensii precum militarii și familiile lor. Familiile celor mobilizați la munca obligatorie trebuiau să fie întreținuți de comunitatea evreiască. Aceasta a fost încă o măsură care a provocat pauperizarea în masă a populației evreiești din România.

3.6.7. Trecerea Transnistriei sub guvernământ românesc. Deportările în Transnistria (1941-1942)

Trecerea la „curățirea” definitivă de evrei, mai întâi a Basarabiei și Bucovinei, apoi a celorlalte provincii românești, a devenit posibilă odată cu instalarea guvernământului civil românesc în Transnistria. S-a obținut un teritoriu unde puteau fi concentrați evreii în afara granițelor României. Ce-i drept din câte rezulta și din paragraful 7 al Acordului de la Tighina aducerea evreilor aici trebuia să fie măsura temporară. Intenția era ca cei care au supraviețuit tuturor vicisitudinilor și execuțiilor, la momentul oportun să fie aruncați mai departe, în Rusia dincolo de Urali ¹.

Subordonarea teritoriului de dincolo de Nistru autorităților românești a fost consemnată în acordul de la Tighina la 30 august 1941. Documentul poartă semnătura generalului Nicolae Tătăranu, din partea Mare-lui Cartier General Român și al generalului Arthur Hauffe, reprezentantul Wehrmachtului. Acordul pentru securitatea, administrația și exploatarea economică a teritoriului dintre Nistru și Bug și Bug-Nipru a cuprins un articol special privind destinul populației evreiești. Paragraful 7 stipula: „Evacuarea evreilor peste Bug nu este posibilă în prezent.

¹ Cf. declarației lui Ion Antonescu la ședința Consiliului de Aprovizionare din 6 octombrie 1941. În *Problema evreiască*, p. 326.

Convoi de deportați (Gravură de epocă)

Ei trebuie să fie concentrați în tabere de muncă și întrebuințați la lucru, până când după terminarea operațiunilor, evacuarea lor va fi posibilă”¹.

Așadar la data respectivă planul mareșalului Antonescu de „curățire” a provinciilor românești de evrei nu era nici un secret. Aflându-se la Tighina cu ocazia semnării Acordului, conducătorul statului a organizat o consfătuire specială cu guvernatorii Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei. La ordinea de zi a fost discutarea aplicării în practică a planului de purificare etnică. Conducătorul a informat guvernatorii de intenția sa de a duce pe evrei peste Bug. „În loc să mănânce pâinea în Țara Românească, mai bine s-o mănânce pe cea de acolo. V-am spus să vă organizați ca execuția să fie perfectă”², conchidea Conducătorul statului. Planul de „curățire” de evrei nu s-a referit doar la Basarabia și Bucovina de Nord pe motivul că evreii de aici chipurile nu s-au purtat bine cu românii în timpul ocupației sovietice, ci avea în vedere „curățirea” României în general. Mareșalul Antonescu a avut o concepție rasistă atunci când prin purificarea etnică urmărea omogenizarea rasială a poporului român. „Am să fac o operă de curățire totală și de evrei și de toți de aici care s-au strecurat la noi”, arăta el în Consiliul de Miniștri din 5 septembrie 1941. „Prin urmare, politica în această privință este să facem absolut un tot omogen românesc și în Basarabia și în Moldova – eu și cu dumneavoastră dacă vom mai trăi, dacă nu o va face altul și în Transilvania”³.

Conform declarațiilor generalui de brigadă Constantin Tobescu, șef al Serviciului de Poliție din Inspectoratul General al Jandarmeriei, deportarea evreilor din Basarabia și Bucovina a fost executată de către organele Marelui Stat Major al Armatei. Operația s-a înfăptuit prin unitățile de jandarmi ale armatei și prin poliție. Jandarmeria teritorială nu a fost implicată fiindcă din teritoriul satelor unde funcționa, evreii au fost fie executați pe baza planului de curățire a teritoriului fie au fost aduși în ghetourile din orașe⁴.

Deportarea evreilor din Basarabia și Bucovina de Nord, închiși și ținuți în condiții subumane în lagărele din Vertujeni, Securenii și Edineț a început în septembrie 1941. Primul convoi a plecat din Vertujeni la 16 septembrie. Cei 22 150 de evrei concentrați în acest lagăr au fost împărțiți în grupe de câte 1600 persoane. Grupurile au fost constituite în convoaie conduse de ofițeri și escortate de jandarmi. Se mergea în marș spre Nistru câte 30 de km pe zi⁵.

¹ CISHR, p. 137.

² *Problema evreiască*, p. 354.

³ *Idem*, p. 298 – 299.

⁴ *Lotul Antonescu*, p. 280 – 281.

⁵ *Cartea Neagră*, vol. III, p. 90.

Tabelul se referă la modul de desfășurare a deportării evreilor din sudul Basarabiei în Transnistria, octombrie 1941

la poartă Suceava, Juncu.

Inspect. pond. Chiriac

Tabel de Mars

Pentru convoaiele de marș a evreilor ce se evacuează din sudul Basarabiei la Est de Nistru.

Nr. Conv.	Itinerariul	Cămin	Plecarea		Târziu		Trecerea		Obs.
			convoaiele	ghetoul	convoaiele	ghetoul	convoaiele	ghetoul	
1	Cahul - Tarutino	I.	X. 15. 2 ⁰⁰	X. 18. 18	X. 19. 2 ⁰⁰	X. 22. 18	X. 23	De la Tarutino direct	
2	Desnichi - Tarutino	I.	X. 15. 2 ⁰⁰	X. 18. 18	X. 19. 2 ⁰⁰	X. 22. 18	X. 23	5 convoaie de marș	
3	Bolgrad - Tarutino	I.	X. 16. 2 ⁰⁰	X. 18. 18	X. 19. 2 ⁰⁰	X. 22. 18	X. 23	de la într. la convoi	
4	Chilia - Tarutino	I.	X. 15. 2 ⁰⁰	X. 18. 18	X. 19. 2 ⁰⁰	X. 22. 18	X. 23	cu directia Tighina	
5	Vălcov - Tarutino	I.	X. 15. 2 ⁰⁰	X. 18. 18	X. 19. 2 ⁰⁰	X. 22. 18	X. 23		

Pentru conformitate
Seful Biroului Politic
Locotenent, Bujasandru

Seful Bir. Politic
Loc. M. Bujasandru

Evreii care au rămas în urmă, neputând ține pasul cu convoiul au fost executați pe loc. În acest scop, din ordinul Marelui Cartier General, înainte de plecarea fiecărui convoi, pe traseu s-a săpat câte o groapă din 10 în 10 kilometri unde urmau să fie înhumate persoanele împușcate pe drum. Din declarațiile martorilor oculari rezultă că această operațiune a înregistrat momente dramatice de neînchipuit. Sute și mii de bătrâni, bolnavi și copii au fost executați în acest marș al morții. Cei care au ajuns la punctele stabilite pentru traversarea Nistrului au fost percheziționați și jefuiți de tot ce mai aveau asupra lor, în special, bani și bijuterii. Mulți au fost nevoiți să-și abandoneze bagajele fiind în imposibilitatea de a le căra dincolo de Nistru. Procesul deportării s-a desfășurat până la sfârșitul lunii decembrie. Din ghetourile din Chișinău și Cernăuți deportarea a început în prima decadă a lunii octombrie. La data de 9 octombrie s-a declanșat acțiunea de deportare a evreilor din sudul Bucovinei. Respectiv din Suceava și împrejurimi, din Câmpulung Moldovenesc și împrejurimi, din Vatra Dornei, Rădăuți, Gura Humorului ș.a.m.d. peste 26 000 de suflete.

La data de 5 noiembrie 1941 autoritățile din Dorohoi dau de știre că populația evreiască urmează a fi deportată și din acest județ. Deportarea s-a desfășurat în zilele de 7-13 noiembrie. Evreii au fost îmbarcați în vagoane de vite, câte 50 de persoane într-un vagon. În total din județ s-au deportat în jur de 9 000 de persoane printre care bătrâni, copii, oameni suferinzi, majoritatea femei căci bărbații erau la muncă obligatorie.

Conducerea Federației Uniunilor de Comunități Evreiești din România aflând de tragedia evreilor din Basarabia, Bucovina de Nord și de Sud, din județul Dorohoi și ținutul Herța s-a adresat cu memorii disperate Conducătorului statului cerând oprirea deportărilor. Dr. W. Filderman președintele F.U.C.E.R. a transmis trei memorii lui Ion Antonescu, în zilele de 9, 11 și 19 octombrie 1941. În memoriul din 11 octombrie, Filderman arăta că ce se întâmplă cu evreii din Basarabia „este moarte, moarte, moarte, fără vină, fără altă vină decât aceea de a fi evrei”. În final Filderman îl implora pe mareșal să nu permită „ca o asemenea zguduitoare tragedie să se săvârșească”¹. După declanșarea deportării evreilor din sudul Bucovinei, Filderman s-a adresat cu un nou memoriu, subliniind gravitatea și ilegalitatea acestei noi măsuri ².

¹ *Idem*, p. 189 – 190.

² ANIC, fond P.C.M. Cabinet, dosar 104 / 1941, fila 142. Vezi și Lya Benjamin, *Prigoană și rezistență în istoria evreilor din România, 1940 – 1944*, p. 375 – 383.

domnul maior *17.XII.1941* *primit* *de la* *maior* *17*

**PRESEDINTIA
CONSILIULUI DE STAT**
MINISTERUL CIVIL MILITAR
ADMINISTRAREA ROMANIEI
PRIMIT: LA BUCOVINA
No. *16473* Data *19.XII.94* ora ____ m. ____

TIMBRATA 2 FISCAL 1 AVIAZIE = RP 20 CUVINTE =
DOMNULUI MARESCAL ANTONESCU CONDUCATORUL
STATULUI BUCURESTI = - *17.XII.26.XI.94*

Exped. Nr. 26.11.94
de plecare dupa
familia
evacuata *17.12.94*

DOROHOI 1763 94 22 11 = ____ cl. ____ cuv. ____ data ____ ora ____ m. ____ timpul ____
data ____ ora ____ m. ____ timpul ____

EVREII EVACUATZI DIN ORASELE SAVENI , DARABANI , MIHAILENI SI RADAUTZI
DIN JUDETZUL DOROHOI INTOPCANDU NE IN ORASUL DOROHOI DELA MUNCA DE FOLOS
ORSTESC AM GASIT FAMILIILE NOASTRE SOTZII SI COPII EVACUATZI INTRO
DIRECTIE ORDONATE DE AUTORIZATZI , VA RUGAM SA BINEVOITZI A DISPUNE SAU
SA NI SE READUCA FAMILIILE IN DOROHOI DACA ESTE POSIBIL SAU SE FIM SI NOI
TRINISI ACOLO UNDE AU FOST TRIMISE SOTZIILE SI COPII NOSTRI IN NUMELE A
TREISUTE EVREI INTORSI DELA MUNCA DE FOLOS ORSTESC = HAIK BUIMOVICI =

p. Confermate,

Form. 319 (1-4X 1941) 1939. C. 31.142 - M. U. - Suprimarea Tajlor

Până la sfârșitul lunii decembrie când, din ordinul mareșalului, s-au suspendat temporar deportările, în Transnistria au fost deportați între 150 000 – 180 000 de evrei. În primăvara anului 1942 acțiunea a fost reluată.

Acest nou val de deportare a vizat în primul rând evreimea din Cernăuți unde au mai rămas în jur de 19 000 de evrei. În iunie 1942 de aici au mai fost deportați în jur de 5 000 de evrei printre care alienați mintali, bătrâni din azil, invalizi de război, pensionari, femei cu copii mici, femei gravide, bolnavi din spitale, tuberculoși ș.a. Condițiile de deportare au fost la fel de inumane ca și cele din anul precedent. Tot în această perioadă s-au mai deportat peste 400 de evrei din Basarabia ¹.

Deportări în Transnistria au avut loc și din Vechiul regat și sudul Transilvaniei, chipurile pe motive de infracțiuni. La 3 septembrie 1942 în București au fost arestați spre deportare în Transnistria 395 de evrei învinuiți pentru cererea de repatriere în U.R.S.S.. De-a lungul drumului li s-au mai adăugat și alte grupuri ajungându-se la cifra de 578. Odată cu ei au fost deportați și 407 evrei internați în Lagărul de la Tg. Jiu și peste 550 de evrei suspecți de comunism. La 22 septembrie au fost expediați 148 de evrei, împreună cu familiile lor pentru absența de la munca obligatorie. Au mai fost deportați un număr de evrei pentru convertirea la religia reformată. Toate aceste deportări au avut loc din ordinul Conducătorului statului. Scopul deportării nu a fost numai nerespectarea legilor ci și „degajarea centrelor aglomerate de elemente iudaice parazitare care trăiesc din înfrângerea legilor de economie și de ordine internă” ². Deportările în masă au fost suspendate la sfârșitul lunii octombrie 1942.

3.6.8. Transnistria

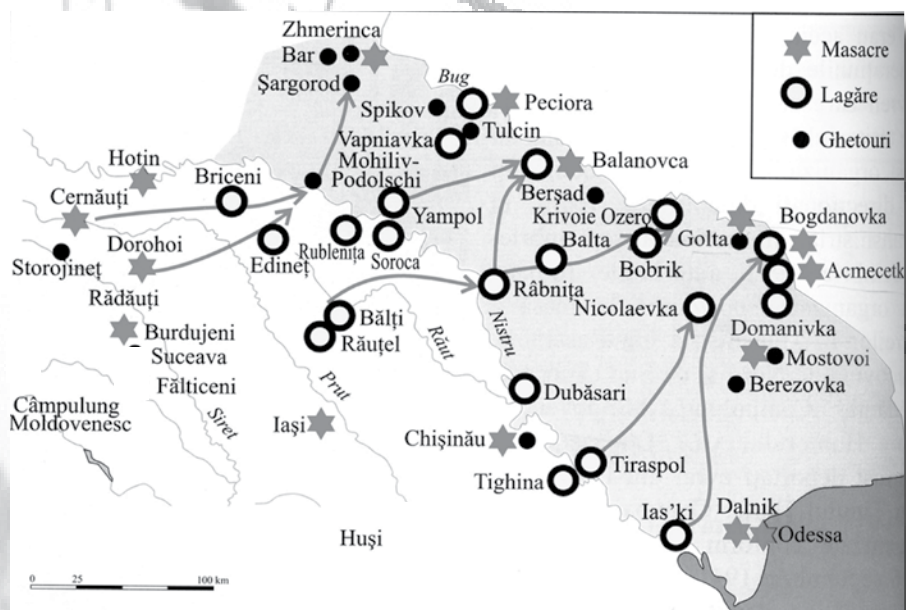
Repere geografice

Teritoriul Transnistriei s-a întins între fluviile Nistru și Bug, ocupând o suprafață de cca. 40 000 km². Cea mai mare parte a provinciei a fost încorporată în Republica Socialistă Sovietică Moldovenească: partea de Nord-Vest a aparținut Republicii Socialiste Sovietice Ucrainene. Avea în jur de 2 500 000 de locuitori; majoritatea ucraineni (1 070 000), ruși, evrei (300 000), români (290 000) și germani.

¹ Această nouă măsură de deportare a fost discutată în ședința Consiliului de Miniștri din 28 mai 1942. Publicat în *Problema evreiască*, p. 401 – 403.

² ANIC, Fond PCM, ds. 279/1942, f. 59. Vezi și *Legislația antievreiască* p. 231.

Transnistria și localități din Basarabia, Bucovina și Moldova afectate de deportări și pogromuri

Localitatea cea mai importantă a provinciei a fost Odessa, cu o populație evreiască însemnată, având o bogată tradiție cultural-spirituală iudaică.

Pornind războiul pentru recucerirea Basarabiei și Bucovinei de Nord Antonescu avea în plan și încorporarea Transnistriei, fapt confirmat printre altele și de „Jurnalul de război” al Comandamentului Armatei 11 germane. Astfel la 19 august 1941 comandantul Von Schobert scria Înalțului Comandament al Armatei de uscat următoarele: „Potrivit informațiilor confirmate în repetate rânduri, România considera Ucraina de Vest până la Bug drept teritoriu de interes românesc. Acest lucru se manifesta îndeosebi în cadrul propagandei românești [...] România încearcă să exploateze Ucraina de Vest și din punct de vedere economic”. În încheiere Comandantul german solicita ca: „în vederea prevenirii divergențelor și neînțelegerilor” să se realizeze cât de repede posibil „delimitarea intereselor germane și române în Ucraina de Vest”¹.

Așadar, interesele lui Antonescu nu se limitau la redobândirea Basarabiei și Bucovinei de Nord cum, susțin astăzi unii istorici și oameni politici sau chiar juriști care încearcă să reabiliteze personalitatea mareșalului. Se trece sub tăcere ambiția Conducătorului de a anexa un teritoriu străin asupra căruia România nu avea nici un drept; teritoriu care din ordinul lui a fost transformat într-un imens lagăr de exterminare a zecilor de mii de evrei mânați spre malurile Bugului.

În legătură cu planurile expansioniste urmărite de Antonescu în războiul alături de Germania nazistă este relevantă printre altele și următoarea declarație făcută de el în ședința Consiliului de Miniștri din 6 septembrie 1941: „Scopul nostru trebuie să fie ca să se întemeieze Statul Galiției (zonă din Europa Centrală, la nord de Carpați, împărțită după 1945 între Polonia și Ucraina), care să facă trăsătura de unire între noi și germani, iar această Galiție să fie curățată de jidani și de slavi, așa cum lupt eu acum ca să curăț de jidani și de slavi Basarabia și Bucovina. În felul acesta se va trage o linie de despărțire de la Marea Baltică până la Marea Neagră între noi și masa slavă”².

Începutul calvarului

Regimul de exterminare a deportaților evrei a continuat, în Transnistria.

¹ Ottmar Trașcă, Dennis Deletant, *Holocaustul din România în documente ale celui de-al III-lea Reich 1940 – 1944*, Editura Dacia, Cluj – Napoca 2006, p. 70 – 71.

² *Problema evreiască*, p. 301 – 302.

172
Copie după ord. secret al Guvernământului Basarabiei
no. 368/c/941 către Prefectura jud. Soroca. -

...

472
Cu ocazia operațiunii ultime de curățire a
pământului basarabiei de evrei, atrag serioasă
atențiune asupra următoarelor:

Curățirea va fi totală, nefiind îngăduit sub
nici un motiv, ca după ce operațiunea va fi în-
cheiată, să se mai găsească pe teritoriul vr'un
evreu, indiferent din ce cauză. În consecință, se
vor lua măsuri de strângerea lor de peste tot
(dela munca de folos obștesc, împrumutați la Germa-
ni etc.) din călcarea acestei dispozițiuni vor
decurge grave răspunderi și sancțiuni.-

General/sa/ G.Gh.Voiculescu.

pentru conformitate

E. Spevacov

E. Spevacov

Pe o toamnă ploioasă, cu drumuri desfundate evreii erau goniți, pe jos spre malurile Bugului. Bătrânii, bolnavii, femeile și copii cădeau pe drum de oboseală și de foame. Și cine cădea, conform ordinului Marelui Cartier General, era împușcat pe loc. Mulți au murit înnecați în noroiul cleios din care nu și-au mai putut scoate picioarele. Pe drumurile străbătute de ei au rămas înșirate mii de cadavre neîngropate. Fapt recunoscut de însuși Ion Antonescu când afirma în Consiliul de Miniștri din 13 noiembrie 1941: „Am destule greutăți cu acei care i-am dus pe Bug. Numai eu știu câți au murit pe drum”¹.

De asemenea, ministrul Franței din București, J. Truelles, nota la 10 noiembrie 1941: „Deportații ajunși pe teritoriul Transnistriei parcurg pe jos câte 15-20 km pe zi. Bineînțeles că nu primesc nici un fel de hrană și nemaiaivând bani, nu pot cumpăra nimic. Unii ofițeri constrâng fetele tinere să se prostitueze pentru o bucată de pâine. Cadavrele rămân pe marginea drumurilor. Doar cei mai puternici bărbați și femei, pot rezista la aceste încercări”².

Condițiile de viață

Pe teritoriul Transnistriei, evreii au fost răspândiți în peste 100 de localități. Au fost concentrați în ghetouri și lagăre unde au stat în condiții inumane.

În ghetou au stat în locuințele părăsite de evreii localnici care fie că au reușit să fugă înainte de intrarea trupelor germane și române în Transnistria, fie că au fost prinși de ei și executați. Multe din locuințele respective erau avariate de bombardamente. Deportații au fost înghesuiți în camere mici și insalubre. Câte 20-30 de persoane dormeau pe podea, fără saltele, înveliți cu cârpe. Nu exista posibilitate de încălzire, nu erau instalații sanitare. În iarna grea a anului 1941-1942, în condițiile lipsei totale de igienă și de alimente, bolile au început să secere sute și mii de vieți. În special a făcut ravagii tifosul exantematic. În încăperi umede de subsol zăceau nenumărați bolnavi laolaltă cu muribunzi și cu cadavre.

Nu exista nici o posibilitate pentru o elementară îngrijire medicală, nu existau medicamente. Lipseau alimentele necesare celor care cât de cât și-au revenit din boală.

¹ *Idem*, p. 337.

² *Martiriul Evreilor din România 1940 – 1944. Documente și mărturii*. Editura Hasefer, București, 1991, p. 176.

Ghetouri și lagăre în Transnistria.
(Listă reprodusă după un document din epocă)

Alexandrovka	Crișopol	Murafa
Ananlev	Chirnasovka	Mișcovka
Akmicetka	Crasnoje	Nicolaevka
Arva	Ciorna	Nimraț
Balanovka	Dubasari	Nesterovca
Balta	Djurin	Obodovka
Balki	Dimidovka	Odessa
Bar	Derebcin	Ozarineț
Bogdanovka	Domanovka	Olgopol
Budi	Frunză	Olianița
Bondarovka	Golta	Ostia
Bucov	Gorai	Pavlovka
Birzula	Grabivț	Pasiuka
Britovka	Grosolovo	Popivitz
Brallov	Hrinovka	Pankovka
Berșad	Halcinți	Peciora
Briceni	Ivășcăuta	Rîbnița
Cetvartinovka	Israelovka	Raschstadt
Cicelnic	Iampol	Savrani
Cerneț	Iaroga	Sumilova
Cazaciovka	Iarișev	Sargorod
Capustiani	Kolosovka	Suha-Balka
Capusterna	Kopalgorod	Stanislovcek
Cariera de piatră	Ladijn	Stefanca
Carlovka	Lohova	Slivina
Cariskov	Lozova	Skazineț
Codima	Lucineț	Slidi
Cuzminț	Lucinik	Tatarovka
Conotcăuți	Malo-Kiriuka	Tulcin
Cucavka	Manikovka	Tivrin
Chianovka	Marinovka	Tiraspol
Clocotma	Moghilev	Trostineț
Crivoje-Ozero	Moloknia	Verhovka
	Mostovoi	Tropava

Conform mărturisirilor generalului C. Tobescu, „condițiunile de viață în care evreii din Transnistria au fost puși, au fost foarte grele. Ei nu au avut nici hrană suficientă, nici posibilități de locuință. Asistența medicală a fost de asemenea redusă. Din această cauză ei au fost decimați de boli. Răspunderea acestei situații, eu cred că revine organelor administrative din Transnistria. Respectiv guvernului și prefecților”¹.

În ghetou s-a aplicat un regim sever cu numeroase restricții. Evreii nu aveau voie să părăsească ghetoul fără autorizație. Încălcarea acestei prevederi atrăgea după sine împușcarea pe loc. Locuitorii ghetoului erau obligați să poarte pe haină semnul distinctiv, Steaua lui David, și să aibă asupra lor actul de identitate eliberat de autoritatea locală. Cu supravegherea lor erau însărcinate unitățile de jandarmi aflate în fiecare localitate.

Paralel cu ghetourile a funcționat și un sistem de lagăre: de muncă, de exterminare, pentru internații pe motive politice. De regulă, lagărele erau împrejmuite cu sârmă ghimpată, iar paza era înarmată. Internații, în cele mai multe cazuri, au fost cazați în grajduri sau cocine de porci aflate pe fermele fostelor colhozuri. Hrană nu se dădea în lagăr. Fiind așezate în preajma unor sate, cu îngăduința sentinelor (de regulă mituite) internații dădeau sătenilor, peste sârma ghimpată, diferite obiecte ce mai aveau asupra lor, țăraniilor oferind în schimb ceva alimente. Când nu mai aveau ce da, se furișau sub gard și cerșeau. Printre lagărele de exterminare cele mai cumplite erau lagărele de la Peciora și Acmețetka. Aici evreii erau lăsați să moară prin inaniție. Situația celor internați aici a fost cea mai tragică. Un regim „special” au cunoscut cei din lagărul de la Vapniarca unde erau internați evreii suspecti din punct de vedere politic. Internații la Vapniarca au fost hrăniți cu mazăre furajeră alterată. Din cauza acestui aliment mulți s-au îmbolnăvit grav și au rămas cu picioarele paralizate pentru toată viața. În Trihati, Varvarovca, Tulcin și Nicolaev funcționau lagăre de muncă. Munca era de exterminare fizică. Cine nu rezista era împușcat.

Despre felul cum trăiau și cum mureau evreii în Transnistria a scris în termenii următori un funcționar de la Ministerul de Externe trimis la fața locului în calitate de observator: „în ghetouri am găsit mari mutilați de război, invalizi, văduve și orfani fără nici un sprijin. Le este cu desăvârșire interzisă corespondența. O parte din familie se găsește internată într-un lagăr, iar tatăl și un copil în alt lagăr.

¹ *Lotul Antonescu*, p. 281.

Ultimul drum în lagărul de la Vapniarca. Linogravură de Aurel Mărculescu.

Gravura în metal

Scene din viața internaților în lagărul de la Vapniarca. Gravura în metal.

Foarte mulți mi-au comunicat că au fost ridicați de autoritățile din țară fără cercetări și trimiși direct în lagăre, fără ca aceștia să fi avut vreo activitate subversivă. Mă întreb, cum se poate gândi cineva că acești oameni trebuie să se alimenteze singuri când nu câștigă nici măcar o pâine. În lagăre sunt o mulțime de copii orfani ai căror părinți au murit de tifos exantematic. Ei circulă ca să cerșească. Au nevoie urgentă de hrană, medicamente, îmbrăcăminte, paie, așternuturi și locuințe mai bune”¹.

Autoritățile antonesciene au condamnat la moarte deportații în Transnistria prin înfometare, istovire fizică și psihică, expunându-i la vicisitudinile gerului din stepa ucraineană, la boli incurabile. În iarna anului 1941-1942 cei mai mulți au murit de tifos exantematic, dezinterie și T.B.C. Dar pe lângă aceste metode de asasinare pe cale „naturală”, în nenumărate locuri au fost organizate exterminări fizice în masă.

Masacre

Odessa. Prima exterminare în masă pe solul Transnistriei, executată din ordinul mareșalului Antonescu, a avut loc la Odessa în zilele de 23-25 octombrie 1941. A fost o măsură de pedeapsă împotriva evreilor, pentru faptul că în ziua de 22 octombrie sectorul central și partea dreaptă a clădirii în care s-a stabilit Comandamentul trupelor române la Odessa a explodat omorând 16 ofițeri români, inclusiv comandantul militar al orașului, generalul Ion Glogojan, patru ofițeri germani de marină, 46 de membri ai forțelor armate române și mai mulți civili. În comiterea acestui act terorist evreii nu au avut nici un amestec. Clădirea în care s-a stabilit Comandamentul militar român a fost sediul NKVD-ului. Sovieticii la retragerea din oraș au minat-o. Deși românii au fost avertizați de acest fapt, ei nu au acordat atenția cuvenită informației respective. De îndată ce mareșalul Antonescu a aflat de explozie, a dat ordin autorităților militare românești aflate la Odessa ca pentru înfricoșarea populației să fie aplicate cele mai drastice măsuri împotriva evreilor și a comuniștilor suspecti. Conducătorul statului a cerut ca pentru fiecare român mort să fie împușcați 200 de evrei și pentru fiecare rănit 100 de evrei². Evreii au fost arestați, împușcați și spânzurați în piețele publice din Odessa. Peste 20 000 de evrei au fost încolonați și mânați în afara orașului unde au fost înghesuiți în nouă magazine cărora li s-a dat foc. Clădirile au fost păzite de jandarmi pentru ca nu cumva să evadeze vreun evreu.

¹ *Problema evreiască*, p. 542-545.

² *Idem*, p. 332.

DI. Mareșal Ion Antonescu, conducătorul statului: [...] Cu evreii de la Odessa, ceea ce s-a întâmplat s-a întâmplat: de acum înainte să se pună regulă.

Represiunea a fost destul de severă?

DI. prof. Gh. Alexianu, guvernatorul Transnistriei: A fost domnule mareșal.

DI. Mareșal Ion Antonescu, conducătorul statului: Ce înțelegeți prin "destul de severă?"

Dv. sunteți cam miloși cu alții, nu cu neamul românesc.

DI. prof. Gh. Alexianu, guvernatorul Transnistriei: A fost foarte severă, domnule mareșal.

DI. Mareșal Ion Antonescu, conducătorul statului: Am spus să se împuște câte 200 evrei pentru fiecare mort și 100 evrei pentru fiecare rănit. S-a făcut așa?

DI. prof. Gh. Alexianu, guvernatorul Transnistriei: Au fost și împușcați și spânzurați pe străzile Odesei.

DI. Mareșal Ion Antonescu, conducătorul statului: Să faceți așa, pentru că eu răspund în fața țării și a istoriei.

(Extras din Stenograma Consiliului de Miniștri din 13 noiembrie 1941)

Cei închiși au ars de vii. O magazie, la dorința conducătorului statului, a fost aruncată în aer după modelul clădirii Comandamentului. Represaliile nu s-au oprit aici. Tot din ordinul conducătorului statului, în decembrie 1941 și ianuarie 1942 zeci de mii de evrei din Odessa au fost deportați în lagărele morții din Transnistria unde și-au găsit sfârșitul cel puțin jumătate din ei.

În perioada 18 octombrie 1941 - mijlocul lui martie 1942 militarii români din Odessa ajutați de jandarmi și poliție au ucis cel puțin 25000 de evrei și au deportat 35000 ¹. Alte mii de evrei din zona Odessa au fost omorâți în ghetourile din județul Golta.

Districtul Golta. O altă crimă abominabilă petrecută pe teritoriul Transnistriei în perioada guvernământului regimului Antonescu s-a petrecut în județul Golta lângă Bug, de la sfârșitul lui decembrie 1941 până în aprilie 1942. „Sub comanda prefectului Isopescu, locotenent-colonel al Jandarmeriei, Golta a devenit «Regatul Morții». Aici s-au aflat cele trei mari lagăre de exterminare: Bogdanovca, Dumanovca și Acmecețca. Cam 10 000 de evrei localnici, 30 000 din Basarabia și 65-70 000 din Odessa și din județele din sudul Transnistriei au fost închiși în aceste lagăre” ². Condițiile de viață erau insuportabile. Oamenii erau înghesuiți în grajduri, cocini și barăci. Un mare număr trăia sub cerul liber. Prezența acestei mase evreiești a provocat multe greutăți autorităților locale. De aceea mareșalul Antonescu a dat mână liberă pentru lichidarea evreilor. Astfel în jur de 48 000 de evrei au fost împușcați la Bogdanovca, 18 000 la Dumanovca și câteva mii la Acmaecetca ³.

Berezovca. Dacă în județul Golta execuțiile a zeci de mii de evrei au fost operate din ordinul autorităților antonesciene în județul Berezovca acționau germanii. Conform unui raport al Marelui Stat Major adresat conducătorului statului în mai 1942, în cursul lunilor martie-aprilie, poliția germană din Berezovca a executat 4 047 evrei. Cadavrele lor au fost arse. Mareșalul Antonescu a pus următoarea rezoluție: „Nu este în atribuția Statului Major ca să se îngrijoreze de această problemă” ⁴.

Soarta evreilor predați unităților SS de dincolo de Bug

¹ CISHR, p. 150.

² *Idem*, p. 149.

³ *Idem*, p. 146-147.

⁴ *Martiriul evreilor*, p. 195.

*Portret de deportată de Arnold Dagani realizat cu numele unora din victime
ale regimului de exterminare din lagărul de la
Mihailovka (lagăr aflat dincolo de Bug)*

Lotul evreilor deportați din Bucovina în Transnistria în vara anului 1942 a fost aproape în întregime predat autorităților naziste aflate dincolo de Bug. Aici se construia o șosea de importanță strategică pentru naști, care lega Polonia de Ucraina de Sud. Și aici, ca peste tot în lagărele de muncă naziste, condițiile erau de exterminare fizică. Oamenii erau puși la munci peste puterile lor, iar când nu mai rezistau erau împușcați pe loc și aruncați în gropi comune. Chiar dacă asasinii au fost SS-iști autoritatea antonesciană nu poate fi absolvită de complicitate. Guvernatorul Transnistriei, Gh. Alexianu, era în cunoștință de cauză cu privire la faptul că pe evrei dincolo de Bug îi așteaptă moartea sigură. Și totuși mii de evrei au fost predați. Toți au fost uciși.

Au supraviețuit doar cei care au reușit să evadeze. Printre supraviețuitori s-a aflat pictorul și scriitorul Arnold Dagani care în jurnalul intitulat „Groapa este în livada de vișini” a imortalizat viața și moartea evreilor în lagărele de dincolo de Bug.

Faptele demonstrează din plin că deportarea evreilor în Transnistria a fost concepută de autoritățile antonesciene ca o variantă locală a „Soluției finale”. Evreii au fost trimiși în Transnistria ca să moară nu ca să supraviețuiască. Conform unor calcule în Transnistria au fost lichidați între 115 000 și 118 000 de evrei locali și între 105 000 – 120 000 de evrei români au fost omorâți sau au pierit din cauza condițiilor de viață impuse în lagăre și ghetouri ¹.

Deportările în masă au fost suspendate la sfârșitul anului 1942. În cursul anului 1943 au mai fost cazuri de deportări individuale. Așa spre exemplu, în mai 1943 a fost deportat dr. W. Filderman. La sfârșitul anului 1943, începutul anului 1944 s-au aprobat unele repatrieri. Cu această ocazie au revenit 1800 de copii orfani care și-au pierdut părinții în Transnistria..

Printre cei supuși regimului de exterminare în Transnistria au fost și mii de familii de romi deportați acolo din ordinul mareșalului Ion Antonescu, pe parcursul anilor 1942-1943.

Deportarea a început la 1 iunie 1942 cu romii nomazi. Ei au fost mânați, ca și evreii, pe jos sau cu căruțele, astfel că deplasarea a durat câteva săptămâni. Prima etapă a acestei deportări s-a încheiat la începutul lunii octombrie 1942.

¹ CISHR, p. 388.

La Bug, în lagărul mare

La Bug, în lagărul mare,
Acolo tatăl meu șade.
Șade, șade și gândește
Inima i se-mpietrește.
Arde, arzi, steluța mică,
A Domnului lumânărică,
Iară tu, pasăre neagră,
Neagră ca mormântul, oarbă,
Zboară la frații mei,
Spune cui o vrea s-asculte
De necazurile multe,
Că cei răi pe toți ne-au prins,
Ne-au bătut și ne-au închis,
După porți ne-au ferecat,
Drumurile ne-au furat,
Să nu putem să plecăm,
De văzut să ne vedem.
Doamne, mult zic Doamne,
Dumnezeu pare că doarme,
Cu capul pe mănăstire
Și de mine n-are știre,
Doamne, mare Dumnezeu,
De ce vrei tu capul meu ?

Ando Bug, lagro baro

Ando Bug, lagro baro
Beșel muro dadorro
Beșel, beșel, goghi del,
O ilo pharo kerel,
Thabol, thabol cerheniorri,
E Devleski momeliorri,
Thai tu, ciriklorro,
Kalo sar o phuw korro,
Ja me phralenghe
Ja vaker e manușenghe
Mothol bibaht e romenghe
E gage amen astarde
Marde thai adai ligarde
Phande amen udarențar
Mekhen amen dromențar
E lagărostar nanai te jas
Phralen, phenien ni mai dikas
Devla, baro Del, phenau,
Phen manghe, so te kerau,
Tu soves pe kangheri,
Na vasdes pe muro ghi,
Ay, Devla, ay Devlorro,
Sosche has muro șero ?

(Baladă culeasă în 1972 de la Ioana Albineț din Tulnici, județul Vrancea)

Până la data respectivă au fost deportați 11441 nomazi (2352 de bărbați, 2375 de femei și 6714 copii)¹.

Romii sedentari (în total 12497 de persoane) au fost deportați între 12-20 septembrie 1942². La deportările în masă s-au mai adăugat și cazuri individuale, în special în anul 1943. Numărul total al celor deportați a depășit cifra de 25.000³. Condițiile de existență în Transnistria au fost foarte dure. Romii au fost condamnați, ca și evreii, la moarte de foame, de boli și de frig. Numărul celor pieriți în aceste condiții se ridică la aproximativ 11.000 de persoane⁴.

3.6.9. Respingerea planului de deportare a evreilor din Vechiul Regat și sudul Transilvaniei (1942-1943)

Politica de purificare etnică promovată de regimul Antonescu nu a vizat doar populația evreiască din Basarabia și Bucovina. Necesitatea expatrierii treptate a tuturor evreilor din teritoriile românești a fost pusă în discuție de Conducătorul statului încă în ședința Consiliului de Miniștri din 15 februarie 1941 în termenii următori: „evreii băștinași care se găseau în România în 1913 vor fi tratați într-un anumit fel; despre ei va fi vorba la urmă, după ce va fi curățită țara de ceilalți evrei și anume de evreii intrați în Muntenia, Moldova, Transilvania și Bucovina în timpul primului război mondial; de cei care au invadat țara după 1918, cărora tratatul minorităților le-a impus un regim de favoare”⁵. Prin această declarație Conducătorul statului i-a scos abuziv pe evreii din Basarabia, Bucovina și Transilvania din rândul cetățenilor români, declarându-i invadatori.

În 1942 mareșalul revine asupra problemei purificării etnice la scara întregii țări declarând că va trece peste toți și peste orice greutate pentru a purifica total nația de această neghină⁶, respectiv evreii.

¹ *Idem*, p. 232.

² *Ibidem*.

³ *Idem.*, p.234.

⁴ *Idem.*, p.245.

⁵ *Problema evreiască*, p. 190

⁶ Din rezoluția pusă de Ion Antonescu (10 septembrie 1942) pe referatul întocmit de Institutul Central de Statistică privind diferența între situația numerică a evreilor cf. recensământului din 1941 și cel din 1942. *Problema evreiască*, p. 107.

*La policlinica evrească din București, bolnavii erau avertizați:
"Nu comentați evenimentele politice și militare!" -1943*

În acest context Antonescu cedează în fața presiunii germane și acceptă planul general de deportare a evreilor la Belzec, unul din cele mai dure lagăre naziste de exterminare. Astfel SS Hauptsturmführer dr. Gustav Richter, consilierul pe problema evreiască al Ambasadei germane din București, a obținut, în vara anului 1942, un document, în scris, din partea vice-prim ministrului Mihai Antonescu, pentru deportarea evreilor din România. Evreii află despre acest plan dintr-un articol publicat de Gustav Richter în „Bukarester Tageblatt” (oficiosul Ambasadei germane din București) intitulat semnificativ „Rumänien wird Judenrein” (România va fi curățată de evrei, n.n.). Diplomatul german s-a angajat față de poporul român că până în toamna anului 1943 România va fi curățată de evrei.

Deportarea trebuia să înceapă cu evreii din vestul Transilvaniei, din Banat, din orașele Turda, Arad și Timișoara. Pregătirile pentru deportare au fost intense. De fapt încă din mai 1942, Conducătorul statului a cerut efectuarea unui recensământ de sânge evreiesc pentru a avea o evidență clară asupra situației populației evreiești în eventualitatea trecerii la deportarea generală.

În același timp, personalități importante din România și din străinătate au intervenit pe lângă Conducătorul statului cerându-i să amâne aplicarea planului. Asemenea măsură arăta, I. Maniu, ar putea afecta grav interesele viitoare ale României. Până la urmă deportarea evreilor s-a amânat. Dar probabil nu intervențiile au fost hotărâtoare pentru decizia luată. Intervenții s-au făcut și în 1941 și totuși guvernării nu s-au lăsat convinși să oprească acea acțiune criminală care a dus la moartea în Transnistria a zeci de mii de evrei, în special din Basarabia și Bucovina.

Acum, în 1942 conjunctura internațională era alta. Nu mai exista o certitudine de neclintit în legătura cu victoria în război a Germaniei naziste. De aceea s-a hotărât să se acționeze cu mai multă prudență pentru „soluționarea problemei evreiești”.

La scrisoarea în care directorul general al căilor ferate anunța Consiliul de Miniștri că Berlinul dorește să afle când începe deportarea evreilor din România, se răspunde: „În Consiliul de Miniștri din 13 octombrie 1942 s-a hotărât sistarea deportărilor”¹.

Dacă regimul Antonescu a renunțat la deportarea evreilor la Belzec, a făcut-o nu pentru a salva evreii, ci pentru a se autosalva. Întrebări relevante în acest sens următoarele declarații făcute de Conducătorul statului la 20 aprilie 1943:

¹ ANIC, fond P.C.M., dosar 342 / 1942. *Vezi și Problema evreiască*, p. 466.

Decret-Lege pentru recensământul locuitorilor având sânge evreiesc

Art. 1 Toți locuitorii țării având sânge evreiesc indiferent de cetățenia lor, sunt obligați să se prezinte la sediul central al evreilor din România, în fiecare capitală de județ, spre a primi un formular tip "Foaie de recensământ pentru locuitorii având sânge evreiesc", pe care îl vor completa.

Termenul de predare al formularului completat expiră la 20 februarie 1942.

Art 2 Sunt obligați să se declare aceia care au amândoi sau unul din părinți sau unul din bunici din partea tatălui sau al mamei de sânge evreiesc.

Art 3 Sunt considerați părinți și bunici de sânge evreiesc aceia care aparțin sau au aparținut vreodată religiei mozaice, sunt sau au fost înscrși vreodată la o comunitate izdraelită.

Copiii având sânge evreiesc și nebotezați în religia creștină până la vârsta de un an se consideră că au aparținut religiei mozaice.

Art. 5 Cei care nu vor completa declarațiile cerute de art.1 în termenul văzut mai sus sau care vor da declarații false vor fi pedepsiți cu 10 ani închisoare și 200 mii lei amendă

București 16 decembrie 1941.

Monitorul oficial partea I nr.299, 17 decembrie 1941 p7844.

17

CENTRALA EVREILOR DIN ROMÂNIA	
RECENSĂMÂNTUL PENTRU LOCUITORII AVÂND SÂNGE EVREESC	
CONF. DECRET-LEGE NR. 3 419, PUBLICAT ÎN MONITORUL OFICIAL NR. 299/1941	
ADEVERINȚĂ Nr. 1838	
S'A PRIMIT DE NOI, COMPLETATĂ, FOAIA DE RECENSĂMÂNT	
A DECLARANTULUI <u>SERMAN MARCU</u>	
DOMICILIAT ÎN <u>IAȘI</u> STR. <u>ALB</u>	
Nr. <u>25</u>	
SEMNATĂ DE: <u>SERMAN MARCU</u>	
PARINTELE PĂRINTELE	
LA DATA DE <u>5 Iunie 1942</u>	

La orice razie evreii erau obligați să prezinte aceasta adeverință.

„Soluția cea mai radicală ar fi să iau toți evreii și să-i trec peste graniță [...] Eu lupt să câștig războiul dar se poate întâmpla să-l câștige democrațiile. Și noi știm ce înseamnă democrația: înseamnă iudeocrație. Și atunci să expun eu ca generațiile viitoare ale neamului să fie pedepsite fiindcă printr-o asemenea măsură a mea au fost scoși evreii din țară?”¹.

Renunțarea la ideea deportării a asigurat supraviețuirea unei importante părți a evreilor din Vechiul Regat și sudul Transilvaniei, dar acest fapt nu poate diminua, dimensiunile reale ale crimelor cărora le-au căzut victimă evreii în timpul pogromurilor de la Iași, în Basarabia și Bucovina, și nu în ultimul rând, în Transnistria.

3.6.10. Transilvania de Nord. Destinația deportării – camerele de gazare

Destinul evreilor din Transilvania de Nord, intrată sub ocupație maghiară în urma Dictatului de la Viena din 30 august 1940, a cunoscut o seamă de situații specifice condiționate de noul context istoric.

Primele măsuri antievreiești au început să se aplice din toamna anului 1940, odată cu instalarea autorității hortyste. Numeroase gazete evreiești au fost suspendate, printre care și prestigiosul săptămânal „Uj Kelet” (Noul răsărit), care sub regim românesc a avut o apariție de peste două decenii. În învățământul secundar s-a introdus „numerus clausus”, iar Universitatea maghiară din Cluj nu mai primea nici un student evreu.

O formă de exterminare fizică pentru evreii din Ungaria a fost munca obligatorie, în special după intrarea Ungariei în războiul antisovietic. Din anul 1942 a început organizarea detașamentelor de serviciu pentru front, ceea ce însemna lucrări de geniu și mai ales deminări. Munca grea, alimentația insuficientă, lipsa de igienă, primejdiile deminării, bolile, tratamentul brutal din partea supraveghetorilor au determinat un procent ridicat de mortalitate, deși se acționa în spatele frontului.

Politica de eliminare totală a populației evreiești din societatea maghiară și de deportare în lagărele naziste de exterminare a fost aplicată după intrarea trupelor germane în Ungaria și instalarea de către Horty a guvernului Sztojai, la 19 martie 1944. Atunci a început promulgarea unui șir întreg de ordonanțe prin care:

¹ *Idem*, p. 511.

In localitățile din Transilvania de Nord regimul horthyst i-a obligat pe evrei, după 19 martie 1944, să poarte steaua galbenă.

-se interzicea întrebuințarea telefonului și a posturilor de radio-recepție;

-s-a introdus „numerus nullus” în barourile de avocați, în colegiile de ziariști și actori; s-a impus semnul galben care trebuia cusut pe haină;

-s-au interzis călătoriile pentru evrei și întrebuințarea mașinilor particulare sau a taximetrelor;

-s-a interzis accesul în localurile publice (teatre, cinematografe, cafenele restaurante, băi, parcuri etc.);

-s-a dispus distrugerea operelor literare ale scriitorilor evrei;

-s-au sechestrat, respectiv s-au confiscat averile mobile și imobile evreiești având o valoare mai mare de 10 000 pengö (moneda maghiară). Evreii au fost obligați să depună la băncile autorizate toate valorile lor, bijuterii, efecte, acțiuni etc.; ei puteau să păstreze asupra lor suma de maximum 3000 pengö (90 000 lei) în numerar, fiind obligați să depună restul la una din băncile autorizate.

În ziua de 17 aprilie 1944 au fost închise și sigilate magazinele evreiești, mărfurile fiind confiscate. Printr-o ordonanță specială, li s-a interzis evreilor orice ocupație care putea să le asigure un venit.

Toate aceste dispozițiuni guvernamentale au intrat în vigoare între 19 martie și 30 aprilie 1944, deci într-un interval de 6 săptămâni.

Începând cu 3 mai 1944 evreii au fost obloigați să locuiască în ghetou.

Cu excepția câtorva orașe, unde ghetourile au fost instalate în anumite cartiere, împrejmuite cu garduri de scânduri și, din care au fost evacuați creștinii, în toate celelalte centre evreii au fost masați la periferiile localităților, în fabrici de cărămidă, în șoproane sau chiar sub cerul liber. Regulamentele de ordine interioară în ghetouri aveau prevederi foarte stricte. Se preciza că tentativa de părăsire a ghetoului se pedepsește cu împușcarea; era interzis orice contact cu exteriorul; ulițele ghetoului trebuiau să rămână pustii, ș.a. Concentrarea în ghetouri s-a încheiat la 10 mai 1944.

Locuințele evreilor au fost sigilate la început, iar mai târziu întregul mobilier, toată garderoba și articolele de gospodărie au fost inventariate și expediate în depozite publice. În multe locuri li s-au confiscat chiar și actele de identitate, astfel ei au încetat de a mai fi considerați cetățeni.

Ghetouri și locuri de concentrare a evreilor, create pe teritoriul Transilvaniei de Nord de autoritățile maghiare, în ajunul deportării în lagărele naziste de exterminare (mai 1944)

Ghetouri:

Baia Mare
Berbești
Bistrița
Carei
Cenei
Cluj
Dej
Dragomirești
Gherla
Oradea
Reghin
Satu Mare
Sf. Gheorghe
Sighet
Șimleul Silvaniei
Târgu Mureș
Valea lui Mihai
Vișeu de Sus

Locuri de concentrare:

Beclean
Crasna
Halmeu
Ileanda
Năsăud
Reteag
Târgu Lăpușului

În drum spre camera de gazare

Deportările din Transilvania de Nord spre lagărele naziste de exterminare au început la 15 mai; ultimul transport a plecat la 7 iunie 1944. În funcție de mărimea lotului sortit deportării și de lungimea trenului, într-un vagon se îngrămădeau până la 80-90 de persoane. Datorită planificării asigurate de slujitorii lui Eichmann și zelului fără egal al executanților unguri, întreaga operațiune de deportare s-a încheiat într-un timp nesperat de scurt. Kurt Becher, unul din adjuncții lui Eichmann, constata: „Deportarea a 150 000 de oameni (câți au fost deportați din Transilvania) ar trebui să dureze doi ani și am făcut-o doar în câteva săptămâni pentru că am fost ajutați de unguri”.

Evreii din Transilvania de Nord au fost predați nemților la Kosice și apoi au fost dirijați spre Auschwitz, cel mai cumplit lagăr de exterminare. Un număr limitat de evrei a reușit să se refugieze ilegal în România.

Conform unor estimări statistice aproximative, în lunile mai-iunie au fost deportați din Transilvania de nord aproximativ 132 000 de evrei ¹. După război dintre aceștia s-au întors în Transilvania 15 769 persoane, iar în alte țări ale lumii au fost identificate 10 000 persoane. Cu aceste evenimente tragice s-a încheiat un capitol din istoria unei colectivități evreiești care a adus contribuții importante la modernizarea societății transilvane în special în secolele XIX și XX.

3.7. Acțiuni de salvare

Cum s-a comportat populația față de evrei în anii 30 și 40 ai secolului trecut, când regimuri naționalist-extremiste și antisemite s-au succedat la guvernarea României? Ce atitudini s-au manifestat față de prigoana, deportarea sau exterminarea evreilor? Analiza documentară, mărturiile supraviețuitorilor sau cele ale martorilor ilustrează faptul că nu se poate formula un singur răspuns la aceste întrebări.

Un aspect care trebuie avut în vedere este propaganda naționalistă și antisemită agresivă care s-a desfășurat începând cu sfârșitul anilor 20. Intelectuali cu imapct la public, lideri de opinie, oameni politici, gazete au întreținut o simbolistică naționalistă extremistă, în care elementul central nu era deschiderea constructivă spre modernizare ci orientarea pasesistă. Există în epocă o predilecție a câmpului comunicațional și cultural în a corela afirmarea identității naționale, condiție a unei României puternice, cu slăbirea sau eliminarea evreilor.

¹ CISHR, p. 388.

Inainte de intrare in camerele de gazare.

Grup de femei în drum spre muncă forțată.

Componenta antisemită era deosebit de prezentă întrucât evreul era încărcat cu multiple semnificații negative, izvorâte din prejudecăți culturale și civilizaționale: responsabil pentru întârzierea economică a țării, pentru neîmplinirile sau derapajele democrației, pentru comunism etc.¹ Au existat desigur, intelectuali sau o presă democratică reactivă la mesajele extremei dreapta. Întâlnim atitudini de reacție la antisemitism, numai că cele mai zgomotoase și cele care s-au impus și instituțional au fost în cele din urmă, mesajele nedemocrate, antisemite, antiumane. Înființarea cenzurii și eliminarea presei democratice, instituirea guvernărilor dictatoriale sau totalitare au consolidat viziunea respingerii evreului din societate.

În cele din urmă, așa numita problemă evreiască, din economică și simbolică, avea să ajungă politică. În aceste condiții, atitudinea populației la persecuțiile și agresiunile împotriva evreilor din anii 40 a fost în cea mai mare parte una de neimplicare, de pasivitate. Marea masă a martorilor tăcuți a fost formată din toți aceia care citeau articole antisemite, vedeau pe stradă manifestări antisemite, asistau la agresarea evreilor, la deportarea lor sau la munca obligatorie pe care o făceau la curățat zăpada sau măturat strada și păseau mai departe. Posibil de a fi fost tulburați în interior, de a nu fi fost de acord sau de a fi neplăcut impresionați de tratamentul la care erau obligați evreii, acești oameni nu manifestau nicio reacție publică.

Au existat și oameni care au susținut politica antisemită a statului român. Să ne amintim de aceia care în perioada guvernării legionare defilau pe stradă în uniforme verzi și intonau cântece legionare. Să ne amintim de un indicator semnificativ al epocii: la alegerile legislative din decembrie 1937, aproape un sfert din electorat a votat cu partidele extremiste: Partidul Național Creștin (O. Goga-A.C. Cuza) a obținut 9,15%, Garda de Fier 15,58%. Să ne amintim de faptul că o bună parte a intelectualității mijlocii (învățători, studenți sau clerul rural) au fost militanți activi ai mișcării legionare.

Au fost, de asemenea, oameni care s-au implicat în salvarea evreilor. Acțiunile de salvare au fost individuale și au avut în principal două categorii de actori: persoane care datorită unui anumit statut social, au putut influența salvarea mai multor vieți; persoane care au reacționat pentru a salva viața unor evrei din vecinătate sau a unor cunoscuți.

¹ Pentru naționalismul și antisemitismul cultural sau media din anii '30 ai secolului trecut a se vedea Leon Volovici, *Ideologia naționalistă și problema evreiască*, Edit. Humanitas, București, 1995, Zigu Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, Edit. Fundației Culturale Române, București, 1995.

Deși orice evreu este un Dumnezeu față de un țigan, oricine se simte omenește mai aproape de ultimul. În toate, evreii sunt unici; n-au pereche în lume gârboviți sub un blestem de care nu este responsabil decât Dumnezeu. Dacă aș fi evreu, m-aș sinucide pe loc... (Emil Cioran, Schimbarea la față a României, 1937, p. 128-134)

18

În tot acest timp lung cât o jumătate de viață, iudaismul a fost dușmanul nostru cel mai înverșunat. Nu adversar, ci dușman...Azi iudaismul este la pământ. Un splendid act de dreptate a suprimat Adevărul, Dimineața și Lupta. Restul abia în 1940 l-am putut duce la capăt, când, în calitate de Ministru al Propagandei am stârpit toate cotidienele și publicațiile săptămânale și lunare evreiești din România. Dreptul sfânt de a vorbi în numele românismului aparține exclusiv românilor...Nu vor mai exista false idealuri în artă și de cultură sub care se disimula iudaismul. (Nichifor Crainic, După douazeci de ani, Gândirea, XX, 1941, nr. 10, p. 515)

19

Nu e de ajuns să spui „Jos jidanii și înstrăinații” ci trebuie să devii tu însuși un ins în stare să înfrunți pe străini și pe înstrăinați”. (C. Noica, Limpezire pentru o Românie legionară, Buna Vestire, nr. 29 din 11 octombrie 1940)

20

Din prima categorie amintim cazul primarului orașului Cernăuți, dr. Traian Popovici, care, în ciuda ordinelor militare și a deciziilor date de Ion Antonescu, s-a opus atât creării unor ghetouri în localitate, cât și deportării evreilor. În mărturia scrisă imediat după război, Traian Popovici nota: „am curajul să mărturisesc că pe atunci credeam, ca mulți alții din această țară, că generalul Antonescu în jurul căruia se crease legenda omului de mână tare, energic, cinstit și bine intenționat, ar putea să ducă vracul unei țări avariate înspre limanuri de salvare”. Și totuși care au fost limitele acestei încrederi în guvernarea autoritară a unui regim militar, bazat pe o ideologie a naționalismului antisemit? Primarul de Cernăuți rememorează rolul valorilor spirituale ale umanismului, creștin sau laic, care i-au cimentat educația și atitudinea civică: „În ce mă privește, dacă m-am învrednicit de această tărie de a nu ceda curentului, de a mă împotrivi lui, de a fi stăpân pe voința mea, de a înfrunta pe cei mari, de a fi cu un cuvânt om, nu e meritul meu. E meritul tuturor generațiilor de popi din care mă trag și cari m-au învățat ce e iubirea de oameni, e meritul tuturor profesorilor de la liceul din Suceava, cari m-au crescut în lumina frumoaselor vituți ale clasicismului și mi-au plămădit sufletul la căldura umanității, care, neobosită, cizelează pe om și-l diferențiază de brută”¹.

În timpul Pogromului de la Iași, inginerul Grigore Profir, director al unei mori de lângă oraș, a ascuns zeci de evrei ieșeni, salvându-i astfel de la moarte. Tot aici amintim cazul Vioricăi Agarici, președinta Societății de Cruce Roșie Roman, care a organizat în gara Roman acțiuni pentru salvarea mai multor evrei aflați în „trenul morții”. Ca urmare a reacțiilor de ostilitate ale localnicilor față de atitudinea ei de a salva evrei, Viorica Agarici a demisionat din funcție și a plecat la București.

De asemenea, comandantul lagărului de la Vapniarca, Sabin Matora, a salvat viața a zeci de evrei internați în acel lagăr.

Directori ai unor instituții de cultură au refuzat să pună în aplicare legislația privind eliminarea evreilor din teatre. De exemplu, marele actor Constantin Tănase, director la teatrul de revistă, a plătit în continuare salarii unor actori evrei, iar N. Stroe a continuat să scrie texte împreună cu Vasilache, pe care le iscălea cu pseudonim.

Din cea de a doua categorie, căreia îi aparțin cazurile de solidaritate cu suferințele evreilor ale unor cetățeni, amintim doar câteva.

¹ Tr. Popovici, „*Spovedania unei conștiințe*”, în *Cartea neagră*, vol. III, p. 166.

Traian Popovici (1892-1946),
primar al Cernăuțului. A con-
tribuit la salvarea a mii de evrei
de la deportarea in Transnis-
tria.

*Diploma de Drept al popoarelor
acordată de Yad Vashem lui Traian
Popovici, pentru meritul de a fi sal-
vat vieți evreiești*

Avocata ieșeană Viorica Zosin „a mers din casă în casă, cât a putut, cu riscuri mari, să prevină pe cei amenințați a fi uciși, câteodată chiar să-i ascundă ea însăși, ajutată de alți oameni adevărați, pe unde credea ea că ar fi feriți de primejdie”¹. Tot în timpul Pogromului de la Iași, farmacistul Dumitru Beceanu a adăpostit pe cei doi salariați evrei, la care s-au mai adăugat încă 20 de evrei. În același context dramatic pentru evreii din Iași, preotul ortodox Răzmeriță și strungarul Ioan Gheorghiu au plătit cu viața pentru că au încercat să salveze evrei de la moarte.

„Au fost chiar cazuri când neevrei, încercând să salveze de la moarte pe niște evrei, au fost uciși împreună cu cei pe care doriseră să-i apere. Astfel, inginerul Naum, creștin, cumnat cu primul procuror Casian, fost asistent de chimie medicală la Facultatea de medicină din Iași și funcționar al Institutului ieșean de Igienă, cunoscut printre intimi pentru vederile sale de stânga, intervenind în apărarea unui evreu care urma să fie ucis pe strada Păcurari în dreptul Fundației Ferdinand, a fost împușcat mortal de un ofițer care i-a strigat: «Mori, câine, împreună cu jidanul pe care-l aperi». Preotul ortodox Răzmeriță a fost împușcat pe strada Sărărie pe când încerca să salveze câțiva evrei. Preotul a murit împreună cu cei pe care voise să-i ocrotească. Strungarul Ioan Gheorghiu, încercând să salveze niște evrei pe strada Zugravilor, în dreptul Rampei, a fost ucis și el de lucrători ceferiști”².

Până în vara anului 2004, 60 de români dintre cei care au salvat sau au ajutat la supraviețuirea evreilor în timpul Holocaustului, au primit din partea statului Israel titlul de *Drept între popoare*, ca însemn al recunoașterii meritelor lor de a salva fie și viața unui singur evreu în condițiile celui de al Doilea Război Mondial. Cifra în sine este mică și ea nu reflectă cu exactitate rolul pe care, într-un moment sau altul al războiului, români au intervenit pentru a ocroti viața populației evreiești.

Salvarea evreilor în pericol de a fi uciși reprezintă o temă extrem de nuanțată. Având în vedere numărul mare al victimelor, într-o primă aproximație este evident că majoritatea populației nu s-a opus la genocid. Au existat totuși și cazuri în care români s-au implicat în acțiuni de salvare. *Raportul final* al Comisiei Internaționale pentru Studiarea Holocaustului în România are un capitol dedicat acestei probleme. În acest capitol sunt ilustrate situații de salvare și, de asemenea, este Lista celor *Drepți între popoare*.

¹ Iorgu Iordan, „Memorii”, cf. CISHR, p. 300.

² Radu Ioanid, *Evreii sub regimul Antonescu*, Edit. Hasefer, București, 2006, p. 113-114.

Regina Mama Elena

*Viorica Agarici,
presedinta Crucii Rosii din Roman*

Mitropolitul Balan

*Episcopul catolic Marton
Aron*

Cetățeni români - "Drepti ai popoarelor"

Copii evrei în Holocaust

*„Oare am fost eu fericită ? Da, am fost un copil fericit, dar nu am apucat să fiu un om fericit. Nu am voie însă să mor”
(Hedi Fried)*

Planul de distrugere a poporului evreu în epoca Holocaustului, elaborat de Germania nazistă și de aliații săi nu a cruțat nici copiii. Conform planului „Soluției finale”, în lagărele naziste de exterminare fizică ei, nefiind apti de muncă, au fost primii condamnați la moarte prin gazare și prin aruncare în flăcările crematoarelor. Astfel, cei până la vârsta de 15 ani au fost destinați exterminării din oficiu. În asemenea condiții au pierit peste 1.500.000 de copii ca victime ale Holocaustului. Dintre aceștia 1.200.000 erau evrei, ceilalți fiind romi și copii handicapați mental sau fizic. Aceiași soartă au avut și copiii evrei din Transilvania de Nord aflată sub ocupația maghiară. Ei au fost deportați la Auschwitz împreună cu părinții, în mai – iunie 1944. Majoritatea absolută a copiilor până la vârsta de 15 ani a fost trimisă, încă din momentul sosirii, în camerele de gazare.

4.1 Măsuri de discriminare în România

În România, prima lovitură pe care au primit-o copiii evrei, în condițiile Holocaustului, a fost eliminarea lor din învățământul de toate gradele. *Decretul-lege pentru reglementarea situației evreilor în învățământ* stipula la articolul 3: „Cei născuți din ambii părinți evrei sau numai din tată evreu, indiferent de religie...nu sunt admiși ca elevi sau studenți în școlile românești de grad primar, secundar sau superior de stat sau particular și nici în școlile celorlalte unități etnice creștine”¹.

Copiii evrei puteau învăța doar în școli evreiești, dar certificatele eliberate de școlile respective nu aveau nici o valabilitate.

¹ M.O.P.I, nr. 240/14 octombrie 1940, p. 5867-5868.

Copiilor evrei li s-a barat, calea spre orice perspectivă de vreo carieră profesională. Ei nu aveau nici dreptul de a fi ucenici sau de a practica o meserie. Dr. Filderman, conducătorul comunității evreilor din România, a calificat toate aceste măsuri drept criminale, căci văduvirea copiilor de dreptul la învățătură echivala cu luarea dreptului la copilărie și la viață în general. Dar în ciuda tuturor restricțiilor și vicisitudinilor, copiii evrei nu puteau fi opriți să învețe carte. Relevantă în acest sens este următoarea evocare a profesorului S.M. Littman, directorul uneia din școlile evreiești care funcționau în acei ani în București:

„Felul cum au fost absorbiți elevii eliminați din învățământul de stat constituie un capitol de glorie, un miracol al perseverenței. Dar totul s-a desfășurat pe fundalul unor opresiuni, măceluri, muncă obligatorie, deportări, înscenări ale Siguranței care ajungeau până la băncile elevilor și cancelaria profesorilor. Localurile au fost rechiziționate și transformate în cazărmi pentru trupele hitleriste. Cursurile s-au ținut în vechi case de rugăciune, foste ospătării populare, pivnițe sau poduri insalubre, dar activitatea didactică a continuat în ciuda acestor greutăți și în ciuda faptului că elevii și profesorii au fost recrutați să presteze muncă obligatorie [Începând din februarie 1944 copiii evrei, indiferent că erau elevi sau nu, erau mobilizați la muncă obligatorie]. În general a fost o epocă eroică a școlii evreiești”¹.

Copiii evrei din acei ani nu s-au confruntat doar cu problema școlarizării. Ei au trăit și re trăit împreună cu părinții lor toate formele de prigoană la care a fost supusă populația evreiască. Tot atâtea fapte și evenimente pentru care copiii din epoca respectivă nu s-au mai putut bucura de frumusețile vârstei copilăriei. Anii de prigoană i-au maturizat înainte de vreme.

4.2. Victime în pogromuri

În asasinatelor organizate împotriva evreilor în vara anului 1940 nu au fost cruțați nici copiii. În județul Dorohoi, într-o comună numită Mihoreni, în ziua de 29 iunie 1940, au fost împușcați 12 evrei, printre care se aflau 5 copii. În sângerosul pogrom din orașul Dorohoi, din 1 iulie 1940, au fost uciși alți cinci copii: de doi, cinci, șase și respectiv de șapte ani. Au fost și situații în care părinții au fost împușcați în prezența copiilor lor. În perioada Statului Național Legionar, legionarii, încă înainte de Pogromul din București,

¹ Littman Sh.M., *Învățăământul evreiesc în zilele regimului fascist*, Toladot 1-2/1974, Ierusalim, p. 14-16.

Copii citind la biblioteca comunității evreiești din București anii prigoanei.

au arestat și asasinat elevi evrei din școlile evreiești bucureștene și din provincie. Dar prima vărsare de sânge de amploare au cunoscut-o copiii evrei bucureșteni în zilele pogromului din ianuarie 1941, când unii și-au pierdut părinții, frații sau rudele apropiate, iar alții au căzut ei înșiși victime măcelului alături de părinți.

Aceeași situație s-a repetat și în timpul Pogromului din Iași, din 29 iunie - 6 iulie 1941. Nu puțini copii, în special băieți, au trecut prin aceleași experiențe tragice ca și adulții. Arestați împreună cu părinții, au fost băgați în convoaie și cu mâinile ridicate au fost duși în curtea Chesturii Poliției din Iași. Mulți dintre ei au ajuns în trenurile morții, murind alături de părinți, prin asfixiere și deshidratare. Astfel, dintr-un eșantion de 3000 de morți, înscriși într-un registru al comunității evreiești din Iași, 70 au fost copii sub 18 ani. Cel mai tânăr avea 6 ani. Din totalul de peste 13.000 de evrei uciși în Pogromul de la Iași, 180 au fost copii.

Cei care atunci aveau 14 ani și au avut șansa să supraviețuiască, au rămas marcați întreaga viață de această tragică experiență. Nu întâmplător mărturisea la maturitate profesorul Radu Florian că a intrat „în viață ca adolescent prin umbra morții”. Avea 14 ani când a fost închis în trenul morții împreună cu tatăl și fratele mai mare. Cei doi au murit sub privirile lui neputincioase.

4.3. Ghettoizare și deportare.

Destinul copiilor evrei din Basarabia, Bucovina, județul Dorohoi și ținutul Herței

Pogromurile declanșate de autoritățile militare române și germane pe teritoriul Basarabiei și Bucovinei de Nord, ghettoizările și deportările din Basarabia, Bucovina de Nord și de Sud, din județul Dorohoi și ținutul Herței au distrus nu doar viața adulților, dar și a copiilor. Căci, ca peste tot, și aici unde scopul politicii Holocaustului a fost exterminarea populației evreiești, operațiunea prin definiție trebuia să cuprindă și copiii. Nu se va ști niciodată câți copii au fost uciși în timpul pogromurilor din Basarabia și Bucovina de Nord în acea vară fierbinte a anului 1941, după intrarea României în război alături de Germania nazistă și după intrarea în aceste provincii a armatelor germane și române; se știe însă că în ghetoul din Chișinău, din cei peste 10.000 de rezidenți, 2300 au fost copii; în lagărul de la Vertujeni, din cei peste 22.000 de internați, au fost peste 6.000 de copii;

Rifca Goldstein locuia la Iași, unde familia ei s-a ascuns în timpul pogromului așa cum au încercat să se salveze și alte familii. Au fost descoperiți, iar tatăl ei a fost arestat și împușcat. Mama ei a rămas la Iași împreună cu surorile și fratele ei, dar în cele din urmă Rifca a fost adusă la București, într-un orfelinat evreiesc. Aici se afla în momentul fotografierei, în 1945.

Bianca Kohn s-a născut în Iași, dar familia s-a mutat la Iacoveni. Tatăl ei a fost ucis. Împreună cu mama și fratele ei au mers la Bivolari, de unde întreaga populație evreiască a fost deportată. După război s-a întors la Iași împreună cu mama și fratele ei.

iar în alte trei lagăre de tranzit, de pe teritoriul Basarabiei (Limbrenii Noi, Râșcani, Răuței) din 8961 de internați, 3042 au fost copii.

Condițiile în aceste lagăre, cum s-a mai arătat, au fost de exterminare. În lagărul de la Edineț, spre exemplu, aflat tot în Basarabia, până la momentul deportării au pierit 85% din copiii internați..

Deportarea spre Transnistria din lagărele respective, începută în septembrie 1941, a supus la grea încercare capacitatea de rezistență a copiilor. Iată cum este evocat acest marș al morții de Liviu Beris, pe atunci copil de 14 ani, născut și crescut la Herța: „A merge pe drumurile desfundate ale Basarabiei, uzi până la piele, reușind cu greu să-ți desprinzi picioarele din noroiul lipicios în care te înfundai, mânați ca niște vite și știind că cine rămâne în urmă este împușcat, acesta a fost drumul nostru spre Nistru”¹.

Dar cum au trăit sau mai bine spus cum au murit copiii deportați în Transnistria? Conform unor date statistice, în jur de 22% dintre cei deportați au fost copii. Ei au trebuit să se confrunte cu moartea, cu boala, cu foamea și cu frigul chinuitor. Cu alte cuvinte, au trăit în chinuri, fără să-și mai poată trăi vârsta minunată a copilăriei. Practic li s-a furat copilăria, ca să cităm cuvintele unui supraviețuitor care și-a pierdut toată familia în Transnistria. Dar mulți copii s-au confruntat cu moartea nu doar pentru că au trebuit să conviețuiască cu muribunzi și cu cadavre, dar și pentru că mulți dintre ei au fost condamnați la exterminare sau au asistat la exterminarea părinților lor. Sunt cazurile dramatice de la Odessa, Golta, Bogdanovka, ș.a. unde în execuțiile de masă nu au fost cruțați nici copiii.

Conform unui memoriu al dr. W. Filderman, din 12 octombrie 1943, în Transnistria se mai aflau 20.000 de copii de ambele sexe, sub vârsta de 18 ani. Toți condamnați la moarte de foame, căci nu aveau ce mânca, de frig, căci nu aveau ce îmbrăca și de boală, căci nu existau medicamentele necesare pentru a înfrânge tuberculoza, dizenteria, tifosul și degenerarea fizică în general. Situația disperată a copiilor deportați în Transnistria este descrisă în termenii următori de un delegat al Ministerului de Externe trimis la fața locului: „În lagărul de la Moghilău sunt internați circa 3000 de copii bolnavi. Mi-a lăsat o impresie detestabilă. Pe scânduri acoperiți cu saltele, copii, adevărate cadavre, își așteaptă ceasul morții din clipă în clipă. Este ceva groaznic de văzut. În lagăre sunt o mulțime de copii orfani... ai căror părinți au murit de tifos exantematic în ghetou, iar ei circulă prin ghetouri cerșind.

¹ Marcu Rozen, *Evreii din județul Dorohoi în perioada celui de-al doilea război mondial*, București, Editura Matrix Rom, 2000, p. 87.

*Copil deportat din România rămas fără părinți în Transnistria.
Moghilev 1943.*

Au nevoie urgentă de hrană, medicamente, îmbrăcăminte, lenjerie, încălțăminte, paie, unelte, așternuturi și locuințe mai omenești”¹.

4.4. Orfanii Holocaustului

Copiii evrei supraviețuitori ai Holocaustului au suferit o serie de traume care le-au marcat viața și i-au maturizat prematur. Dintre acestea menționăm: pierderea familiei, stigmatizarea evreilor ca fiind răi, abuzuri fizice, condiții subumane de viață, conviețuirea cu cadavre, dezrădăcinarea².

Deosebit de dramatică a fost condiția celor 5000 de orfani din Transnistria care și-au pierdut acolo părinții uciși de boli sau în masacre. Reîntors din deportarea în Transnistria, dr. W. Filderman a întreprins nenumărate demersuri la autorități pentru readucerea în România a acestor orfani. La 15 februarie 1944 s-a aprobat repatrierea copiilor până la vârsta de 15 ani, orfani de ambii părinți. La 6 martie au sosit la Iași 1846 de copii orfani. Întorși din Transnistria, ei au adus întreaga traumă trăită în anii deportării. Copilul Marcu Rozen nu a putut să uite că la vârsta de 11 ani a rămas, împreună cu un frate de 6 ani, singur, la discreția tuturor vicisitudinilor timpurilor amare. Iar apoi, lovit și mai rău de soartă, și-a pierdut și fratele. Destinul lui este emblematic pentru suferințele îndurate de copiii deportați în Transnistria. Iar în „ritualul” de înmormântare a micului său frate se reflectă destinul morților, căci în Transnistria nici măcar morții nu au avut parte de un elementar respect. Cimitirul nu era cimitir, iar corpul neînsuflit era pur și simplu aruncat într-o groapă comună. A fost cea mai cumplită zi din viața lui Marcu Rozen.

Primele contacte cu micii orfani repatriați au avut efecte răscolitoare asupra evreilor care n-au trecut prin experiența Transnistriei. Astfel, într-o notă informativă semnată de chestorul Poliției Iași se relatau următoarele despre starea de spirit a evreilor ieșeni care veneau să viziteze orfanii cazați într-un cămin evreiesc din localitate: „În tot cursul zilei se duc acolo sute de evrei cu pachete de alimente și diferite obiecte de îmbrăcăminte pe care le predau pentru copii. Unii evrei după ce ies de acolo comentează între ei povestirile celor mici despre modul cum au fost împușcați părinții lor de către militarii români și germani.

¹ *Problema evreiască*, p. 543-545.

² Judith S. Kestenberg, „Diversitatea reacțiilor copiilor care au supraviețuit Holocaustului”, în *Copii – război și persecuție*, Stiftung für kinder, 2001, p. 32-39.

Copil evreu înainte și după deportarea în Transnistria

Evreii socotesc pe acești copii ca fiind martiri ai lor și de aceea se îngrămădesc zilnic la orfelinat spre a-i vedea și a sta de vorbă cu ei”¹.

O mărturie impresionantă, despre cum arătau copii reveniți din Transnistria putem citi în jurnalul scriitorului evreu Emil Dorian. Consemnarea lui se referă la Clăruța, care deși împlinise doar 9 ani „răspândește în jurului ei o cutremurătoare plasticitate de descripții tragice din mica ei existență. Trupul ei, mic, oprit parcă din dezvoltare, poartă stigmatele dramei de subnutriție: pânțele umflate, picioare subțiri. Ochii ei răsfrâng scrumul tristeților petrecute, o înțelepciune bătrânească și o resemnare sfântă”².

În legătură cu psihologia și condiția fizică a orfanilor reveniți din Transnistria prezintă interes un studiu efectuat de cercetătorul Izi Sahter pe un grup de orfani cazați într-un cămin din București³. Din punct de vedere fizic, deși erau slăbiți, unii dintre copiii respectivi aveau o constituție robustă, o forță fizică peste medie și o rezistență sporită la oboseala fizică, calități care i-au ajutat să supraviețuiască în Transnistria. Dar din punct de vedere psihic datorită tuturor suferințelor îndurate au ajuns să fie mutilați, cu o structură sufletească, emoțională și intelectuală specifică. Comportamentele lor erau contradictorii și uneori imprevizibile. Manifestau o insensibilitate aparentă ca mijloc de autoapărare față de violențele venite din exterior, dar aveau și reacții de hipersensibilitate, mai ales față de situațiile care aminteau de viața lor din Transnistria. Se temeau de autoritate, de uniforme, iar în unele cazuri fugeau sau tremurau la vederea unor soldați. Era evident că s-au întors din deportare cu o gravă instabilitate psihică.

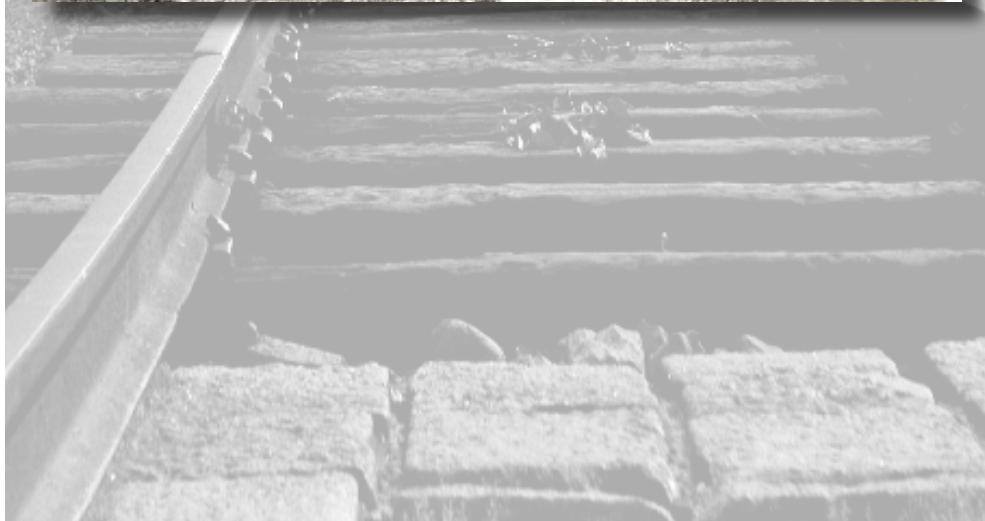
Emoțional, orfanii respectivi erau la extreme: imaturi sau foarte maturi. Nu se comportau precum niște adolescenți sau tineri de vârsta lor, nu legau ușor noi prietenii și nici nu aveau o gândire adecvată acelei etape a vieții lor. Nu mai aveau nimic din trăirile și caracteristicile psihologiei copilăriei sau adolescenței. Sufletește erau îmbătrâniți, niște bătrâni prematuri. „Discuția cu cei mici îți provoacă o puternică surprindere, nota Sachter. Micul Tirer în vârstă de 7 ani discuta ca un bătrân sfătos. Rămâi uimit când îl auzi cu câtă înțelegere a cauzelor povestește întâmplări petrecute când avea numai 4, 5 ani. El știe foarte bine pentru ce un soldat a împiedicat pe un altul să tragă în el – că avea și el un copil acasă”.

¹ *Evreii din România între anii 1940-1944*, vol. IV, Editura Hasefer, București, 1998, p. 354.

² Emil Dorian, *Jurnal din vremuri de prigoană. 1937-1944*. Ediție de Marguerite Dorian, cu o prefață de Z. Ornea, București, Editura Hasefer, 1996, p. 325-326.

³ Izi Sahter, *Psihologia orfanilor din Transnistria*, București, 1946.

Copii evrei ramași orfani în Transnistria repatriați în primăvara anului 1944.

Nu toți orfanii erau la fel, cu toate că au lăsat în urma lor experiențe similare. Așa spre exemplu, pe unii suferința i-a făcut indiferenți față de boală sau moartea celor din jur, chiar a propriilor părinți. Un băiat de 12 ani, din același cămin explica astfel indiferența lui față de îmbolnăvirea unui prieten apropiat: „dacă ai fi văzut dumneata atâția oameni murind nu ți-ar mai păsa de orice bolnav”. Un tânăr, supraviețuitor al masacrului de la Bogdanovka, povestea cu indiferență că din 45.000 de evrei au rămas doar 60 în viață. El n-a mai văzut-o pe mama lui. Nu știe dacă mai trăiește. Conviețuirea cu moartea și frica de moarte au marcat profund starea sufletească a acestor copii. Pedagogii din jurul lor au observat la ei o permanentă tristețe: „le-a lipsit buna dispoziție”. Mulți sufereau de stări depresive, stări care au fost observate și în cazul altor categorii de supraviețuitori de la Auschwitz și Birkenau. Așadar, acești copii nu cunoșteau starea de veselie inconștientă proprie copilăriei sau au uitat că a existat așa ceva în viața lor. Viața lor psihică era marcată de coșmarul celor trăite și văzute în Transnistria.

Din punct de vedere intelectual gândirea lor s-a format de asemenea sub influența situațiilor în care au fost constrânși să trăiască în lagăr. Lupta pentru existență și pentru supraviețuire le-a dezvoltat, mai cu seamă, simțul practic, gândirea practică. „Problemelor practice care li se pun, le găsesc soluții în mod natural, spontan”, spuneau despre ei pedagogii care îi supravegheau..

La unii copii mai persistau principiile și comportamentele din timpul deportării când erau obligați să se folosească de metode disperate pentru a putea supraviețui. De exemplu, unii dintre orfani mai continuau să fure mâncare și în noul lor cămin, deși aveau hrană suficientă. Era o dovadă că nici aici nu au putut uita grozăvia regimului de înfometare la care au fost supuși în lagăr. Alții aveau dexteritate în a disimula adevărul, fără a considera că era un lucru rău dacă le putea fi de folos. Erau sceptici, neîncrezători în cei din jur și nu credeau în promisiuni.

Grupul lor acționa ca o comunitate, totuși, nu erau întotdeauna solidari, fiecare era stăpânit de dorințe individuale, de egocentrisme, datorate unei existențe în situații limită, când dominant în viața lor a fost instinctul de autoconservare.

Consecințele unei copilării anormale se manifestau și în faptul că majoritatea jocurilor practicate de ei erau violente sau legate de evenimente din timpul războiului: „De-a partizanii și nemții”, „sos-gros” o variantă violentă a jocului „Capra”, „Cureaua”, „Explozia”.

...Flămânzeam foarte rău, mâncam numai sfecla crudă și puteam să căpătăm o pâine pe un palton sau pe o pereche de bocanci. Dar după ce rămâneam fără lucruri eram și goi și înfometați.

Și așa din sat în sat, am ajuns în orașelul Berșad, a cărui amintire este cea mai dureroasă rană pentru mine. Acolo, într-o casă dărăpănată, tatăl meu a căzut bolnav; fusese de câteva ori lovit cu baioneta până ce a căzut leșinat și apoi s-a îmbolnăvit. Într-o dimineață, când m-am dus lângă el era rece, cu ochii și gura deschisă, parcă vroia să spună ceva. La priveliștea aceasta am leșinat. Când mi-am revenit în fire am văzut că era mort. În ziua aceea a murit și fratele meu, un băiat de 19 ani, premiat pe școală la liceul "Aron Pumnul" din Cernăuți, care a cântat la vioară la Radio Chișinău. După un timp a murit și mama, care s-a chinuit două luni paralizată. Două săptămâni a zăcut afară moartă. Când mă duceam după căruța care lua morți era întotdeauna plină până în vârf. De vreo cinzeci de ori se tot ducea și se întorce de la cimitir ca să adune morții. În ziua de 27 ianuarie 1942 am rămas singură pe lume.

(Ruth Glasberg Gold în "Martiriul evreilor din România", Editura Hasefer, București, 1991, p. 241-243)

21

Lagărul de la Berșad. Acuarelă de Arnold Dagan supraviețuitor al regimului de exterminare din acest lagăr.

Înclinațiile spre astfel de jocuri erau o compensare a frustrărilor pe care le-au suportat în anii deportării când erau obligați să se supună, să fie obedienți față de autoritate. Pe de altă parte, jocurile respective trădau o puternică nervozitate internă.

În preocupările lor au manifestat mai puțină afinitate față de lectură sau activități intelectuale în general. Le plăcea muzica, dansul, desenul (desenau tancuri, avioane, și alte lucruri din experiențele lor apropiate).

Readaptarea la viața normală a necesitat răbdare și durată. Pentru unii, sechelele psihice s-au păstrat de-a lungul întregii vieți. Astăzi, ei sunt singurii martori în viață ai consecințelor distrugătoare produse de Holocaust.

Majoritatea orfanilor reveniți în România au emigrat ulterior în Palestina - astăzi statul Israel - unde și-au construit o carieră profesională și o familie normală. Ultimii supraviețuitori de astăzi ai Holocaustului sunt cei care, atunci au fost copii, cei cărora le-a fost deportată copilăria.

În loc de concluzii...

Astăzi, după deschiderea accesului la zeci de mii de pagini de documente provenind din arhiva Consiliului de Miniștri, a armatei, serviciilor secrete, ministerului de interne, cel al afacerilor externe, Arhivele Naționale și Județene ale Statului sau a Centrului pentru Studierea Istoriei Evreilor din România, a publicării unor volume de documente și a unor studii istorice aprofundate asupra perioadei 1938-1944, tragedia evreilor români cu greu mai poate fi contestată. Numai o minte irațională, orbită de ură împotriva evreilor poate să nege exterminarea unei importante părți a comunității evreiești românești.

Și totuși, negarea crimelor împotriva umanității realizate de către statul român în timpul celui de al Doilea Război Mondial, soldate cu uciderea a zeci de mii de evrei români și ucrainieni, poate fi regăsită în unele lucrări de istorie, în așa zise eseuri jurnalistice sau în texte de propagandă ale extremei dreapta. Nu ne-am propus aici să le enumerăm sau să demonstrăm falsitatea lor. Mesajele lor sunt rezultatul aderării la un patriotism și naționalism prost înțelese și care presupune mitul națiunii ca un corp înzestrat numai cu calități pozitive. În fapt istoria politică consemnează diversitatea politicilor și acțiunilor celor care guvernează, iar când regimul politic este nedemocratic, riscul înscrierii pe o traiectorie arbitrară ce poate duce la desconsiderarea vieții și la crime în masă este deosebit de mare. În asemenea regimuri politice, absența forțelor care să alcătuiască contraputerea facilitează politicile criminale, exterminarea oamenilor nevinovați.

Caracterizarea Holocaustului ca o relație între trei entități ale aceleiași realități sociale, oferă posibilitatea reprezentării lui ca un șir de acțiuni distructive uman organizate de instituții de stat responsabile de crime, suportate de victime inocente și la care au asistat foarte mulți martori tăcuți sau pasivi. Despre victime am vorbit peste tot în aceste rânduri. Despre marea majoritate a populației României care s-a manifestat ca un martor pasiv ar fi foarte multe de spus. Despre cei care, individual, au încercat să salveze viețile unor evrei am amintit pe scurt în capitolul 3.7. Mulți probabil nu au știut adevărata amploare a tragediei. Alții au asistat pasiv, au fost martori oculari la București, Iași sau de-a lungul Transnistriei. Istoria lor urmează abia să se scrie.

Despre cei responsabili s-au făcut câteva considerații.

Unii dintre ei au fost deferiți justiției la sfârșitul războiului și au fost condamnați la moarte sau la pedepse privative de libertate.

În încheiere, reluăm una din concluziile *Raportului final* al Comisiei Internaționale pentru Studierea Holocaustului în România întrucât credem că oferă o descriere succintă, dar clarificatoare a responsabilității, spulberând astfel mitul vinovăției colective pentru crimele împotriva umanității, pentru exterminarea evreilor:

„Autoritățile române poartă principala responsabilitate atât pentru planificarea, cât și pentru punerea în practică a Holocaustului. Aceasta include deportarea și exterminarea sistematică a majorității evreilor din Basarabia și Bucovina, precum și a unor evrei din alte zone ale României, în Transnistria; uciderea în masă a evreilor români și a celor locali în Transnistria; execuțiile masive ale evreilor din timpul Pogromului de la Iași; discriminarea și degradarea sistematică la care au fost supuși toți evreii români în timpul administrației antonesciene – inclusiv exproprierea bunurilor, concedierea de la locurile de muncă, evacuarea forțată din zonele rurale și concentrarea lor în capitale de județ și în lagăre precum și utilizarea masivă a evreilor de sex masculin la muncă forțată sub aceeași administrație. Evreii au fost supuși degradării pentru simplul motiv că erau evrei, au pierdut protecția statului și au devenit victimele lui. O parte a populației roma din România a fost, de asemenea, supusă deportării și morții în Transnistria... În România și în teritoriile aflate sub controlul său au fost uciși sau au murit între 280 000 și 380 000 de evrei români și ucrainieni. În Holocaust au pierit și aproximativ 135 000 de evrei români care trăiau în Transilvania de Nord, aflată sub conducere maghiară precum și 5 000 de evrei români care se aflau atunci în alte țări din Europa. Au murit, de asemenea, o mare parte din romii deportați. Din cei 25 000 de romi (jumătate dintre ei copii) trimiși în Transnistria, aproximativ 11 000 au pierit. Comunități rome nomade vechi de secole au dispărut pentru totdeauna”¹, ca și multe comunități evreiești din România.

¹CISHR, p.388

Cronologia principalelor legi și decizii ministeriale. Măsuri de eliminare a evreilor din organizațiile profesionale. Dispoziții administrative ale organelor centrale și locale de stat. Alte acțiuni și evenimente antievreiești în 1938 – 1944

1938

- **ianuarie 22** * Publicarea de către guvernul Goga-Cuza (1937, decembrie-1938, februarie) a decretului-lege privind revizuirea cetățeniei, procedeu la care a fost supusă numai populația evreiască.

1939

- **noiembrie 17** * Publicarea rezultatelor oficiale ale aplicării legii revizuirii cetățeniei. Unui număr de 225.222 de evrei li s-a respins cetățenie română fără nici o justificare legală.

1940

- **iunie 26** * Notă ultimativă a guvernului sovietic adresată României: Basarabia și Bucovina de Nord au intrat în componența U.R.S.S. cu o populație evreiască de peste 270.000 persoane.
- **iulie 1** * Pogrom antievreiesc la Dorohoi organizat și executat de unități militare române în retragere din teritoriile intrate în componența Uniunii Sovietice. Conform actelor oficiale au fost asasinate 50 de persoane printre care copii și bătrâni, în realitate au fost cel puțin 100 de victime.
- **august 9** * Publicarea decretului-lege privitor la starea juridică a locuitorilor evrei din România. Se prevede distincția juridică și politică între românii de sânge și evrei.
- **august 30** * Este semnat Dictatul de la Viena, prin care Transilvania de nord intră sub stăpânire maghiară, cu o populație evreiască de peste 160.000 de persoane.
- **septembrie 5** * Evreicele sunt excluse de la cursurile de surori de caritate pendite de Crucea Roșie.
- **septembrie 5** * Publicarea decretului regal privind instalarea generalului Ion Antonescu în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri.
- **septembrie 6** * Publicarea decretului regal privind investirea generalului Ion Antonescu cu depline puteri pentru conducerea statului român.

- **septembrie 9** * Cultul mozaic este eliminat dintre cultele istorice protejate și autorizate (decret-lege, în continuare D.L.)
- **septembrie 9** * Orice sinagogă trebuie să obțină autorizație de funcționare: în comunele urbane pot funcționa dacă deservește 400 de familii, în cele rurale 200.
- **septembrie 10** * Se interzice, pentru toate cultele creștine, achiziționarea de obiecte de cult de orice natură de la magazinele evreiești.
- **septembrie 11** * Tot personalul evreiesc de la teatrele naționale sau particulare este exclus fără nici o excepție (D.L.).
- **septembrie 13** * Asociația Generală a Inginerilor Români (A.G.I.R.) radiază o parte din membrii săi evrei.
- **septembrie 14** * Decret regal: Statul român devine Stat național legionar. Generalul Ion Antonescu este conducătorul statului legionar și șeful regimului legionar. Horia Sima este conducătorul mișcării legionare.
- **septembrie 17** * Ministerul Educației Naționale interzice instituțiilor de învățământ să-și procure rechizite, furnituri de birou sau școlare de la întreprinderile evreiești.
- **septembrie 18** * La intervențiile insistente ale conducătorilor organizațiilor evreiești, conducătorul statului ordonă suspendarea deciziilor prin care cultul mozaic a fost eliminat din cultele istorice (D.L.).
- **septembrie 20** * Federația sporturilor anulează ziariștilor evrei permisele de intrare pe arenele sportive.
- **septembrie 21** * Casa Asigurărilor Sociale înlătură pe furnizorii săi evrei.
- **septembrie 21** * Opera Română elimină întreg personalul evreiesc.
- **septembrie 22** * Artiștii evrei pot juca numai pe scenele trupelor particulare evreiești autorizate (D.L.).
- **septembrie 25** * Comitetul Sindicatului ziariștilor exclude membrii evrei.
- **septembrie 27** * Uniunea Ziariștilor profesioniști elimină membrii evrei.
- **octombrie 3** * Se interzice arendarea farmaciilor și drogheriilor pentru evrei (D.L.).

- **octombrie 4** * Societatea Scriitorilor Români decide eliminarea scriitorilor evrei.
- **octombrie 4** * Se retrage evreilor titlul de „furnizor al Curții Regale”.
- **octombrie 4** * Evreii nu mai pot stăpâni proprietăți rurale de nici un fel (D.L.).
- **octombrie 5** * Se numesc comisari de românizare pe lângă întreprinderile industriale și comerciale evreiești (D.L.).
- **octombrie 7** * Asociația electricienilor din București elimină membrii evrei .
- **octombrie 10** * Adunarea generală a medicilor stomatologi elimină membrii evrei.
- **octombrie 11** * Societatea Arhitecților Români hotărăște eliminarea arhitecților evrei.
- **octombrie 12** * Se interzice firmelor evreiești participarea la licitații publice.
- **octombrie 12** * Sindicatul Artelor Frumoase hotărăște excluderea pictorilor și sculptorilor evrei.
- **octombrie 12*** Societatea Română de Oto-Rino-Laringologie hotărăște excluderea membrilor evrei.
- **octombrie 13** * Se ordonă desființarea cimitirului evreiesc din București, strada Sevastopol.
- **octombrie 14** * Personalul didactic și administrativ, ca și elevii și studenții evrei sunt excluși din învățământul de stat, particular și confesional. Evreii își pot organiza școli proprii, fără drept de publicitate (D.L.).
- **octombrie 16** * Nu se mai prelungesc contractele antreprenorilor evrei de cinematografe.
- **octombrie 17** * Avocații evrei rămași în barouri nu pot pleda decât în procesele coreligionarilor lor. Pe baza legii din 8 august 1940, au fost radiați din barouri 1.400 de avocați evrei. Au mai rămas 800 foști participanți în Războiul de Întregire și cu alte merite recunoscute (D.L.).
- **octombrie 17** * Se interzice librăriilor evreiești să arboreze firme cu caracter național (de ex. Cultură Românească, Cultura Națională, Mihai Eminescu ș.a.). Se va menține doar numele proprietarului și profilul comercial al magazinului.

- **octombrie 17** * Asociația Generală a chimiștilor hotărăște excluderea membrilor evrei.
- **octombrie 23** * Sunt anulate brevetele de băuturi spirtoase aparținând evreilor.
- **octombrie 25** * Se interzice în bibliotecile publice consultarea lucrărilor de autori evrei.
- **octombrie 26** * Asociația de turism „România Pitorească” hotărăște eliminarea membrilor evrei.
- **noiembrie 2** * Crescătoriile de porumbei călători nu pot fi autorizate decât pentru cetățeni etnici români (D.L.).
- **noiembrie 5** * Asociația Publiciștilor Români hotărăște eliminarea membrilor evrei.
- **noiembrie 8** * Directoratul de box, lupte a hotărât radierea boxerilor evrei, interzicându-le accesul în sălile de sport.
- **noiembrie 10** * Se anulează autorizațiile de debite pentru vânzarea produselor monopolizate CAM deținute de evrei (D.L.).
- **noiembrie 10** * Asociația Docenților Universitari a hotărât eliminarea membrilor evrei.
- **noiembrie 15** * Infrațiunile cu caracter de uneltire contra ordinii publice comise de persoane de altă origine etnică decât cea românească atrage pedepse duble (D.L.).
- **noiembrie 15** * Medicii evrei sunt excluși din Colegiul Medicilor. Consecința măsurii este decăderea din exercițiul profesiei. Medicii evrei puteau îngriji doar pacienți evrei (D.L.).
- **noiembrie 16** * Întreprinderile civile sau comerciale precum și alte instituții nu vor putea avea în serviciul lor salariați evrei (D.L.).
- **noiembrie 17** * Trec în patrimoniul statului pădurile, morile, fabricile agricole de spirt, industriile forestiere, întreg inventarul viu și mort, precum și recoltele de orice natură aflate în proprietatea evreilor (D.L.).
- **noiembrie 18** * Se interzice evreilor calitatea de membri în sindicatele sau organizațiile profesionale de artiști.
- **noiembrie 19** * Se retrag evreilor autorizațiile de funcționare a sălilor de cinematograf, a caselor de filme și a birourilor comerciale de voiaj și turism (D.L.).
- **noiembrie 19** * Anticarii creștini hotărăsc boicotarea editurilor evreiești.

- **noiembrie 21** * Centrala Legionară a anticarilor interzice vânzarea cărților de autori evrei.
- **decembrie 4** * Se expropriează vasele sau plutitoarele maritime aparținând evreilor (D.L.).
- **decembrie 5** * Evreii sunt excluși din armată (D.L.).
- **decembrie 15** * Societatea „Mărăști” a hotărât excluderea membrilor evrei.
- **decembrie 24** * Se suspendă înregistrarea contractelor de ucenicie ale ucenicilor evrei.
- **decembrie 24** * Se suspendă eliberarea și preschimbarea titlurilor de capacitate profesională a meșterilor și lucrătorilor evrei.

1941

- **ianuarie 15** * În cadrul recensământului general al României se organizează un recensământ special pentru evrei (D.L.).
- **ianuarie 19** * Se desființează instituția comisarilor de românizare. Atribuția de control pentru întreprinderile evreiești revine Ministerului Economiei Naționale (D.L.).
- **ianuarie 21-23** * Are loc Pogromul din București în zilele rebeliunii legionare. Din 999 de cazuri cercetate în București de Federația Uniunilor de Comunități Evreiești (FUCE) rezultă că au fost asasinate 120 de persoane; incendiate, dărâmate și jefuite 25 temple și sinagogi; au fost devastate, incendiate și jefuite 616 magazine, 547 de locuințe, interesând un număr de 3.579 suflete.
- **februarie 6** * Evreii vinovați de infracțiuni la legea pentru repri-marea faptelor ce pun în primejdie siguranța statului se pedepsesc cu în-doitul pedepsei (D.L.).
- **februarie 7** * Conducătorul statului cere în ședința Consiliului de Miniștri scoaterea romilor din București și așezarea lor în sate com-pacte în Bărăgan.
- **februarie 13** * Medicii, farmaciștii, inginerii și arhitecții evrei vor putea fi rechiziționați în armată, purtând semne distinctive evreiești.
- **februarie 14** * Decret regal prin care s-a abrogat decretul din 14 septembrie 1940 privind proclamarea Statului Național Legionar Român.

- **februarie 20** * La școlile primare și secundare confesionale ale cultelor creștine, se pot primi elevi creștini de orice origine etnică. În certificatele eliberate se va trece originea etnică (D.L.).
- **februarie 24** * În cererea de înmatriculare a unei firme comerciale se va trece și originea etnică. Camera de Comerț are drept de respingere nemotivată (D.L.).
- **februarie 25** * Evreii sunt excluși de la adunarea plebiscitară din 2 martie 1941 (D.L.).
- **martie 1** * Se întemeiază „Oficiul pentru desfacerea produselor laminate de fier” (ODESFER) pentru românizarea totală a comerțului de fierărie (D.L.).
- **martie 4** * Se interzice efectuarea următoarelor operațiuni fără aprobarea Ministerului Economiei Naționale de către întreprinderile care au avut comisari de românizare: înstrăinarea imobilelor; arendarea întreprinderilor; lichidarea; înstăinarea și gajarea activelor. Ministerul poate exercita control asupra întreprinderilor care n-au avut comisari de românizare (D.L.).
- **martie 8** * Regia autonomă C.F.R. poate rechiziționa sub formă de diurniști pe ingineri evrei îndepărtați, cu salariul din momentul concedierii (D.L.).
- **martie 14** * Înființarea Oficiului Român pentru Aprovizionarea și Distribuția Produselor de Pielărie (ORAP) pentru românizarea industriei și comerțului pielăriei (D.L.).
- **martie 18** * Se prelungesc contractele de închiriere pentru locuințele tuturor locuitorilor, cu excepția evreilor (D.L.).
- **martie 20** * Evreii titulari de pașapoarte românești sunt obligați să aplice mențiunea de evreu-evreică.
- **martie 21** * Se interzice evreilor trecerea la creștinism (D.L.).
- **martie 22** * Se anulează contractele de ucenicie ale ucenicilor evrei și cărțile de capacitate ale lucrătorilor și meseriașilor evrei salariați.
- **martie 25** * Se introduce obligativitatea nominalizării acțiunilor (D.L.).
- **martie 28** * Sunt expropriate imobilele urbane evreiești (D.L.).
- **aprilie 1** * Bugetul general al statului exclude Cultul mozaic de la subvențiile acordate cultelor (D.L.).
- **aprilie 5** * Oficiul Național Cinematografic (ONC) poate angaja specialiști străini, dar numai arieni sau creștini (D.L.).

- **aprilie 9** * Primăria Piatra Neamț interzice distribuirea făinii brutăriilor evreiești.
- **mai 3** * Asociația Cercetașilor Români din războiul 1916-1919 elimină membrii evrei.
- **mai 3** * Se înființează Centrul Național de Românizare (D.L.).
- **mai 3** * Intră în patrimoniul statului următoarele proprietăți evreiești: fermele, brutăriile, instalațiile de prelucrat paste făinoase, fabricile industriale de spirt, fabricile de medicamente etc. (D.L.).
- **mai 7** * Se interzice evreilor deținerea aparatelor de radio (D.L.).
- **mai 15** * Se instituie obligativitatea muncii de folos obștesc. Cei ce vor lucra în taberele de muncă vor fi retribuiți, în afara evreilor cărora li se va aloca doar costul întreținerii (D.L.).
- **iunie 5** * Răspunzând unui memoriu FUCE, se face cunoscut că s-a aprobat lăsarea aparatelor de radio evreilor veterani, invalizi, decorați, văduve, orfani de război, celor încetățeniți înainte de 1916.
- **iunie 12** * Se modifică legea pentru funcționarea Creditului Național Agricol, care va finanța operațiunile de colonizare a populației românești, refugiate din teritoriile cotopte, pe bunurile evreiești expropriate (D.L.).
- **iunie 18** * Se reduce complet circulația turismelor proprietatea persoanelor de origine etnică evreiască.
- **iunie 21** * Ministerul Afacerilor Interne emite ordinul privind evacuarea evreilor din sate și târguri. S-a comunicat Marelui Stat Major, Inspectoratului General al Jandarmeriei, Direcției Generale a Poliției, tuturor prefecturilor.
- **iunie 21** * În diferite localități din țară au loc arestări cu titlul de ostatici și cu regim sever de închisoare a bărbaților evrei între 18-60 de ani.
- **iunie 22** * Generalul Ion Antonescu ordonă armatei române trecerea Prutului. România intră în războiul antisovietic alături de Germania nazistă. Se instaurează un regim excepțional de teroare antievreiască.
- **iunie 27** * Prefectura Iași ordonă confiscarea tuturor binocurilor și lanternelor de buzunar de la evrei.
- **iunie 29-iulie 6** * Desfășurarea Pogromului din Iași prin împușcarea evreilor în incinta chesturii poliției și asfixierea în masă în „trenurile morții”. Numărul victimelor depășește cifra de 13.000.

- **iunie 30** * Comunicatul Consiliului de Miniștri cu privire la „executarea a 500 de iudeo-comuniști” la Iași.
- **iulie 4** * Se introduce semnul distinctiv pentru evreii din Bacău (în cursul lunilor iulie-august se introduce și în alte localități).
- **iulie 5** * Unități de avangardă ale armatei române intră în Cernăuți. Începe asasinarea în masă a evreilor.
- **iulie 14** * Regulamentul Statutului Militar al Evreilor. În schimbul serviciului militar și premilitar, de unde evreii au fost excluși, se introduce regimul taxelor militare și al prestării muncii de folos obștesc.
- **iulie 15** * Internarea bărbaților evrei între 16-60 ani din Ploiești, Câmpina și Sinaia în lagărul special amenajat la Teiș-Târgoviște.
- **iulie 17** * Trupele germane și române intră în Chișinău. Au fost uciși circa 10.000 de evrei.
- **iulie 18** * Evreilor din Vaslui nu li se dă cotă de ulei și zahăr.
- **iulie 24** * Înființarea ghetoului din Chișinău.
- **iulie 25** * Peste 25.000 de evrei din Basarabia au fost aruncați peste Nistru, în Ucraina.
- **iulie 27** * Se suspendă autorizațiile de călătorie pentru evrei.
- **iulie 30** * Pentru subscrierea la Împrumutul Reîntregirii, populației evreiești i se cer 10 miliarde lei.
- **iulie** * Trupele române și germane, pe măsură ce cuceresc teritoriile din Basarabia și Bucovina de nord, asasinează în masă populația evreiască.
- **august 5** * Începe returnarea de către germani a miilor de evrei basarabeni aruncați de către autoritățile antonesciene dincolo de Nistru. Mii de evrei au fost uciși.
- **august 5** * Se emite ordinul guvernamental privind obligativitatea de a purta semnul distinctiv de către evrei.
- **august 6** * Evreilor din Iași li se interzice locuirea și circulația în anumite cartiere, obligându-i să-și părăsească locuințele în trei zile. Se impune purtarea semnului distinctiv.
- **august 8** * Autoritățile din Galați interzic evreilor să se aprovizioneze în piețe publice înainte de ora 9 dimineața (Măsurile se aplică în toate localitățile din țară).
- **august 14** * Se introduce semnul distinctiv la Botoșani.

- **august 19** * Se hotărăște intrarea sub administrație română a teritoriului dintre Nistru și Bug (Transnistria), cu excepția regiunii Odessa. Prof. Gh. Alexianu este numit guvernatorul Transnistriei.
- **august 23** * Banca Națională a României este autorizată să înlănească românilor preluarea întreprinderilor comerciale și industriale de la evrei (D.L.).
- **august 25** * Se introduce obligativitatea semnului distinctiv pe toată raza Comandamentului 4 Teritorial.
- **august 30** * Semnarea acordului de la Tighina de către reprezentanții autorităților militare române și germane. Transnistria intră sub administrație civilă românească. S-a stabilit concentrarea evreilor în acest teritoriu în tabere de muncă deoarece evacuarea lor peste Bug la data respectivă nu era posibilă.
- **august** * Înființarea lagărelor la Săcureni, Edineț și în alte localități din Basarabia pentru evreii returnați de nemți de pe teritoriul Transnistriei. Regimul este de exterminare fizică.
- **septembrie 3** * Ordinul circular emis de cabinetul Ministrului de Interne prin care se face cunoscut prefectilor de județe că evreii sunt obligați a purta ca semn distinctiv o stea cu șase colțuri, cusută pe haină, în partea stângă a pieptului.
- **septembrie 3** * Se șterg din controalele armatei ofițerii de rezervă evrei.
- **septembrie 4** * Se extind toate legile de expropriere și în provinciile recucerite (D.L.).
- **septembrie 5** * Se introduce semnul distinctiv pentru evreii din București.
- **septembrie 8** * Dr. W. Filderman într-o audiență la conducătorul statului, obține abrogarea ordinului privind semnul distinctiv.
- **septembrie 10** * S-a anulat ordinul privind obligativitatea purtării semnului distinctive de către evrei. Totuși, în Moldova, Cernăuți și Transnistria evreii au continuat să-l poarte.
- **septembrie 16** * Se prelungesc contractele de închiriere, dar evreii nu beneficiază decât o oră și jumătate pe zi.
- **septembrie 16** * Reîncep deportările în Transnistria. Pornește la drum primul lot al evreilor basarabeni din lagărul Vertujeni.
- **septembrie 26** * Se expropriează acțiunile evreilor din Societățile de voiaj și turism (D.L.).

- **octombrie 2** * Salariații evrei nu beneficiază de banii de concediu ce se acordă celorlalți salariați. Banii ce se cuvin evreilor se varsă la Casa Asigurărilor Sociale. (D.L.).
- **octombrie 9** * Primul apel adresat lui Ion Antonescu de către președintele Federației Uniunilor de Comunități Evreiești, dr. W. Filderman, prin care cere oprirea deportării evreilor din Basarabia și Bucovina în Transnistria.
- **octombrie 9** * Încep deportările în Transnistria din toate localitățile din Bucovina de Sud.
- **octombrie 10** * Se ordonă înființarea ghetoului din Cernăuți și deportarea tuturor evreilor care se mai află pe teritoriul Bucovinei de Nord
- **octombrie 10** * Desființarea dreptului de folosință de către evrei a imobilelor expropriate. Pot rămâne chiriași, dar Centrul Național de Românizare poate oricând rezilia contractele (D.L.).
- **octombrie 10** * Pentru a fi înscris în colegiul arhitecților se cere certificatul de naționalitate și origine etnică.
- **octombrie 11** * Al doilea apel adresat lui Ion Antonescu de Dr. W. Filderman, în care arată că deportarea înseamnă moartea, moartea fără vină, fără altă vină decât aceea de a fi evreu.
- **octombrie 13** * Începe deportarea evreilor din ghetoul din Cernăuți.
- **octombrie 16** * Intrarea trupelor române în orașul Odessa.
- **octombrie 21** * Toți evreii majori, bărbați sau femei, sunt obligați să predea gratuit statului efecte civile pentru constituirea de stocuri de îmbrăcăminte (D.L.).
- **octombrie 22** * Sare în aer clădirea Comandamentului militar din Odessa (fostul sediu al NKVD). Au murit 61 de persoane din Comandamentul militar românesc.
- **octombrie 23-26** * Represalii sângeroase împotriva evreilor din Odessa. Conform ordinului conducătorului statului, au fost asasinați în primul rând evreii refugiați din Basarabia. Numărul victimelor se estimează între 25.000-40.000.
- **octombrie 25** * Se înființează administratorii generali ca organe de control și îndrumare a activității giranților imobilelor evreiești.
- **octombrie 26** * Corpul contabililor anunță excluderea tuturor evreilor. Consecința măsurii este decăderea din exercițiul profesiei.

- **octombrie 30** * Se șterg din controalele ofițerilor de rezervă din aeronautică ofițerii evrei.
- **octombrie 31** * Radu Lecca, director la Președenția Consiliului de Miniștri, este însărcinat cu pregătirea lucrărilor pentru reglementarea regimului evreilor.
- **noiembrie 4** * Pentru a fi admis în Administrația P.T.T. trebuie să ai originea etnică română. Cei căsătoriți nu vor fi admiși decât dacă și soțiile lor sunt de origine română (D.L.).
- **noiembrie 5** * Evreii sunt excluși de la Adunarea Obștească Plebiscitară din 9 noiembrie (D.L.).
- **noiembrie 7** * Primul convoi de deportați din orașul și județul Dorohoi este imbarcat în vagoane pentru animale și trimis spre Transnistria.
- **noiembrie 9** * Evreii din București nu se pot aproviziona în piețele publice decât după ora 10 dimineața.
- **noiembrie 12** * Ministerul Muncii retrage autorizațiile de funcționare a cursurilor profesionale de ucenici, înființate sau susținute în Comunitățile israelite.
- **noiembrie 13** * Se desființează matrițele metalice ale discurilor de gramofon cu imprimările compozitorilor și interpreților evrei.
- **noiembrie 14** * Candidații la examenul pentru ocuparea posturilor vacante de farmaciști trebuie să fie de naționalitate română și origine ariană (D.L.).
- **noiembrie 25** * În instituțiile de surori de ocrotire nu pot fi admise decât persoane de cetățenie română și origine ariană.
- **noiembrie 29** * Urmează a fi lichidate toate farmaciile proprietate evreiască (D.L.).
- **noiembrie 29** * Toți evreii posesori de schiuri sunt obligați să le depună.
- **decembrie 15** * Candidații înscriși la examenul de clasificare a farmaciștilor trebuie să fie de naționalitate română și origine etnică ariană.
- **decembrie 17** * Se dizolvă Federația Uniunilor de Comunități evreiești din România și se înlocuiește cu Centrala Evreilor din România, singura autorizată să reprezinte interesele colectivității evreiești. Se interzice apariția ziarului „Renașterea Noastră” (D.L.).
- **decembrie 17** * Se instituie obligativitatea de recenzare a tuturor locuitorilor de „sânge evreiesc” (D.L.).

- **decembrie 17** * Evreii invalizi din războiul 1916-1919 sunt scutiți a preda efectele pentru constituirea de stocuri.
- **decembrie 17** * Ultimele convoaie de evrei sosite din Bucovina și județul Dorohoi trec Nistrul prin Atachi. Se încheie prima etapă a deportării evreilor din România.
- **decembrie 21** * Sub conducerea prefectului județului Goltă, lt.col. Isopescu Modest, începe masacrarea evreilor din ghetoul Bogdanovca (Transnistria). Au fost ucise zeci de mii de persoane, evrei basarabeni și localnici.
- **decembrie 31** * Arendașii proprietăților agricole trebuie să fie cetățeni români de origine ariană (D.L.).

1942

- **ianuarie 23** * În baza aprobării Consiliului de Miniștri se dispune eliberarea tuturor ostaticilor evrei în toată țara.
- **ianuarie 30** * Apare regulamentul de funcționare al Centralei Evreilor din România.
- **ianuarie 31** * Se publică Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Centralei Evreilor.
- **februarie 18** * Apare primul număr al ziarului „Gazeta Evreiască”.
- **februarie 24** * Conform normelor de recrutare a personalului medical pentru instituțiile publice și cele particulare subvenționate de stat, candidații trebuie să fie cetățeni români de origine ariană. (D.L.).
- **februarie 27** * Colegiul inginerilor hotărăște radierea inginerilor evrei ce nu fac parte din categoria a doua înscriși după 9 august 1940. Anularea înscrierii antreprenorilor evrei din categoriile I și II. În „Monitorul Oficial” s-au publicat numele tuturor inginerilor și antreprenorilor vizați.
- **februarie 27** * Toți evreii din București supuși muncii obligatorii trebuie să presteze 10 zile de muncă la zăpadă.
- **februarie 27** * Scufundarea vasului „Struma” în apele Mării Negre. Au pierit peste 700 de evrei.
- **februarie 28** * Prefectura Poliției Capitalei comunică unui număr de 120 de evrei din București că sunt declarați ostatici morali răspunzători cu viața pentru orice acte de agresiune, teroare sau sabotaj comise de evrei.
- **februarie** * Asasinarea evreilor din lagărele de la Domanovca și Acmeccetca-Transnistria.

- **martie 10** * Se înființează un impozit excepțional de reîntregire. Evreii datorează împătritul impozitelor. (D.L.).
- **martie 11** * Pentru admiterea la ocuparea posturilor de externi de spitale, candidații trebuie să fie de naționalitate română și origine ariană (D.L.).
- **martie 14** * Se prevede combaterea camuflării bunurilor, drepturilor și intereselor evreiești și reprimarea sabotării operei de românizare (D.L.).
- **martie 23** * Legea de prelungire a contractelor de închiriere nu se aplică evreilor (D.L.).
- **martie 28** * Se prevede reconstrucția orașului Panciu, distrus după cutremur. Rămâne o așezare cu caracter românesc și creștin, cu excluderea oricărui element evreiesc (D.L.).
- **martie 30** * Se interzice poșta clandestină cu Transnistria (D.L.).
- **aprilie 21** * Marele Stat Major organizează, supraveghează și controlează munca obligatorie executată de evrei.
- **mai 1** * Cei de sânge evreiesc, cu altă origine etnică decât cea evreiască și botezați înainte de 9 august pot folosi aparate de radio, sunt scutiți de recensământul de sânge evreiesc și de depunerea de efecte (D.L.).
- **mai 22** * Președenția Consiliului de Miniștri transmite Ministerului Afacerilor Interne dispozițiile mareșalului Antonescu.
- **mai 25** * Din ordinul mareșalului Antonescu se efectuează recensământul romilor din întreaga țară pentru stabilirea persoanelor care intră în categoria „romilor problemă”.
- **mai 26** * Se prevede și se organizează Oficiul de Studii documentare și îndrumare al Subsecretariatului de Stat pentru Românizare, cu scopul de a pregăti trecerea întreprinderilor.
- **mai 27** * Se prevede administrarea și lichidarea bunurilor aparținând Centrului Național de Românizare (D.L.).
- **iunie 1** * Începe aplicarea ordinului mareșalului Antonescu de concentrare a romilor nomazi în capitalele de județe pentru trimiterea lor în Transnistria
- **iunie 4** * Toate cartelele alimentare ale evreilor de cetățenie română trebuie să aibă bonurile barate.
- **iunie 7** * Din ordinul conducătorului statului reîncepe deportarea evreilor din Cernăuți.
- **iunie 14** * Sunt deportați 450 de evrei din Dorohoi.

- **iulie 24** * Președenția Consiliului de Miniștri ordonă Ministerului Afacerilor Interne să treacă la deportarea în Transnistria a tuturor evreilor suspectați ca luptători sau simpatizanți comuniști.
- **iunie 25** * Cota de zahăr pe luna iunie va fi de 1 kg de cap pentru toată populația și 200 gr pentru evrei.
- **iulie 3** * Se expropriează toate bunurile imobile aparținând comunităților evreiești, cu excepția sinagogilor, templelor și cimitirelor (D.L.).
- **iulie 11** * Marele Stat Major ordonă măsurile referitoare la deportările de evrei din Vechiul Regat și sudul Transilvaniei în Transnistria. Cei în cauză vor fi deportați împreună cu familiile lor; vor desemna un împuternicit pentru lichidarea bunurilor.
- **iulie 15** * Se interzice tăierea rituală a animalelor și păsărilor.
- **iulie 18** * Sunt admiși la calificarea profesională în industrie, se pot angaja ca ucenici și pot dobândi cărțile de capacitate profesională numai cetățenii români neevrei (D.L.).
- **iulie 21** * Termenul de „muncă de folos obștesc” în cazul evreilor se înlocuiește prin acela de „muncă obligatorie” (D.L.).
- **iulie 23** * Titrații evrei sunt obligați a presta 90 de zile pe an muncă obligatorie în profesiunea lor. Vor primi drepturile cuvenite soldatului.
- **iulie 31** * Ordinul Ministerului Afacerilor Interne pentru evacuarea și internarea în lagărul Vapniarca a tuturor evreilor suspectați de comunism.
- **august 3** * Sunt anulate 1.327 cărți de lucrători și meșteri evrei.
- **august 8** * Apare în „Bukarester Tageblatt”, organul de presă al Ambasadei germane din București, articolul „Rumänien wird Judenrein” (România va fi curățată de evrei). Populația evreiască a aflat, astfel, că deportarea ei în lagărele naziste de exterminare este în plină pregătire.
- **august 14** * Se decide dizolvarea imediată a organizațiilor sioniste din întreaga țară.
- **august 15** * Încheierea oficială a acțiunii de deportare a romilor nomazi.
- **august 18** * Evreii posesori de biciclete sau motorete sunt obligați să le depună, imediat.

- **august 18** * Evreii vor plăti 15 lei pentru rația de pâine în loc de 7, cât plătește restul populației. Se interzice evreilor să cumpere chifle în loc de pâine.
- **septembrie 4** * Începe marea bătălie de la Stalingrad, desfășurată în două etape: bătălia de apărare (4 septembrie-19 noiembrie 1942) și ofensiva sovietică (19 noiembrie 1942-2 februarie 1943).
- **septembrie 6** * Se suprimă două bonuri săptămânale din rația de pâine a evreilor. Se menține suprimarea totală a rației de mălai.
- **septembrie 8** * Deportarea unui lot de peste 1.500 de evrei din Vechiul Regat și sudul Transilvaniei în Transnistria.
- **septembrie 12-20** * Începe deportarea romilor sedentari.
- **septembrie 13** * Cordell Hull, ministrul Afacerilor Externe al Statelor Unite, transmite prin radio, cu prilejul anului nou evreiesc, un mesaj de simpatie către evreii de pretutindeni. Evenimentul are un puternic ecou atât la oficialități, cât și în presa din România.
- **septembrie 16** * Din ordinul Marelui Stat Major, sunt ridicați și închiși într-o școală evreiască din București 148 evrei, împreună cu familiile lor, pentru deportarea în Transnistria.
- **septembrie 22** * Este evacuat azilul de bătrâni „Elisabethu” din București.
- **septembrie 22** * Se instituie pedeapsa cu moartea pentru evreii de peste 15 ani, deportați în Transnistria, care se întorc fraudulos (D.L.).
- **septembrie 22** * Deportarea în Transnistria a evreilor arestați la 16 septembrie, inclusiv a altor câteva sute din toată țara.
- **septembrie 22** * Memoriul adresat de Dr. Filderman guvernului, în care cere să nu se dea curs insistențelor Germaniei naziste de a deporta evreii din România în lagărele naziste de exterminare.
- **noiembrie 22** * Are loc o ședință a conducătorilor Centralei Evreilor din România la care participă dr. W. Filderman. Se comunică propunerea guvernului privind posibilitatea emigrării celor 75.000 de evrei supraviețuitori în Transnistria în schimbul unei taxe de câteva zeci de miliarde de lei. Dr. Filderman cere înainte de orice discutarea repatrierii deportaților..
- **septembrie 30** * Evreii ridicați în noaptea de 16 decembrie au fost deportați.

- **octombrie 15** * Se comunică hotărârea Consiliului de Miniștri de a nu se mai face nici un fel de deportare de evrei până se va înființa o instituție pentru organizarea acestei acțiuni.
- **octombrie 17** * Meseriașii evrei cărora li s-au anulat cărțile de capacitate își pot continua profesia dacă sunt: urmași ai morților din 1877; invalizi din războiul din 1916-1918; orfani de război.
- **octombrie 27** * Se constituie o Comisie Interministerială care să se ocupe de rezolvarea problemelor evreiești.
- **noiembrie 5** * Se interzice evreilor să se aprovizioneze de la țărani. Aprovizionarea se va face numai prin comunitățile evreiești.
- **decembrie 7** * Familiile celor deportați în Transnistria pot trimite acestora prin Inspectoratul General al Jandarmeriei din București veselă, paturi și îmbrăcăminte de iarnă.
- **decembrie 8** * S-a aprobat eliberarea de cartele nebarate evreilor mutilați, invalizi și văduvelor de război, precum și celor decorați cu Virtutea Militară, Steaua României și Coroana României.
- **decembrie 18*** Apare decizia Guvernământului Transnistriei pentru reglementarea regimului romilor deportați.
- **1942** * În Transilvania de Nord, aflată sub ocupație maghiară, sunt organizate detașamentele de servicii pentru front. Sunt încadrați bărbații evrei care au depășit vârsta de 21 de ani. Aproximativ 15. 000 de persoane. Cel puțin jumătate din ei au murit.

1943

- **ianuarie 1** * Deplasarea primei delegații a Comitetului de Asistență pe lângă Centrala Evreilor în Transnistria pentru organizarea asistenței.
- **ianuarie 2** * Dr. Filderman adresează o notă guvernului, prin care cere repatrierea din Transnistria a orfanilor, a celor trimiși din Vechiul Regat, din cauza așa-ziselor abateri de la disciplina muncii obligatorii, a evreilor din Dorohoi, a evreilor care au cerut repatrierea în URSS pentru întregirea familiei.
- **ianuarie 4** * Centrul Național de Românizare va administra și lichida bunurile mobile și mărfurile de orice fel „părăsite” de evrei în județele Câmpulung Moldovenesc, Suceava, Rădăuți, Dorohoi.
- **ianuarie 12** * Se publică completarea la lista privind eliminarea inginerilor și antreprenorilor din Colegiul inginerilor.

- **februarie 3** * Apare legea pentru sancționarea evreilor nesupuși la chemare sau dezertori la munca obligatorie (D.L.).
- **martie 3** * Se instituie o pedeapsă suplimentară- fixare de domiciliu obligator- (ceea ce însemna deportare în Transnistria) evreilor care vor suferă pedepse de cel puțin 6 luni internare în lagăr, pe baza legii sabotajului economic (D.L.).
- **martie 10** * Se introduc o serie de modificări în legile privind atribuțiile Centrului Național de Românizare și exproprierea imobilelor urbane. Se prevede pentru unii evrei, cu merite deosebite, posibilitatea asimilării totale sau parțiale cu românii (D.L.).
- **martie 12** * Chiriașii evrei în imobilele Centrului Național de Românizare, dacă nu permit persoanelor justificate vizitarea apartamentelor, se fac vinovați de crimă de sabotare a operei de românizare.
- **martie 16** * Evreii autorizați a fi utilizați în servicii publice vor fi salariați cu salariul celui mai mic grad al funcțiunii pe care o îndeplinesc.
- **martie 16** * Primăria orașului Dorohoi interzice: sătenilor de a găzdui evrei; evreilor de a cumpăra direct de la țărani; dispune închiderea magazinelor alimentare evreiești; toate magazinele evreiești trebuie să placardeze „Steaua lui David”, țăranii neavând dreptul să intre în magazin.
- **martie 25** * Sunt stabilite categoriile de evrei care vor putea continua a locui în imobilele intrate în patrimoniul Centrului național de Românizare: foștii voluntari invalizi, văduve de război sau decorați și naturalizați pe front pentru acte de bravură; naturalizați înainte de 1916; medicii și dentiștii în măsura necesității chiriile se stabilesc prin decizie specială.
- **aprilie 6** * O nouă lege a chiriilor, de care beneficiază și anumite categorii de evrei (D.L.).
- **mai 11** * Mareșalul Antonescu ordonă ca evreii să fie supuși unei contribuții excepționale de 4 miliarde lei. Termenul de plată este de o lună de zile. Cei ce nu vor plăti vor fi sancționați.
- **mai 12** * Dr. Filderman adresează un memoriu lui N. Gingold, președintele Centralei Evreilor din România, în care demonstrează cu date imposibilitatea colectării sumei solicitate. Memoriul lui Filderman este înaintat conducătorului statului.

- **mai 13** * Copii care aveau între 15-18 ani sunt încadrați în detașamente de muncă obligatorie.
- **mai 20** * Se decide scoaterea la licitație a tuturor bunurilor mobile evreiești ce nu sunt administrate de către proprietarii lor sau prin mandatar.
- **iunie 1** * Începe aplicarea ordinului mareșalului Antonescu de concentrare a romilor nomazi în capitalele de județe pentru trimiterea lor în Transnistria
- **iunie 24** * Se publică noi normative pentru stabilirea categoriilor de evrei care au dreptul la cartele nebarate.
- **mai 26** * Conducătorul statului ordonă deportarea în Transnistria a dr. Filderman, considerand tonul memoriului o dovadă de impertinență.
- **august 2** * Evreii vor plăti 10 lei în plus pentru fiecare rație de pâine neagră.
- **august 4** * Evreii posedând titluri academice pentru profesii tehnice sunt exceptați de la normele de salarizare prevăzute pentru salariații evrei în general.
- **august** * Reîntoarcerea dr. Filderman din Transnistria. Înaintează guvernului numeroase note documentate cu privire la situația dramatică a evreilor din Transnistria. Cere repatrierea lor imediată.
- **septembrie 1** * Se modifică legea pentru românizarea personalului. Se crează delictul de sabotare a românizării (D.L.).
- **septembrie 7** * Se înființează, în cadrul Subsecretariatului de Stat al Muncii, Comisariatul General pentru Problemele Evreiești (D.L.).
- **septembrie 7** * Centrala Evreilor din România formulează o cerere de repatriere din Transnistria a diferitelor categorii de evrei.
- **octombrie 2** * Se ordonă repatrierea din Transnistria a deportaților așa-zisi „infractori ai disciplinei la munca obligatorie”.
- **noiembrie 29** * Sunt anulate cărțile de capacitate ale 807 meseriași evrei.
- **decembrie 11** * Începând de la 1 ianuarie 1944, evreii trecuți de 50 de ani își pot exercita profesia numai pe bază de autorizație.
- **decembrie 8** * Se ordonă repatrierea din Transnistria a deportaților, originari din Dorohoi.
- **decembrie 15** * Evreii sunt obligați să poarte asupra lor adeverința de predare a formularului de recensământ evreiesc.

- **decembrie 20** * Sosesc în Dorohoi în jur de 1.500 repatriați din Transnistria
- **decembrie 28** * Foști ofițeri activi sau de rezervă și posesori de titluri academice întrebuințați în armată în cadrul muncii obligatorii vor fi considerați asimilați în gradul ce l-au avut pe timpul când făceau parte din armată. Urmează o serie de specificări pentru a distinge totuși calitatea lor de evrei.
- **decembrie** * Au loc ultimele deportări de romi în Transnistria.

1944

- **ianuarie 5** * Fiecare evreu rămas în câmpul muncii trebuie să fie dublat de un român etnic.
- **ianuarie 8** * Se dispune scoaterea imnului „Hatikva” din programul școlilor evreiești.
- **februarie 1** * Arestarea unor conducători ai organizațiilor sioniste.
- **februarie 3** * Se fixează rația de ulei pentru locuitorii din Dorohoi; evreii primesc doar jumătate din cantitatea acordată celorlalți locuitori.
- **februarie 7** * Orice evreu care prestează muncă de 7 ore încadrat fiind în detașamente de muncă obligatorie poate în timpul liber să-și agonisească cele necesare existenței.
- **februarie 15** * S-a ordonat repatrierea din Transnistria a orfanilor de ambii părinți, până la vârsta de 15 ani.
- **martie 6** * Sosesc la Iași 1.846 orfani repatriați din Transnistria.
- **martie 9** * Evreii sunt opriți a angaja pentru serviciile casnice personal creștin (D.L.).
- **martie 19** * Ocuparea Ungariei de către trupele germane. Instalarea guvernului Sztojai, net progerman. Se trece la aplicarea „Soluției finale” în Transilvania de nord, aflată sub ocupație maghiară.
- **martie 20** * Se ordonă repatrierea evreilor din Transnistria. Ordinul fiind dat târziu, în plină ofensivă a trupelor sovietice care au trecut Bugul, nu poate fi executat decât în proporție minimă.
- **martie 21** * La Budapesta, Eichmann luând primul contact cu Consiliul evreiesc, declară: „germanii doresc ca evreii să aibă o comportare disciplinată. Numai pentru faptul că cineva este evreu nu i se va întâmpla nimic.”

- **martie 29** * Consiliul de Miniștri maghiar aprobă 69 de ordine guvernamentale antievreiești, care marchează începerea depozitării tuturor evreilor (inclusiv a celor din Transilvania de nord) de drepturi cetățenești, separarea și izolarea lor de restul populației.
- **martie 30** * Vasul „Milka” pleacă spre Palestina din portul Constanța, cu 243 emigranți.
- **aprilie 4** * Vasul „Belacita” pleacă din portul Constanța spre Palestina, cu 120 orfani reveniți din Transnistria și 30 de supraveghetori.
- **aprilie 5** * Intră în vigoare în Ungaria (inclusiv în Transilvania de nord) obligativitatea purtării stelei galbene.
- **aprilie 19** * Ordinul Inspectoratului General al Jandarmeriei ca romii fugiți din Transnistria să fie opriți din loc și puși la muncă
- **mai 3** * Se declanșează acțiunea de strângere în ghetouri a evreilor din Transilvania de nord.
- **mai 10** * Se încheie operația de ghetoizare în Transilvania de nord.
- **mai 15** * Începe deportarea evreilor din Transilvania de nord în lagărele naziste de exterminare. Acțiunea se încheie la 7 iunie.
- **mai 23** * Se desființează Comisariatul General pentru Problemele Evreiești. Se crează un Comisariat General numit prin decizia Consiliului de Miniștri (D.L.).
- **mai 16** * Radu Lecca este numit comisar general pentru probleme evreiești.
- **mai 29** * Se dispune pedepsirea cu moartea trecerea frauduloasă savârșite de evrei ce vin din alte țări (D.L.).
- **iulie 6** * Pleacă din Palestina spre portul Constanța vasul „Kasbek”, cu 700 emigranți.
- **iulie 21** * Se impune evreilor o contribuție în rufărie egală cu dublul contribuției celorlalți cetățeni.
- **august 14** * Se înăsprește regimul de muncă obligatorie pentru evreii posesori de titluri academice.
- **august 23** * Răsturnarea regimului antonescian. România întoarce armele împotriva germaniei naziste.
- **august** * Vasul „Mefkure”, plecat din portul Constanța, cu emigranți spre Palestina, este scufundat.
- **septembrie 13** * Ordinul Subsecretariatului de Stat pentru Poliție ca toți romii întorși din Transnistria să fie lăsați la ocupațiile lor, luându-se măsuri ca să fie îndrumați la diferite munci.

- **septembrie 16, 17** * Pogromul de la Sărmaș organizat și executat de trupele maghiare care au ocupat vremelnice localitatea.
- **1944, decembrie 19** * Promulgarea decretului-lege de abrogare a măsurilor legislative antievreiești în România, adoptate în perioada regimului antonescian.

Bibliografie selectivă

- Jean Ancel, Transnistria, Editura Atlas, București, 1998, 3 vol., 1400 p.
- Jean Ancel, Contribuții la istoria României. Problema evreiască 1933-1944, traducere din limba ebraică de Carol Bines, Editura Hasefer, București, Vol. I, Partea I și a II-a, 2001, 2 vol., 800 p.; Vol. II, Partea I și a II-a, Editura Hasefer, București, 2003, 2 vol., 900 p.
- Jean Ancel, Preludiu la asasinat. Pogromul de la Iași, 29 iunie 1941, traducere de Carol Bines, prefață de Yehuda Bauer, Editura Polirom, Iași, 2005, 491 p.
- Viorel Achim, Țigani în istoria României, Editura Enciclopedică, București, 1988, 204 p.
- Viorel Achim (ed.), Documente privind deportarea Țiganilor în Transnistria, 2 vol., Editura Enciclopedică, București, 2004, 916 p.
- Lyra Benjamin (ed.), Legislația antievreiască. 1940-1944, Editura Hasefer, București, 1993, 485 p.
- Lyra Benjamin (ed.), Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri. 1940-1944, Editura Hasefer, București, 1996, 650 p.
- Lyra Benjamin (ed.), Prigoană și rezistență în istoria evreilor din România. 1940-1944. Studii, Editura Hasefer, București, 2001, 474 p.
- Lyra Benjamin (ed.), Memorialul Martirilor Evrei din România „Dr. Moses Rosen”. (Album), Editura Hasefer, București, 2003, 77 p.
- Matatias Carp, Cartea neagră. Suferințele evreilor din România, 1940-1944. Cu o prefață de Alexandru Șafran, Șef Rabin al Cultului Mozaic din România, vol. I-III, ediția a II-a, București, Editura Diogene, 1996, 1026 p.
- Emil Dorian, Jurnal din vremuri de prigoană. 1937-1944. Ediție de Marguerite Dorian, cu o prefață de Z. Ornea, București, Editura Hasefer, 1996, 366 p.
- Hedi Fried, Drumul la și de la Auschwitz, București, Editura România Press, 2002, 191 p.
- Ruth Glasberg Gold, Timpul lacrimilor secate, București, Editura Hasefer, 2003, 426p.

- Carol Iancu (ed.), Shoah in Romania. Evreii în timpul regimului Antonescu. 1940-1944. Documente diplomatice franceze inedite, traducere din limba franceză de Cosmina Ghehaur, Polirom, Iași, 2001, 208 p.
- Radu Ioanid, Evreii sub regimul Antonescu, Ediția a II-a, București, Editura Hasefer, 2006, 454 p., plus ilustrații
- Miriam Korber-Bercovici, Jurnal de ghetou. Djurin. Transnistria. 1941-1943, București, Editura Kriterion, 1995, 128 p. , plus ilustrații
- Oliver Lustig, Dicționar de lagăr. Fostul Häftling nr. 112398, Ediția a II-a revăzută, București, Editura Hasefer, 2002, 345 p.
- Oliver Lustig, Ce rost are să vorbim despre Holocaust?, București, Editura Compania, 2004, 70 p.
- Marius Mircu, Oameni de omenie în timpuri de neomenie, Editura Hasefer, București, 1996, 243 p.
- Sonia Palty, Evrei, treceți Nistrul. Însemnări din deportare, Ediția a V-a în limba română, Editura Dacia, Cluj, 2006, 208 p.
- Florin Petrescu, Istoria evreilor. Holocaustul. Manual pentru liceu, Editura Didactică și pedagogică, București, 2005, 188 p.
- Marcu Rozen, Evreii din județul Dorohoi în perioada celui de-al doilea război mondial, Prefața de Conf. Univ. Ing. Dan Regenstreif, București, Editura Matrix Rom, 2000, 175 p.
- Marcu Rozen, 60 de ani de la deportarea evreilor din România în Transnistria, București, Editura Matrix Rom, 2001, 85 p.
- Mihail Sebastian, Jurnal 1935-1944, Text îngrijit de Gabriela Omăt. Prefață și note de Leon Volovici, București, Editura Humanitas, 1996, 590 p.
- Michael Shafir, Între negare și trivializare prin comparație. Negarea Holocaustului în țările postcomuniste din Europa Centrală și de Est, Editura Polirom, Iași, 2002, 160 p.
- Alexandru Șafran, Un tăciune smuls flăcărilor. Comunitatea evreiască din România 1939 – 1947. Memorii, Introducere de Jean Ancel. Traducere Țicu Goldstein, București, Editura Hasefer, 1996, 407 p., plus ilustrații.
- Ioan Șerbănescu (coordinator științific), Evreii din România între anii 1940-1944, Vol. III, 1940-1942. Perioada unei mari restriști, Editura Hasefer, București, 1997, 2 vol., 900 p.

*** Martiriul Evreilor din România 1940 – 1944. Documente și mărturii, Editura Hasefer, București, 1991, 317 p.

***Holocaustul evreilor români. Din mărturiile supraviețuitorilor, prefață de Andrei Pippidi, Institutul Român de Istorie Recentă, București, Editura Polirom, 2004, 523 p.

***Raport final, Comisia Internațională pentru Studierea Holocaustului în România; președinte comisie: Elie Wiesel; editori: Tuvia Friling, Radu Ioanid, Mihail E. Ionescu, Iași, Editura Polirom, 2005, 423 p.

***Documente, Comisia Internațională pentru Studierea Holocaustului în România; ediție îngrijită de Lya Benjamin, Iași, Editura Polirom, 2005, 638 p., plus ilustrații

***Ecouri din Holocaust în literatura universală, O antologie alcătuită de Oliver Lustig, Asociația Evreilor din România Victime ale Holocaustului, București, 2005, 494 p.

***Reflecții despre Holocaust. Studii, articole, mărturii, editor Felicia Waldman, Asociația Evreilor din România Victime ale Holocaustului, București, 2005, 302 p.

***Violență și teroare în istoria recentă a României, ediție îngrijită de George Voicu, Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, Editura Universitară, 2006, 142 p.

***Pogromul de la Iași (28-30 iunie 1941): prologul Holocaustului în România, ediție îngrijită de George Voicu, Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, Editura Polirom, 2006, 317 p.

Lista Documentelor

- 1.** Document din care rezultă poziția antisemită a lui Vasile Conta care s-a înpotrivit acordarii drepturilor cetățenești evreilor pămînteni din România.
- 2.** Documentul exprimă poziția violent antisemită a lui Corneliu Zelia Codreanu, care insultă cu numeroase invective populația evrească din România.
- 3.** Fascinația lui Emil Cioran față de unul dintre cei mai mari criminali în istoria omenirii, exprimă o rătăcire politică din epocă.
- 4.** Extras din documentul programatic al mișcării cuziste din care rezultă atitudinea antisemita a lui A.C.Cuza care urmărea excluderea evreilor din societatea Românească.
- 5.** Cuvântarea lui Octavian Goga președinte al consiliului de Miniștrii, exprimă adeziunea lui la curentul naționalizmului extremist cărea urmărea elinarea minorităților și în special a evreilor din societatea Românească.
- 6.** Decretul - Lege privind exproprierea proprietăților rurale ale evreilor declarînd că evreii nu au dreptul de proprietate în România.
- 7.** Decretul - Lege prin care copii evrei au fost eliminați din învățămînt declarînd că ei nu au dreptul să învețe carte în școlile Românești.
- 8.** Decretul - Lege prin care evreilor li s-a luat dreptul de a avea păduri, mori în general interpretări din industria forestieră și a paneficației.
- 9.** Extras dintr o cuvîntae a lui Ion Antonescu conducătoul statului în care el singur a recunoscut ca a fost crescut în spiritul urii în potrive "Turcilor, Jidanilor și Ungurilor", declarându-i dușmani pe unicul motiv ca nu erau Români.
- 10.** Decretul - Lege prin care s-a declarat că evreii nu au dreptul în România să dețină proprietăți urbane imobiliare.

11. Decretul - Lege din care rezulă că evreii nu aveau dreptul să dețină aparate de radio recepție pe unicul motiv că erau evrei.
12. Instintarea primăriei a orașului Roman din care rezultă că evreii și ȝiganii aveau dreptul la o cantitate mai mică de zahăr decît populația creștină.
13. Decret - Lege pentru înființarea unui impozit excepțional de reîntregire prin care evreii erau obligați să platească o sumă de 4 ori mai mare decăt ceilalți cetățeni ai României.
14. Extras din memoriile unui fost internat în lagărul de la Tîrgu Jiu în care relatează despre starea de degradare fizică a miilor de evrei din Moldova internați în lagărul de la Tîrgu Jiu în vara anului 1941.
15. Ordin secret al guvernămîntului Basarabiei privind curățirea totală a teritoriului de evrei.
16. Extras din stenograma consiliului de Miniștrii ca Mareșalul Ion Antonescu a ordonat înpușcarea la Odesa a 200 evrei pentru fiecare militar român mort și o 100 de evrei pentru fiecare militar român rănit.
17. Decret - Lege care prevedea efectuarea unui recensămînt special numai pentru “ locuitorii avînd sînge evreisc”
18. Extras dintr-un eseu al lui Emil Ciorn din care rezultă disprețul lui total față de cei de etnie evreiască.
19. Extras dintr-un articol al lui Nichifor Cranic din care rezultă atitudinea lui ostilă față de iudaism.
20. Extras dintr-un articol al lui Constatin Noica în care îndeamnă la atitudini ostile față de străini și înstrăinați.
21. Extras din amintirile unei adolescente rămasă orfan în transnistria în care descrie suferințele îndurate de ea, în lagărele din acest ținut al morții.